

TARİHİ YAPI RESTORASYONUNDA ÇAĞDAŞ EK:

İSHAK PAŞA SARAYI ÖRNEĞİ

Gülay KÜÇÜK

Yüksek Lisans Tezi

Mimarlık Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY

2023

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

TARİHİ YAPI RESTORASYONUNDA ÇAĞDAŞ EK: İSHAK PAŞA SARAYI
(Contemporary Addition in Restoration of Historical Building: The Case of Ishak Pasha Palace)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülay KÜÇÜK

Danışman: Prof. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY

Erzurum
Nisan, 2023

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TARİHİ YAPI RESTORASYONUNDA ÇAĞDAŞ EK: İSHAK PAŞA SARAYI

Doç. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY danışmanlığında, Gülay KÜÇÜK tarafından hazırlanan bu çalışma, 24/04/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon ve Konservasyon Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak **oybirliği (3/3)** ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Prof. Dr. Yelda Aydın TÜRK <i>Karadeniz Teknik Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Danışman:	Prof. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi:	Doç. Dr. Serkan Sipahi <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır

Enstitü Yönetim
Kurulunun/....../....
tarih ve sayılı
kararı.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Saltuk Buğrahan CEYHUN

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU

Yüksek Lisans Tezi olarak Prof. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY danışmanlığında sunulan “Tarihi Yapı Restorasyonunda Çağdaş Ek: İshak Paşa Sarayı Örneği” başlıklı çalışmanın tarafımızdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını, yararlanılan eserlerin kaynakçada gösterildiğini, Fen Bilimleri Enstitüsü tarafından belirlenmiş olan Turnitin Programı benzerlik oranlarının aşılmadığını ve aşağıdaki oranlarda olduğunu beyan ederiz.

Tez Bölümleri	Tezin Benzerlik Oranı (%)	Maksimum Oran (%)
Giriş	0	30
Kuramsal Temeller	9	30
Materyal ve Metot	2	35
Araştırma Bulguları ve Tartışma	1	20
Sonuçlar ve Öneriler	1	20
Tezin Geneli	10	25

Not: Yedi kelimeye kadar benzerlikler ile Başlık, Kaynakça, İçindekiler, Teşekkür, Dizin ve Ekler kısımları tarama dışı bırakılabilir. Yukarıdaki azami benzerlik oranları yanında tek bir kaynaktan olan benzerlik oranlarının %5'den büyük olmaması gerekir.

Sunulan bilgilerin doğru olduğunu, aksi halde doğacak hukuki sorumlulukları kabul ettiğimizi beyan ederiz.

Tez Yazarı (Öğrenci)	Tez Danışmanı
Gülay KÜÇÜK	Prof. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY
8.5.2023	8.5.2023
İmza: Aslı Islak İmzalıdır	İmza: Aslı Islak İmzalıdır

* Tez ile ilgili YÖKTEZ’de yayınlamasına ilişkin bir engelleme var ise aşağıdaki alanı doldurunuz.

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması süresi boyunca bilgi ve deneyimiyle bana yol gösteren değerli danışmanım Prof. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY'a en içten duygularıyla teşekkür ederim. Ayrıca tez jürisinde yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Yelda Aydın Türk ve Doç. Dr. Serkan Sipahi'ye değerli katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Yoğun çalışma süreci boyunca manevi destek veren ve motive eden sevgili ofis arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Hayatım boyunca başaracağıma dair inancını kaybetmeyen ve beni eğitim hayatım boyunca maddi manevi destekleyen canım aileme teşekkür ederim.

Gülay KÜÇÜK

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİHİ YAPI RESTORASYONUNDA ÇAĞDAŞ EK: İSHAK PAŞA SARAYI ÖRNEĞİ

Gülay KÜÇÜK

Danışman: Prof. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY

Amaç: Çalışmanın amacı, tarihi yapıda çağdaş kütle/ek yapma konusunda geliştirilen kriterlerin literatüre bağlı olarak belirlenmesi ile bu kriterlerin tezin örneğini oluşturan İshak Paşa Sarayı'nın restorasyon sürecinde ne ölçüde dikkate alındığının uzman değerlendirmeleri doğrultusunda ortaya konulmasıdır.

Yöntem: Açıklayıcı örnek alan çalışması olarak tasarlanan bu araştırma kapsamında öncelikle ilgili literatür taranarak tarihi yapıya restorasyon sürecinde çağdaş ek yapma konusunda bugüne kadar ortaya konulmuş kriterler derlenmiş ve 4 başlık altında kategorize edilmiştir. Ardından bu kriterlere bağlı olarak 5'li Likert tipi anket geliştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan uzmanlara uygulanmıştır. Bu yolla toplanan nicel veri SPSS 26.0 paket programı kullanılarak frekans, betimsel, korelasyon ve ayırma analizi teknikleriyle analiz edilmiştir.

Bulgular: Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizlerden, betimsel analiz bulgularına göre İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş ekin yapısal kriterler açısından uygunluğu kararsızım düzeyindeyken biçimsel kriterler grubunda yer alan kütle/hacim, materyal ve konum kriterlerine uygunluğu az düzeydedir. Ayırma analizi bulgularına göre, uzmanların İshak Paşa Sarayı'nda çağdaş eke yönelik strüktürel performansa göre değerlendirmeleri meslek gruplarına göre ve uzmanların biçimsel kriterler arasında yer alan konuma yönelik değerlendirmeleri yapıyı görme durumlarına göre ayrılmaktadır. Son olarak, korelasyon analizi bulgularına göre, kriterlere verilen yanıtlar arasındaki korelasyonlar değerlendirildiğinde yalnızca biçimsel kriterlerin birbirleriyle olan korelasyonlarında yüksek düzeyde ilişki görülmüştür.

Sonuç: Çalışma kapsamında elde edilen bulgulara bağlı olarak, tarihi yapıda yeni ek yapma konusunda geliştirilmiş kriterlerin İshak Paşa Sarayı örneğinde yönlendiriciliğinin düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca, uzman değerlendirmelerinden hareketle, İshak Paşa Sarayı'nın restorasyonu sürecinde yapıya eklenen çatı üst örtüsünün biçimsel kriterler bağlamında form, ölçek ve materyalinin uygun olmadığı ile yapısal kriterler açısından ise orta seviyede uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi yapı, Tarihi yapıya müdahale, Çağdaş ek, Çağdaş ek yapımını yönlendiren kriterler, İshak Paşa Sarayı/Ağrı.

Nisan, 2023, 117 sayfa

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

CONTEMPORARY ADDITION IN RESTORATION OF HISTORICAL BUILDING: THE CASE OF ISHAK PASHA PALACE

Gülay KÜÇÜK

Supervisor: Prof. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY

Purpose: The aim of the study is to determine the criteria developed for contemporary mass/addition in the historical building depending on the literature and to reveal to what extent these criteria were taken into account in the restoration process of the Ishak Pasha Palace, which constitutes the example of the thesis, in line with expert evaluations.

Method: Within the scope of this research that was designed as an explanatory case study, the criteria for making contemporary additions to the historical structure in the restoration process were collected firstly by reviewing the relevant literature and categorized under four headings. Then, 5-point Likert type questionnaire was developed depending on these criteria. It was applied to the experts who constituted the sample of the study. Quantitative data, collected in this way, were analyzed using the SPSS 26.0 package program with the techniques of frequency, descriptive, correlation and discriminant analysis.

Findings: According to the descriptive analysis findings, the suitability of the contemporary annex to the Ishak Pasha Palace in terms of structural criteria is at the level of undecided, while the mass/volume, material and location criteria in the formal criteria group is at a low level. According to the findings of the discriminant analysis, the evaluations of the expert groups on the structural performance of the contemporary addition in the Ishak Paşa Palace are differentiated according to their occupations, and the evaluations of the experts regarding the location, which is among the formal criteria, are differentiated according to their state of seeing the building. Finally, according to the correlation analysis findings, when the correlations between the responses to the criteria were evaluated, a high level of correlation was observed only in between the formal criteria with each other.

Results: Depending on the findings obtained within the study, it was seen that the criteria developed for making new additions in the historical building were low in the sample of Ishak Pasha Palace. In addition, based on expert evaluations, it was concluded that the form, scale and material of the roof top cover added to the building during the restoration process of the Ishak Pasha Palace were not appropriate in terms of formal criteria, and it was moderately appropriate in terms of structural criteria.

Key Words: Historical building, Intervention in historical building, Contemporary mass/addition, Criteria guiding the construction of contemporary addition, Ishak Pasha Palace/Ağrı.

April, 2023, 117 pages

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	xi
GİRİŞ.....	1
KURAMSAL ÇERÇEVE	4
Kuramsal Temeller.....	4
Tarihi Yapı Kavramı	4
Tarihi Yapıda Koruma Kavramı	5
Çağdaş Koruma Anlayışı	6
Tarihi Yapıda Çağdaş Koruma Yöntemleri	11
Tarihi Yapıya Müdahale Türleri	21
Literatür Özeti	30
Tarihi Yapıda Çağdaş Ek Konusunda Tasarım Kriterleri	33
Biçimsel Kriterler-Kütle Hacim İlişkisi	33
Biçimsel Kriterler-Materyal İlişkisi	36
Biçimsel Kriterler-Konum	37
Yapısal Kriterler.....	37
MATERYAL VE YÖNTEM	40
Materyal	40
Doğubeyazıt/Ağrı.....	40
İshak Paşa Sarayı.....	42
İshak Paşa Sarayı'nın Mimari Özellikleri	43
İshak Paşa Sarayı'nın Mimari Detayları	49
İshak Paşa Sarayı'nın Korunmasına Yönelik Karar ve Uygulamalar	50

Yöntem.....	56
ARAŞTIRMA BULGULARI	62
Frekans Analizi Bulgular	62
Betimsel Analiz Bulguları.....	64
Ayırma Analizi Bulguları.....	67
Korelasyon Analizi Bulguları	69
Araştırmanın Öncü Bulguları.....	78
SONUÇ VE ÖNERİLER	84
KAYNAKLAR.....	92
EKLER	97
EK 1: Anket Formu.....	97
ÖZGEÇMİŞ.....	104

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Tarihi Yapıda Çağdaş Ek Tasarım Kriterleri.....	33
Tablo 2. Biçimsel Kriterler-Kütle/Hacim İlişkisi	35
Tablo 3. Biçimsel Kriter-Materyal.....	37
Tablo 4. Biçimsel Kriterler-Konum	37
Tablo 5. Yapısal Kriterler	39
Tablo 6. Araştırmanın Hedefleri, Soruları ve Kurgusu.....	57
Tablo 7. Tarihi yapıda çağdaş ek yapma sürecinde yönlendirici olan kriter grupları, kriterler ile bunlara bağlı olarak geliştirilen anket soruları.....	58
Tablo 8. Frekans Analizi Bulguları: Cinsiyet.	62
Tablo 9. Frekans Analizi Bulguları: Yaş	63
Tablo 10. Frekans Analizi Bulguları: Meslek.....	63
Tablo 11. Frekans Analizi Bulguları: Tarihi Yapı Koruma Alanındaki Uzmanlık Düzeyleri.....	63
Tablo 12. Frekans Analizi Bulguları: Katılımcıların Tarihi Yapıda Çağdaş Ek Bağlamında Benimsedikleri Tasarım Yaklaşımları	64
Tablo 13. Frekans Analizi Bulguları: Yapıyı Görme Durumu	64
Tablo 14. Betimleyici Analiz Bulguları: Kriter Grupları, Kriterler, Değerlendirmeye Yönelik Görüşmecilere Sorulan Sorular ile Kriterler ve Kriter Grupları için Ortalama İstatistikler.....	65
Tablo 15. Standartlaştırılmış Ayırıcı Fonksiyon Katsayıları: Meslek Gruplarına Göre.....	68
Tablo 17. Standartlaştırılmış Ayırıcı Fonksiyon Katsayıları: Yapıyı Görme Durumlarına Göre	69
Tablo 18. Fonksiyon Katsayıları: Yapıyı Görme Durumu	69
Tablo 19. Korelasyon analizi bulguları: Sabit Değişkenler ile Biçimsel Kriterler.	71
Tablo20. Korelasyon analizi bulguları: Sabit Değişkenlerle Yapısal Kriterler arasındaki korelasyonlar.....	72
Tablo 21. Korelasyon Analizi Bulguları: Biçimsel Kriterler.....	75
Tablo 22. Korelasyon Analizi Bulguları: Yapısal Kriterler.....	76
Tablo 23. Korelasyon Analizi Bulguları: Biçimsel Kriterler ile Yapısal Kriterler.	78
Tablo 24. Araştırmanın Öncü Bulguları: Betimsel Analiz.	79
Tablo 25. Araştırmanın Öncü Bulguları: Yüksek Korelasyon İlişkisi Olan Kriterler	80
Tablo 26. Araştırmanın Öncü Bulguları: Korelasyon Analizi.....	80
Tablo 27. İshak Paşa Sarayı’nda Çağdaş Eke İlişkin Bilgiler ve Eke Yönelik Uzman Değerlendirmelerini İçerir Sonuç Tablosu.....	89

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Jewish Müzesi (sol taraf ek yapı).....	13
Şekil 2. New Commercial Buildings, Merchants Square.....	14
Şekil 3. Pepsico Building	14
Şekil 4. Goldman and Salatsch Building.....	15
Şekil 5. B.Ü. Gözlükule Kazı Araştırma Merkezi.....	16
Şekil 6. Greenwich Village Townhouse	17
Şekil 7. Brooklyn Museum.....	17
Şekil 8. Media Library and Cantonal Archives of Valais.	18
Şekil 9. Louvre Müzesi.	19
Şekil 10. Royal Ontario Müzesi	19
Şekil 11. Joanneum Müzesi.....	20
Şekil 12. Antwerp Port House.....	21
Şekil 13. Elbphilharmonie Kültür Merkezi.	21
Şekil 14. İznik Ayasofya Müzesi	23
Şekil 15. Moritzburg Kalesi	24
Şekil 16. Astley Kalesi.	25
Şekil 17. Astley Kalesi.	25
Şekil 18. Hellfield şatosu	26
Şekil 19. Madrid Reina Sofia Müzesi	26
Şekil 20. Kalo Castle	27
Şekil 21. St Paolo Converso (office).....	27
Şekil 22. Selexyz Dominicanen Kütüphane.....	28
Şekil 23. Kunstlerhaus Tiyatrosu	28
Şekil 24. Albertina Müzesi.....	28
Şekil 25. Kraanspoor Ofis Binası.....	29
Şekil 26. Karatepe Aslantaş Üst Örtü.....	30
Şekil 27. Ağrı ili ve Doğubeyazıt ilçesinin Türkiye’de konumu	41
Şekil 28. Doğubeyazıt’ın arkeolojik topoğrafyası	41
Şekil 29. İshak Paşa Sarayı Bölümleri.	44
Şekil 30. Sarayın 1. Avlusu.....	45
Şekil 31. İshak Paşa Sarayı Genel Planı.....	45
Şekil 32. Sarayın ikinci avlu planı	46
Şekil 33. Selamlık ve cami planı	46

Şekil 34. Selamlık ve cami görünüşü	47
Şekil 35. C. Texier'in gravür çalışması	47
Şekil 36. Mimar Zühdü Bey'in suluboya çalışması	48
Şekil 39. İshak Paşa Sarayı Cami kesiti	50
Şekil 40. 1970'ler İshak Paşa Sarayı	51
Şekil 41. Ahşap konstrüksiyonlu metal levha uygulaması.....	54
Şekil 42. Ek çatı örtüsü yapılan mekanlar	55
Şekil 43. Ahşap konstrüksiyon ve metal örtünün çıkarılması, ahşap yapılı cam çatı uygulaması	56
Şekil 44. Ahşap yapılı cam çatı uygulaması.....	56
Tablo 16. Fonksiyon Katsayıları: Meslek Grupları	68

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

- UNESCO:** United Nations Educational, Scientific, ve Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
- ICOMOS:** International Council on Monuments ve Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
- GEEAYK:** Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
- TDV:** Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- TMMOB:** Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

GİRİŞ

Tarihi yapılar bulunduğu toplumun kültürel, sosyal, sanatsal ve ekonomik özellikleri ile yapım teknikleri ve yapı malzemeleri gibi mimari eğilimleri hakkında bilgiyi gelecek nesillere taşımaktadır. Bu nedenle de belge niteliği taşıyan mimarlık mirası geçmişe tanık olarak geleceğe referans olan önemli kültürel değerlerdir (Kuban 1969). Kültürel miras bileşenlerinden mimari yapılar toplumlar boyunca önemli bir yer oluşturmaktadır. Kentin tarihini ve mimari yapısını yansıtan mimari yapılar her toplum için önemli bir kültürel miras bileşenidir (Büyükmihçi ve Kılıç 2015).

Diğer taraftan günümüz dünyası çok yönlü bir dönüşüm içerisindedir. Bu dönüşümün yaşamın her alanında görülen ve deneyimlenebilen etkileri mimarlık alanında da görülmektedir. Bu hızlı değişim içerisinde geçmişle ve gelecek arasında köprü oluşturan kültürel miras ve korunması konusu önemli bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Oldukça geniş bir alan olan kültürel miras içerisinde mimarlık mirası ve korunmasına ilişkin önemli gündemlerden birisi de tarihi yapılara restorasyon süreçlerinde yapılan çağdaş ek yapmadır. Tarihi yapıların sürdürülebilirliklerini sağlamak, koruma kullanma dengesi içerisinde farklı sektörlerin kullanımına açmak ve bunun için de günümüzde yaygın olarak görüldüğü gibi yeniden işlevlendirme süreçlerinde çağdaş ek yapımı gerçekleştirilmektedir.

Tarihi yapının restorasyonu sürecinde çağdaş ek yapma konusunda bugüne kadar literatürde çeşitli tartışmalar sürdürülmüş, farklı görüşler ortaya çıkmış ve bu süreçlerde dikkat edilmesi gereken çeşitli kriterler ortaya konulmuştur. Farklı yaklaşım ve kriterlerin yönlendiriciliğinde dünyanın çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilmiş çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Tarihi yapıya çağdaş ek yapma bağlamında örnek olarak gösterilen tanınırlığı yüksek uygulamalardan bazıları Almanya’da bulunan Askeri Tarih Dresden Müzesi, Doğal Tarih Müzesi, Kolumba Müzesi ve Moritzburg Kalesi; İngiltere’de bulunan Astley Kalesi ve Elbphilharmonie Kültür Merkezi; Avusturya’da bulunan Albertina Müzesi ve Joanneum Müze’si; Hollanda’da bulunan Cremer Müzesi, Kraanspoor Ofis Binası ve Selexy Dominicanen Kütüphane’si; İsviçre’de bulunan Media Library and Cantonal Archives of Valais; İspanya’da bulunan Madrid Reina Sofia Müzesi, Caixa Forum ve La Coracera Kale’si Fransa’da bulunan Fouquest Hotel ve Louvre Sanat Müzesi ABD’de bulunan Hearst Tower ve Morgan Library Building Workshop; Kanada’da bulunan Royal Ontario Müze’si Belçika’da bulunan Antwerp

Port House'dur (Tanaç Zeren 2010; Bloszies 2012; Fiorani 2017; Coşkun 2018; Kayan 2020; Piotr 2020; Sulimowska 2021).

Özellikle Avrupa genelinde tanınır örneklerine rastlanan tarihi yapının restorasyon sürecinde çağdaş ek yapma konusunda Türkiye'de de gerçekleştirilen uygulamalar bulunmaktadır. Bu bağlamda tanınır uygulamaların daha çok İstanbul'da gerçekleştirildiği, bunun paralelinde de bilimsel çalışmalara konu olan tarihi yapıda çağdaş ek örneklerinin İstanbul'da kümелendiği görülmektedir. Bu doğrultuda, tarihi yapıda çağdaş ek çerçevesinde değerlendirildiğinde İstanbul'da yer alan öne çıkan örnekler; Beyazıt Devlet Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü, Borusan Müzik ve Sanat Merkezi, Tekfur Sarayı Müzesi Ek Yapısı, Beyoğlu Belediye Binası, Salt Galata, Esmâ Sultan Yalısı, Tuz Ambarı'dır (Tanaç Zeren 2010; Kara, E. N. ve İşleyen E. 2018; Sağlam ve Tavşan 2019). Türkiye'nin diğer bölgelerinde görülen örneklerden bazıları ise Göbeklitepe Koruma Örtüsü Eki (Şanlıurfa), Kazıklı Kervansarayı (Kocaeli), Sümerbank Bez Fabrikası (Kayseri), Ephesos Antik Kenti Yamaç Evler Koruma Çatısı, Santorine Koruma Çatı Binası, Konak Anadolu Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesi Ek Yapısı (İzmir), Çifte Minareli Medrese, Rölöve Anıtlar Müdürlüğü (Erzurum), ile bu çalışmanın da örneğini oluşturan İshak Paşa Sarayı (Ağrı)'dır (Tanaç Zeren 2010; Kayan 2020).

Bu araştırma kapsamında yapılan konuya ilişkin literatür taraması sonucunda tarihi yapının restorasyon sürecinde tarihi yapıya çağdaş ek yapma konusunda pek çok nitelikli örneğin bulunduğu görülmüştür. Ancak ülkemiz insanlık tarihinin farklı dönemlerinde üretilmiş zengin bir mimarlık mirasına sahip olmasına karşın bu alanda yapılan uygulamalar ve/veya bilimsel çalışmalara konu olan uygulamalar sınırlı kalmıştır.

Literatürdeki bu boşluktan hareketle, tarihi yapıda çağdaş ek konusuna odaklanan bu tez çalışmasının örneğini ülkemizin doğusunda Ağrı ili Doğubeyazıt ilçesi sınırlarında yer alan, tarihi ipek yolu üzerinde bulunan, 18. yy'da inşa edilmiş olan İshak Paşa Sarayı oluşturmaktadır. Dışarıdan kale olarak algılanan savunma amaçlı inşa edilmiş olan saray Osmanlı mimari üslubunun yanı sıra Selçuklu ve Kafkas mimari üslup etkileri görülmektedir (Gündoğdu 1986; 1991). Bu bağlamda Türkiye'nin zengin kültürel mirası içerisinde İshak Paşa Sarayı önemli bir yere sahip mimarlık mirası örneklerindendir. Günümüzde kadar farklı alanlardan çeşitli çalışmalara konu olan İshak Paşa Sarayı'na çağdaş ek bağlamında odaklanan herhangi bir çalışma yapılmamış olması hem çalışmanın çıkış noktasını oluşturmakta hem de tezin özgün değerini ve önemini ortaya koymaktadır.

Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda geliştirilmiş kriterlerin literatüre bağlı olarak belirlenmesi ile bu kriterlerin İshak Paşa Sarayı'nın restorasyon sürecinde ne ölçüde belirleyici olduğunun uzman değerlendirmeleri

üzerinden ortaya konulmasıdır. Bu doğrultuda tez kapsamında cevaplandırılacak ana araştırma sorusu “Tarihi yapıda yeni ek yapma konusunda geliştirilmiş kriterler İshak Paşa Sarayı’nın restorasyon sürecinde ne ölçüde belirleyici olmuştur?” şeklindedir. Bu araştırma sorusunun cevaplandırılabilmesi için çalışmanın hedefleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda literatürde yer alan yaklaşımların irdelenmesi ve kriterlerin belirlenmesi,
- İshak Paşa Sarayı’nın restorasyon sürecinde bu kriterlerden hangisi/hangilerinin ne ölçüde dikkate alındığı, kriterler arasındaki ilişkiler ve ayrışmaların uzmanların değerlendirmelerinden hareketle ortaya konulması,
- İshak Paşa Sarayı örneğinde çağdaş ekin tarihi yapıya ne ölçüde uygun bir tasarıma sahip olduğunun uzmanların perspektifinden değerlendirilmesi,

Çalışmanın amacı ve hedefleri doğrultusunda izleyen bölümlerden ilkinde araştırmanın kuramsal arka planı tarihi yapı ve tarihi yapıyı koruma, tarihi yapıda çağdaş kütle/ek, tarihi yapıda yeni ek konusunda geliştirilen tasarım yaklaşımları ve tarihi yapıda yeni ek konusunda tasarım kriterleri alt başlıklarıyla ortaya konulacak ve konuya ilişkin literatürün özeti sunulacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın materyal ve yöntemi ortaya konulacaktır. Araştırma kapsamında toplanan verinin analiz edilmesiyle ulaşılan bulguların çalışmanın beşinci bölümünde sunulmasının ardından, sonuç bölümünde çalışmanın hedefleri doğrultusunda elde edilen bulguların değerlendirildiği ve tartışıldığı sonuç ve öneriler bölümüyle tez tamamlanacaktır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Kuramsal çerçeve bölümü tarihi yapıda yeni ek yapma konusunda geliştirilmiş kriterlerin tarihi yapının restorasyon sürecinde ne ölçüde belirleyici olduğunu İshak Paşa Sarayı örneğinde ortaya koymak amacıyla yola çıkılan bu tez çalışmasının ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Öncelikle çalışmanın kavramsal çerçevesi ortaya konulacaktır ardından çalışmanın konusuna ilişkin bugüne kadar yapılmış çalışmalardan, yerli ve yabancı literatürden seçmeler sunulacaktır. Bu bölümün sonunda çalışmanın ilerleyen bölümünde kullanılmak üzere tarihi yapıya çağdaş ek konusunda literatürde bugüne kadar tanımlanmış kriterler derlenecek ve bu araştırmanın saha çalışması kapsamında kullanılmak üzere ortaya konulacaktır.

Kuramsal Temeller

Çalışma kapsamında kuramsal temeller bölümünde çalışmanın konusunu oluşturan tarihi yapı, tarihi yapıda koruma kavramı, çağdaş koruma anlayışı ve müdahale türlerine yönelik kuramsal temeller ortaya konulmaktadır.

Tarihi Yapı Kavramı

Tarihi yapılar temel olarak tarihi geçmiş ve kültürel mirasın en somut yönünü temsil eder. İnsanoğlunun içinden geçtiği tarihsel süreçte geçmiş çalışmalarının etkileyici tarihi mirasını oluştururlar. Tarihi yapıları korumak gelecek nesiller için kimlik ve süreklilik duygusu oluşturur (Altınöz 2010).

Tarihi yapı onu üreten insanlar ve dönem hakkında insanda merak duygusu ve daha fazla bilgi edinme arzusu yaratır. Ayrıca mimari, estetik, tarihi, ekonomik, sosyal ve hatta ruhsal ya da sembolik değerlere sahiptir (Feilden 2003).

Kültürel miras geçmişten günümüze aktarılan gelenekler, hikayeler ve mekanlardır. Kültürel miras bağlamında ele alındığında tarihi yapıları korumak ve yeniden kullanmak veya kullanılmasını sağlamak, kültürel mirasın sürekliliğini sağlamak için esastır (Elsamelaawy 2018).

Kültürel miras ürünü olan bir mimari yapının somut ve somut olmayan değerleri, o yapının bir mimarlık mirası olarak değerlendirilmesi için tarihsel önemini oluşturur. Değerler, toplumların algısına bağlı olarak mimari mirasa atfedildiğinden, bu değerlerin doğası ve sınıflandırılması da buna bağlı olarak değişmektedir (Kuşçuoğlu ve Taş 2017). Türkiye’de kültürel miras değerleri ilk kez Kuban (1969) tarafından belirlenmiş ve üç başlık altında ele alınmıştır; tarihi belge değeri, zaman değeri ve estetik değeri.

Birinci değer olan tarihi belge değeri, tarihi olayla bağlantılı olması ve tarihi bir süreci belirtmesi sıfatıyla bu niteliği kazanır. Bu değer, özellikle tarihi çevrelerin korunmasına verilen önemin artması nedeniyle önemlidir. Çünkü tarihi belge değeri tarihi mekânların korunmasının önceki nesillerin fiziki çevre, sosyal yaşam, yapım teknikleri, kültür ve estetik algı düzeyi hakkında bir belge sunmayı amaçladığını ifade etmektedir. Kuban (1969)'ın zaman değeri kavramıyla ifade ettiği ikinci değer, bir topluluğun kullandığı teknikler ve sosyal yaşamındaki değişikliklerle ilgilidir. Başka bir deyişle bir yapının, değişen ve terk edilen sosyal, teknik ve estetik bağlamın tanığı olarak önem kazanabileceği zaman değeri ile ifade edilmektedir. Üçüncü değer olan estetik değer ise mimarlık mirası ürünlerinin tamamı için geçerli bir değerdir. (Yüceer 2005).

Kısaca, tarihi yapıların kültürel miras ürünü olarak değerlendirilmesine neden olan değerleri bulunmaktadır. Bu nedenle de sürdürülebilirliklerinin sağlanması önem taşımaktadır. Bu noktada karşımıza tarihi yapıda koruma olgusu çıkmaktadır.

Tarihi Yapıda Koruma Kavramı

Korumanın kelime anlamı herhangi bir şeyi dış etkiden korumak veya uzak tutmaktır (tdk 2022). Temel olarak koruma eylemi çürüme ve bozulmayı önlemek için gerçekleştirilir. Ancak mimari korumanın temelinde yapının bütün bir şekilde ayakta kalması ile ekonomik açıdan yapının kullanımda kalması bulunmaktadır. Bunları sağlarken koruma bağlamında gerçekleştirilen müdahalelerin minimum düzeyde ve tersine çevrilebilir ölçüde olması gerekmektedir. Koruma eylemi mümkün olduğunca kültürel mirasın değerini artırmaya yönelik olmalıdır. Bunun yapılabilmesi içinde profesyonel meslek grupları işbirliği içinde olmalıdır (Feilden 2003). Feilden (2003)'ün ifade ettiği gibi tarihi yapı koruma bağlamında profesyonel meslek grupları sanatsal, entelektüel ve pratik olarak katkı sağlayan mimarlar, arkeologlar, ekonomistler, sanat tarihçiler, şehir plancılar gibi pek çok mesleği kapsamaktadır. Tarihi yapıyı korumanın amacı geçmişten günümüze gelmiş eski yapıların devamlılığını sağlamaktır. Tarihi yapılar korunarak sanatsal ve belge değerlerinin ortaya konması amaçlanır. Bu nedenle koruma ulusal ve hatta tüm insanlığı ilgilendirdiği için küresel bir konudur. Diğer taraftan tarihi yapıların sürekliliğini sağlamak ve gelecek nesillere aktarmak için yapıların modern çevreyle bütünleşmesini sağlamak da tarihi yapı koruma bağlamında bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Bunun için yapıları çağın gerektirdiği malzeme ve yapım teknikleriyle restore ederek toplumsal sürekliliğini sağlamak gerekmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir 2007).

Yapılı tarihi çevreye müdahale bakımından eklemeye kadar birçok düzeyde, korumadan yeniden geliştirmeye kadar birçok kapsamda ve tek yapı elemanlarından sit alanlarına kadar

birçok ölçekte gerçekleştirilebilir (Yüceer 2005). Kayan (2020), tarihi yapıların çağdaş yaşama entegre olabilmesi ve sürekliliğin sağlanması farklı yollarla sağlanabilmektedir. Bu yollardan birisi tarihi yapıda çağdaş ek yapma şeklinde gerçekleşmektedir ki bu konu tez çalışmasının odağını oluşturmaktadır. Tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda geliştirilmiş farklı yöntemler bulunmaktadır. Kopyalamadan zıtlık yaklaşımına kadar geniş bir yelpazede yer alan bu farklı yöntemlerden yararlanma restorasyon sürecinde yer alan tasarımcının mimari birikim ve yönlendirmesi aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ancak, her ne kadar restorasyon sürecinde yer alan mimarin benimsediği yaklaşım ve eğilimleri belirleyici olsa da, Kayan (2020)'nın da ifade ettiği gibi öncelikle tarihi yapıya ilişkin detaylı analizler yapılmalı, ardından uygun koruma yaklaşımları geliştirilmelidir.

Bu noktadan hareketle izleyen kısımda çağdaş koruma anlayışı konu edilecektir.

Çağdaş Koruma Anlayışı

Tarihi yapılar incelendiğinde, bu yapılarının pek çoğunun zaman içinde ek ya da onarımlar görerek günümüze geldiği anlaşılmaktadır. Orijinal haliyle müdahale almadan günümüze ulaşan yapı azdır ve buradan hareketle restorasyon tarihinin çok gerilere dayandığını söylemek mümkündür (Ahunbay 2017). Fakat tarih boyunca yapılan çalışmalar ile günümüz restorasyon çalışmaları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi tek yapı restorasyonundan tarihi kent dokusunda restorasyon kapsamına geçilmiştir olmasıdır (Ahunbay 2017). Günümüz ile geçmiş restorasyon çalışmalarındaki ayrım kuramsal bir çerçeveye dayanmaktadır. Koruma çalışmalarında onarım eylemi ve restorasyon çalışmalarının bilimsel temele dayanması 19. yy'a tarihlenmektedir. Ahunbay (2017)'a göre ilk olarak 'üslup birliği'ne varma kaygısı ile ortaya çıkan bu bilimsel yaklaşımlardan sonra hiç restorasyon yapılmaması temelinden hareket eden 'romantik görüş' ileri sürülmüştür.

Tarihi yapılara müdahale alanına bakıldığında, 19. yy'da tarihi koruma teorilerinin ilk öncülerinden olan Ruskin ve Leduc tarafından tarihi yapılara yapılan eklemeler konusunu ele almak amacıyla farklı yaklaşımlar geliştirildiği görülmektedir (Ahunbay 2017). John Ruskin ve Viollet Leduc'un teorileri, tarihi bir binanın nasıl ele alınacağı konusunda geliştirilmiş ilk ve en ünlü yaklaşımlar arasında yer almaktadır (Ahunbay 2017).

Buradan hareketle 18. yy. sonu ile 19. yy. başlarına bakıldığında 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi sırasında birçok yapı zarar gördüğü görülmektedir. İzleyen süreçte, 1830'dan sonra Orta Çağ yapılarına karşı yeniden ilgi duyulmasıyla, Orta Çağ yapılarının onarılmasına uygun bir zemin hazırlanmıştır. Orta Çağ sanatının araştırılmasıyla bilinen mimar, mühendis, mimarlık tarihçisi Eugène Viollet-le-Duc gelişi güzel yapılan tarihi

yapıları onarımlarını düzene sokmak için öncülük etmiştir. Viollet-le-Duc (Ahunbay 2017:9)’e göre “*Bir yapıyı restore etmek, onu korumak onarmak veya yeniden yapmak değil, belirli bir zamanda, hiç var olmadığı bir biçimiyle tam bitmiş bir yapı haline getirmek* ” demektir. Yapının görünüş ve strüktür olarak yapıldığı dönemin üslubunu kabul ederek yapılan restorasyon uygulamaları “Stilistik Rekompozisyon”, üslup birliğine varma ilkesi temeline dayanır. Bu kuramın temelinde geçerli olan üsluba göre anıtlardaki dönemin sanatçıları tarafından eklenen kısımları tamamen yıkıp yapıtı tek bir dönem yapıtı olarak restore edilmesine sebep olmuştur. Bu çerçevede gerçekleştirilen restorasyon uygulamaları anıtların tarihi kimliklerini değiştirmiştir. Diğer taraftan, 19. yy’da Stilistik Rekompozisyon akımı, restoratörler tarafından birçok ayrıntının göz ardı edilmesine neden olmasına rağmen, geniş kabul görmüştür (Ahunbay 2017).

İzleyen süreçte Stilistik Rekompozisyon akımının üslup birliğine ulaşma kaygısına karşı çıkan ressam ve sanat eleştirmeni John Ruskin öncülüğünde “Romantik Görüş” akımı ortaya çıkmıştır. John Ruskin (1849)’e göre sanat eseri mevcut haliyle korunmalıdır. Buradan hareketle Ruskin üslup birliğine ulaşma kaygısıyla eklerin kaldırılmasını ve sözde ilk üsluba uygun tasarımlar yapılmasını reddetmiş ve tepki olarak hiçbir müdahale yapılmamasının daha uygun olduğunu savunmuştur. John Ruskin (1849)’in *The Seven Lamps of Architecture* kitabında; “*Anıtlarınıza iyi bakınız; o zaman restorasyona gerek kalmayacaktır. Zamanında çatıya konulan birkaç kurşun levhası, yağmur oluklarından zamanında alınan birkaç dal ve yaprak, hem çatıyı hem de duvarları hasardan kurtaracaktır (Ruskin, 1849:110)*” şeklinde görüşleri yer almaktadır. Ayrıca “Restorasyon yapının başına gelebilecek en büyük felakettir” şeklinde söylemleri de dikkat çekmektedir. Romantik görüşün temelinde sanat yapıtlarına dokunulmazlık düşüncesi yer aldığından, bu akım üslup birliğine ulaşma ilkesine karşı çıktığından antirestorasyon akımı olarak da adlandırılmıştır (Ahunbay 2017).

Kısaca, Romantik görüşün öncüsü John Ruskin, düzenli bakım yoluyla binaların doğal çürüme sürecinden kurtarılacağına inanırken, üslup birliği ilkesini temel alan Leduc tarihi yapının restorasyonla en iyi haline getirilinceye kadar iyileştirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Bu iki farklı yaklaşımın ardından 1880 ve 1890 yılları arasında bunlara karşı iki yeni yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki tarihi restorasyon, ikincisi ise çağdaş restorasyon kuramıdır. Tarihi restorasyon akımının öncüsü Luca Beltrami anıtların tarihi belgelerden elde edilen verilerle restorasyonun yapılmasını önermiştir (Arabacıoğlu ve Aydemir 2007). Ahunbay (2017)’a göre bu kuram çerçevesinde yapılan restorasyonlar, üslup birliğine ulaşmayı hedefleyen kurama kıyasla daha sağlam temellere dayanmaktadır. Camillo Boito ise bundan önceki kuramları kendi içerisinde uzlaştırıp birleştirerek çağdaş restorasyon kuramını ortaya

çıkarmıştır. Bu çerçevede Boito, 1883 yılında çağdaş onarım ilkelerini yayınlamıştır. Bu ilkeler, Gustav Giovannoni'nin katkılarıyla uluslararası düzeyde kabul görmüş ve Carte del Restaura (Restorasyon Tüzüğü) olarak yasal bir kimlik kazanmıştır (Ahunbay 2017).

Uluslararası Koruma Anlayışı ve Tüzükler

Koruma tarihine bakıldığında, 1931 tarihinde düzenlenen Atina Konferansı'nın tarihi yapıların korunmasına yönelik ilk resmi kongre olması sebebiyle önemli yer tuttuğu görülmektedir. Konferansın Atina Kartası (Carte del Restauro), olarak anılan ve 11 maddeden oluşan sonuç bildirgesinde tarihi çevreyi ve anıtları korumaya verilen önemi vurgulayan maddelerin yanı sıra bu araştırmanın konusu olan çağdaş ek ile ilgili maddelere de yer vermiştir. Atina Tüzüğü'nde tarihi yapıya yeni ek konusunun yer aldığı maddeler aşağıdaki gibidir (Anonim 2022b):

Madde 6: *“Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır. Anıtın çevresindeki yapılar yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi, üslubu ile rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır.”*

Madde 7: *“Eğer bir anıtı sağlamlaştırmak, kısmi veya tam olarak bütünlemek amacıyla ya da yeniden kullanım nedeniyle ekler yapılması gerekirse, uyulması gereken temel koşul yeni öğelerin en azda tutulmaları, yalın ve yapısal düzeni yansıtır karakterde olmalarıdır. Benzer üslupta bir ek ancak yapının mevcut çizgilerini devam ettirmek ve bezemeden arınmış geometrik anlatımlar söz konusu olduğunda kabul edilebilir.”*

Madde 8: *“Ekler kesin ve açık olmalı ve özgünden farklı malzeme kullanılarak veya bezemesiz bir çerçeveye sınırlanarak, ya da damga veya yazıtla belirtilmelidir. Bir restorasyon asla onu inceleyenleri yanıltacak veya tarihi bir belgeyi değiştirecek şekilde yapılmamalıdır.”*

Yukarıda Atina Tüzüğü'nün tarihi yapıya çağdaş ek konusuna vurgu yapılan 6.-7. ve 8. Maddeleri ortaya konulmuştur. Bu maddelerden de görüldüğü gibi 1931 Atina Tüzüğü'nde tarihi doku ve tarihi yapılara yapılacak ekler için önemli ve halen geçerliliğini koruyan maddelere yer verilmiştir.

Atina Tüzüğü'nü izleyen yıllarda koruma tarihinde gerçekleşen önemli gelişmelerden biri Venedik'te 1964 yılında toplanan 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi olmuştur. Bu kongrenin sonucunda ortaya çıkan Venedik Tüzüğü kültür varlıklarının korunmasına dair uluslararası belge olarak kabul edilmektedir. Gündemi Avrupa'nın 2. Dünya Savaşı sonrası koruma alanındaki ihtiyaçları olan kongre ve sonucunda ortaya çıkan tüzük tarihi

anıtı çevresiyle birlikte korunmaya değer gördüğü için önemli kabul edilmektedir (Anonim 2022c). Venedik Tüzüğü'nün tarihi yapıda yeni ekle ilgili olan maddeleri aşağıdaki gibidir:

Madde 6- *“Anıtların korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.”*

Madde 9- *“Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, anıtın estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım kendine temel olarak aldığı özgün malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyonundan farkı anlaşılabilmesi ve gününün damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bittikten sonra, anıtın arkeolojik ve tarihi bir incelemesi yapılmalıdır.”*

Madde 10- *“Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşaa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış herhangi çağdaş bir teknik kullanılarak anıt sağlamlaştırılabilir.”*

Madde 12- *“Eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarımın, aynı zamanda sanatsal ve tarihi tanıklığı yanlış bir biçimde yansıtmaması için, özgünden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gereklidir.”*

Madde 13- *“Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir.”*

Venedik Tüzüğü'nün yukarıda sunulan 6.-9.-10.-12. ve 13. maddelerinden hareketle tarihi yapıdaki ekin bağlamıyla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca 10. madde ile çağdaş yapım tekniklerinin kullanılmasının önerildiği ve 13. madde ile tarihi yapıda çağdaş ek konusuna vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tarihi yapı koruma odaklı uluslararası çalışmalardan bir diğeri olan, Avrupa ülkelerinden katılımcılarla Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce hazırlanan, Amsterdam Bildirgesi 1975 yılında kabul edilmiştir. Bu tüzük, Avrupa mimari mirasının tün dünyanın ortak mirasının bir parçası olduğunu savunmuştur (Anonim 2022e). Amsterdam Bildirgesi'nin tarihi yapıya ek konusuna ilişkin maddeleri aşağıdaki gibidir :

Madde f: *“Eski alanların sağlıklılaştırılması olanak ölçüsünde, bölge sakinlerinin toplumsal kompozisyonunda köklü bir değişiklik gerektirmeyecek şekilde tasarlanmalı ve*

uygulanmalıdır. Kamu kaynaklarınca gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarının sağladığı yararlardan tüm toplum kesimleri pay almalıdır.”

Madde k: “Bugünün yeni yapıları yarının mirası olacağından, çağdaş mimarlığa yüksek kaliteli olması için ter türlü çaba gösterilmelidir.”

Amsterdam Bildirgesi’nin f ve “k maddelerinde tarihi çevrede yeni yapılaşmanın önemi vurgulanmıştır. Ayrıca günümüzde üretilen yapıların gelecek nesiller için mimarlık mirası olacağından hareketle kaliteli mimari ürünler üretmenin önemi üzerinde durulmuştur.

Tarihi çevre koruma alanında uluslararası anlaşmalar, tüzükler ve bildirgeler kadar uluslararası kuruluşlarında önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede Ahunbay (2017)’in da ortaya koyduğu gibi tarihi yapıya çağdaş ek ekleme konusunda tarihi yapı ve çevre koruma alanındaki UNESCO ve ICOMOS gibi lider uluslararası kuruluşların tavrı büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda öne çıkan kuruluşlardan ICOMOS, UNESCO’dan farklı olarak kültürel mirasın korunmasını teşvik etmek ve özellikle mimari ve arkeolojik kaynakların korunması için kurulmuş uluslararası bir dernektir (Anonim 2022f). Diğer taraftan UNESCO, özellikle tarihi kaynakları korumak için oluşturulmuş bir kuruluş olmasa da, kültürel misyon çalışmaları kapsamında, herhangi bir kültürün önemli bir parçası olarak mimari kaynakları içeren somut mirasın korunmasını teşvik etmektedir (Anonim 2022a). Tarihi yapılara çağdaş ek yapma konusunda ICOMOS ana konumdadır. Diğer kuruluşlar daha çok bu konumu destekler niteliktedir. Tarihi Yapıda Çağdaş Eke Dair Sempozyum’da ayrıntılı kararlar yer almıştır. Bu kararda tarihi yapıların çağdaş yaşama dahil edilmesi ve tarihi yapı ve çağdaş yapının uyumunun önemi ve değeri vurgulanmıştır (Ahunbay 2017).

Tarihi yapıya çağdaş ek bağlamında değerlendirildiğinde UNESCO ve ICOMOS gibi kuruluşların tarihi yapıda çağdaş tasarımı destekler. Ancak, Torres (2009)’in de ortaya koyduğu gibi tarihi dokuyu etkilemediği sürece, kullanıcılar ve yapının ömrünü uzatma yönünde fayda sağlama açısından değerlendirildiğinde tarihi yapıların değişen ihtiyaçlara uygun hale getirilmesinin önemi ve gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda uluslararası kuruluşların tarihi yapının sürekli kullanımda olması gerektiğini ve yeni eklemelerin mevcut standartlarla uyumlu olması gerektiğini savunurlar (Torres 2009).

Kısaca, UNESCO ve ICOMOS gibi uluslararası kuruluşların her biri tarihi yapıda çağdaş ek konusunda tarihi doku/yapı koruyan yaklaşımla çağdaş teknikle ek yapılmasını desteklemektedir. Ayrıca müdahale yapılması gerektiğinde nelere dikkat edilmesi hususunu açıkça belirtmişlerdir (Torres 2009).

Türkiye’de Koruma Anlayışı

Türkiye kültür varlıkları açısından önemli mirasa sahiptir. Zengin ve farklı tarihsel süreçlerde üretilen zengin kültürel mirasına sahip olan Türkiye’de, Kaderli (2014)’nin de ortaya koyduğu gibi koruma konusunun tarihsel gelişim süreci Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Ancak bu alanda önemli gelişmelerin sağlanması Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir.

Levent (2009)’nin vurguladığı gibi Türkiye’de koruma kanunun temelleri 1951 yılında 5805 sayılı kanun ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) ile atılmıştır. İzleyen süreçte, 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile koruma alanında önemli bir adım daha atılmıştır. Bu yasayla birlikte Türkiye’de koruma olgusunun ölçeği değişmiş, tek yapı ile birlikte tarihi çevre ve sit alanı koruma da gündeme gelmiştir. Böylece GEEAYK 1710 ve 5805 sayılı yasalardan yetki alarak ön belgeleme, ön tescil, koruma amaçlı imar planı gibi kavramların gelişmesini sağlamıştır. 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası çıkarılmıştır. 2863 sayılı yasa ile GEEAYK yerine Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu gelmiştir. Daha sonra 1987 yılında 3386 sayılı yasa ile bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan en temeli eski eser kavramı yerine kültür varlığı kavramına geçilmiş olmasıdır (Levent, 2009).

Türkiye’de burada açıklanan yasal süreçle birlikte kuramsal gelişim süreci de yaşanmıştır. Kayın (2008) koruma anlayışının gelişimini altı dönemde ele almıştır. Bu dönemler; (1) 19. yy’ın ikinci yarısından 1923’e kadar, (2) 1923-1950 yılları arası, (3) 1950-1960 yılları arası, (4) 1960-1980 yılları arası, (5) 1980-2000 yılları, ile (6) 2000 sonrası olarak dönemlenmiştir. Koruma anlayışının yasal süreci Türkiye’nin kentsel gelişimiyle alakalı olarak bir modernleşme problemi olarak görülmüş ve bu yönde ele alınmıştır.

Tarihi Yapıda Çağdaş Koruma Yöntemleri

Çağdaş koruma anlayışı, kapsamlı ve birçok yöntemle ele alınan bir konudur. Korunacak yapı ve doku, yapıldığı dönemine bağlı olarak bulunduğu dönemle uyumlu, sürdürülebilir ve çağdaş bir yöntemle ele alınması gerekir. Bu çalışma kapsamında çağdaş koruma yöntemleri konusunda farklı kaynaklardan farklı görüşler dile getirilmiştir ve bunlar kronolojik olarak sunulmuştur.

Brolin (1980)’e göre farklı dönem ve tasarım anlayışıyla inşa edilmiş yapılar görsel bütünlüğü sağlayan uyumlu bağlamsal bir mimari ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Tarihi yapıda müdahale konusunda bağlamıyla uyumlu olanı tercih etmiştir.

Ray (1980) çalışmasında, sanayi devriminden önceki dönemlerde, restorasyon konusunda eski yapı detaylarının çoğunun kopyalanmasına bağlı olarak basit biçim ve düzene sahip olduğundan bahsetmiştir. Ancak sanayi devrimini takip eden dönem, mimariye de yansıyan köklü dönüşümlere sahne olmuştur. Modern Akım içindeki olumsuz etkilerine rağmen, sürekliliği sağlamada soyutlama ve indirgeme mekanizmalarını benimseyen eski ve yeni arasında ekleme mimarisi o dönemde uygulanmıştır.

Byard (1998) çalışmasında, mimari müdahaleleri çağdaş mimarlık kuramı ışığında tartışmıştır. Eski figürlerin anlamlarını çağrışım yaptırarak yeni bağlamlara entegre etme üzerine odaklanmıştır. Byard, sınıflandırmada yeni ek; eskisinin anlamını genişletebilir, eskisinden yeni anlamlar çıkabilir ya da eski anlamları kasıtlı olarak dönüştürme yapılabileceğini ortaya koymuştur. Tarihi yapıda müdahale konusunda uygunluk, taklit ve karşıtlık şeklinde üç başlıkta sınıflandırmıştır.

Semes (2007), tarihi bir ortamda yeni bir yapı tasarlayan tasarımcı veya korumacı, mevcut bağlama yönelik dört olası tutumdan birini benimseyebilir. Birincisi tıpatıp kopyalama ikincisi benzeşme, üçüncüsü soyut referans ve dördüncüsü kasıtlı zıtlık olarak dört başlıkta gruplandırmıştır. Bu yöntemler tarihi yapıda farklı fakat uyumlu tasarım yaklaşımlarını temsil eder.

Tanaç Zeren (2010) Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu kitabında, tarihi bağlam içerisinde inşa edilecek yeni yapının ölçek ve oran bakımından tarihi yapı ve çevreye saygılı olması gerektiğini ifade etmiştir. Tarihi bağlamda yeni yapı yapma üsluplarını taklit, geleneksel öykünme ve çağdaş biçimleniş ile aykırı ve saygılı tavır olarak dört gruba ayırmıştır.

Şahin (2011), tarihi yapılar yıllar boyunca farklı zamanlarda farklı müdahaleler görmüş ve eklentiler almıştır. Aldığı eklentiler sayesinde yapı ömrü uzamış ve sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Koruma amaçlı yapılan ekler belirli yaklaşımı benimseyerek yapıldığında anlaşılır ve ayrışabilir olmaktadır (Şahin 2011).

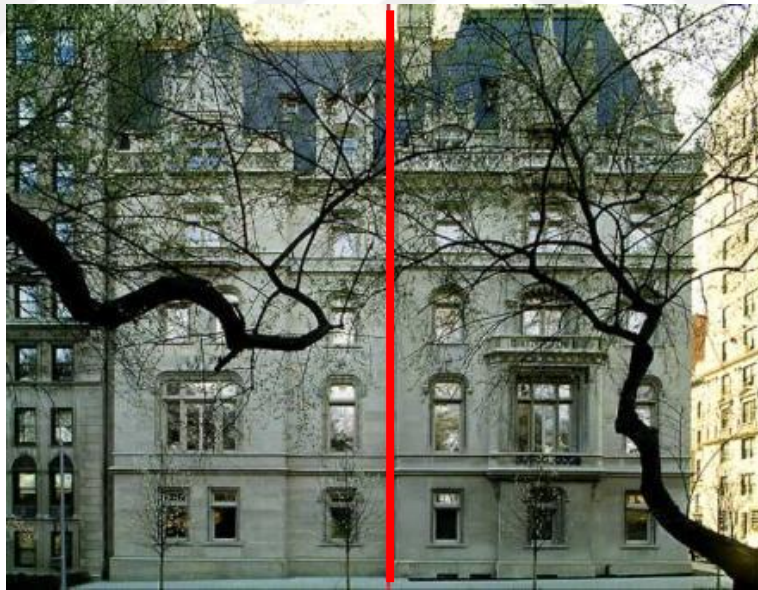
Tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda incelenen belli başlı çalışmalar (Brolin 1980; Ray 1980; Velioğlu 1992; Byard 1998; Semes 20007; Kanat Duralı 2007; Tanaç Zeren 2010; Şahin 2011; Büyükmihçi ve Kılıç 2015; Sağlam ve Tavşan 2019) doğrultusunda; izlenen tasarımlar beş başlık altında gruplandırılmıştır. Bunlar; kopyalama yaklaşımı, benzeşme yaklaşımı, nötrleştirme yaklaşımı, kasıtlı zıtlık ve soyut referans yaklaşımıdır.

Kopyalama Yaklaşımı

Velioğlu (1992), yapının bağlamından alınan malzeme, biçim ve form gibi özelliklerin kopyalanarak kullanılmasının, dokuya uyum sağlamanın bir yöntemi olarak ifade etmiştir. Bu yöntemde biçimsel özellikler kullanılsa da teknik ve malzemede çağdaş yöntemler kullanılması gerekir. Tanaç Zeren (2010) ise bu yöntemle üretilen yapıların yeni bir yapıyı yoksa müdahale görmüş eski yapı mı karmaşası oluşturduğunu ifade etmiştir.

Semes (2007)'e göre, bu yöntemle kopyalamanın ölçeğine bağlı olarak tasarımda farklılaşmanın en az düzeyde uyumun ise maksimum düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Pek çok çağdaş koruma teorisyeni tarafından onaylanmasa da birçok örneği vardır.

Kısaca kopyalama yöntemi tasarım açısından kolay bir yöntem gibi olsa da eski ve yeninin ayırt edilmesi açısından tartışmalı bir konudur. Kopyalama yaklaşımına örnek olarak Kevin Roche tarafından tasarlanan ve 1993'te tamamlanan New York'taki Jewish Yahudi Müzesi verilebilir. Mevcut yapının genel tasarımı, malzemeleri ve orijinal süslemelerin çoğu kopyalanarak kuzey cephesine iki aks eklenmiştir ve yapıya bakıldığında orijinal ve yeni kısmı ayırt edilmemektedir bu ifade karmaşasından dolayı korumacılar tarafından eleştiriye maruz kalmıştır (Şekil 1) (Semmes 2007).

Şekil 1. Jewish Müzesi (sol taraf ek yapı) (Anonim 2022h).

Benzeşme Yaklaşımı

Kanat Duralı (2007)'ya göre, benzetme yöntemiyle yeni yapı geleneksel dokudan referans alarak tasarlanır. Ek yapının çağdaşlığı malzemeye ve malzemenin kullanım biçimiyle ortaya çıkar.

Semes (2007), benzeşme yöntemiyle orijinalinde var olan mimari elemanları kopyalamadan bağlamından referans alınarak tasarım yapılması gerektiğini savunmuştur. Bu yöntem ile birlikte bağlamdan alınan aynı ya da yakından ilişkili yeni unsurlar mimari sürekliliği oluşturur. Amaç, farklılaşma ve uyumluluk arasında bir denge sağlamaktır.

Erkartal ve Özüer (2016)'e göre, yeni yapı tasarlanırken tarihi yapıdan kütle hareketi, açıklık oranları, yükseklik, renk ve malzeme kullanımı gibi referanslar alınır. Bu referanslardan hareketle yapılan tasarım mevcut yapıyla uyumlu ve dikkat çekiciliği azdır.

New York'ta bulunan Commercial Buildings yapıları 18.yy da uygulanan restorasyon ile işletmeciler için ek yapı grubu tasarlanmıştır. Tasarımda tarihi dokudan ayrıntılar tekrar edilmeden geniş ve kavisli pencereler gibi referans noktaları oluşturulmuştur (Şekil 2).

Şekil 2. New Commercial Buildings, Merchants Square (Anonim 2022i).

1960'lı yıllarda Manhattan'ın şehir merkezinde, 500 Park caddesinde Pepsi Cola binası için cam bir yapı tasarlanmıştır. Kısıtlı alan üzerinde inşa edilen yapı mevcut dokuda bir yapı üzerine yapılmıştır. Yeni yapının cephesi eski yapıya atıfta bulunmaktadır ve eski ile yenin birleşimi ayrılmaz bir bütünü temsil etmektedir (Şekil 3) (Semes 2007).

Şekil 3. Pepsico Building (Anonim 2022i).

Soyut Referans Yaklaşımı

Ray (1980), bu yaklaşımı benzer veya biraz farklı bir stil olarak ifade eder. Yorumlama olarak da bilinen bu yaklaşım, yeni bir ilavede kullanılabilecek orijinal yapının özünü yeni bir stile dönüştürmeyi amaçlar.

Semes (2007)'e göre soyut referans yöntemi bilinçli olarak benzerlikten kaçınır ve tarihi bağlamından referans alır. Bu yaklaşım, farklılaşma ve uyumluluğu dengelemeye çalışır, ancak denge farklılaşmaya doğru evrilir. Çoğu zaman mevcut olmayan bir sanat ve beceri gerektirdiğinden uygulanması zor bir yöntem olarak ifade etmiştir.

Büyükmişçi ve Kılıç(2015)'a göre, soyut referans ya da yeniden yorumlama yaklaşımı, temelinde geçmiş döneme ve günümüze saygılı bir tasarım yaklaşımını benimser. Bu yaklaşımda iyi bir tasarımın çıkması için orijinal stil tam anlamıyla analiz edilmelidir. Yenilenecek detayları seçmek ve yorumlamak orijinal yapının karakterini büyük ölçüde değiştirecektir.

Adolf Loos tarafından 1910 yılında yapılan Goldman and Salatsch yapısı bu yaklaşımın kullanıldığı ilk örneklerden birisidir. Kütle, malzeme ve artikülasyon aracılığıyla tarihi bağlamına atıfta bulunur. Bu yöntemle minimum düzeyde kullanılan tarihi detaylarla modern bir yapı ortaya çıkmıştır. Ayrıca yapı ölçek, malzeme ve fiziki olarak bağlamıyla uyumu yakalamıştır. Bu örnek döneminin en eski fakat farklılaştırılmış özellikleriyle en uyumlu örneklerden biridir (Şekil 4) (Semes 2007).

Şekil 4. Goldman and Salatsch Building (Anonim 2022j).

19. yy ortalarında yapılan ve Tarsus'ta bulunan Boğaziçi Üniversitesi Gözlükule Kazı Araştırma Merkezi Akdeniz bölgesinin ilk endüstri yapılarından biridir. Bulunduğu yer arkeolojik alan olarak geçmekte ve belli mekan eklerine ihtiyaç duyulmuştur. Arkeolojik alanda bulunan yapılara yeni yapılan kütleler benzeşme yaklaşımı kullanılarak tasarlanmıştır.

Tasarımda referans olarak yapı formu, çatı biçimi ve pencere hizaları alınmıştır (Şekil 5) (Arkiv 2023).

Şekil 5. B.Ü. Gözlükule Kazı Araştırma Merkezi (Anonim 2022k).

Kasıtlı Zıtlık Yaklaşımı

Tanaç Zeren (2010)'e göre kasıtlı zıtlık tasarım yaklaşımı, bağlamının biçimlenişi ölçek ve oran gibi kavramlardan bağımsız olarak yeni yapının eskiyi domine ettiği bir yöntemdir. Dibner (1985)'e göre ise bu yaklaşımda, yeni yapı tasarımları mevcut yapıda kullanılan malzeme, biçim, renk ve oranları tamamen zıtlık oluşturduğunu ifade etmiştir.

Kanat Duralı (2007)'ya göre bu yöntemle yapılan yapılar sayesinde malzeme, teknoloji ve tasarımın gelişim süreci açık bir şekilde okunur ve tarihi dokuda kolaylıkla farkedilir. Bu yöntem bağlamının mimari kompozisyonunu ve cephe oranlarını reddeder. Ray (1980) 'a göre uyumu reddeden bir tasarım yöntemidir. Bu yaklaşım tamamen farklı ve çağdaş bir stil kullanıldığında ortaya çıkar. Zıt yaklaşımda neyin orijinal neyin yeni olduğu belirgin olarak ayırt edilir.

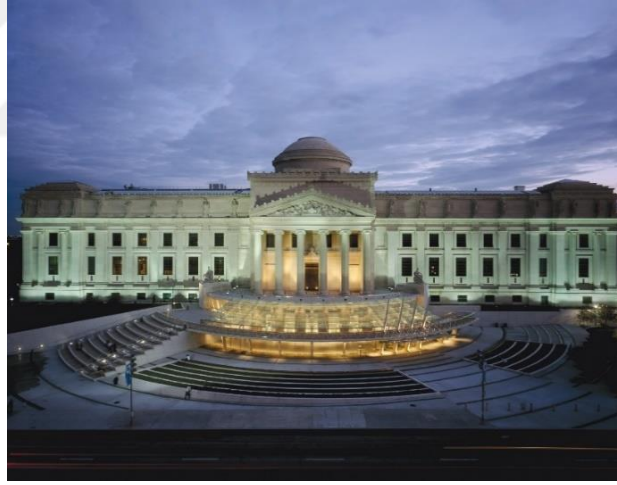
Benimsenen bu dördüncü yaklaşım, bağlamına bilinçli bir şekilde zıt ve bağlamıyla uyumu reddeden bir tasarım yöntemidir.

New York'ta bulunan Townhouse yapısının tarihi cephe dokusunun bombalanmasından sonra kübistik bir rekonstrüksiyon tasarımı yapılmıştır. Bu tasarımda, cephede farklı malzeme ve renk kullanılarak tarihi dokuda cephe kesintisi net bir şekilde okunmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Greenwich Village Townhouse (Anonim 2022l).

Diğer bir örnek klasik tasarım anlayışına sahip Brooklyn Müzesi için tasarlanan giriş pavyonudur. Yapının klasik tasarımı form ve malzeme yardımıyla kasıtlı olarak ihlal edilmiş ve aykırı bir tasarım ortaya çıkmıştır (Şekil 7).

Şekil 7. Brooklyn Museum (Anonim 2023a).

Etkisizleştirme Etkisi

Kanat Duralı (2007)'ya göre bu yöntemle doku bütünlüğü bozulmadan nötr bir cephe etkisi oluşturulur. Genelde yatay veya düşeyde modüler tasarımlar yapılır ve çağdaş yapı ilk bakışta kendini gösterir.

Erkartal ve Özür (2016)'e göre, yeni yapının cephesinde tümüyle yansıtıcı veya şeffaf malzeme kullanılan tasarım yaklaşımıdır. Cam ve yansıtıcı elemanlar dışında cephenin tamamen metal ya da ahşap gibi tek tip malzemeli panellerle kaplanması da nötr yaklaşım

olarak adlandırılır. Bu tip yaklaşımlarda ilk bakışta tasarım hem dokudan ayrılır hem de kendi mimari özelliklerini öne çıkarmadan tarihi yapıya eklenir.

Şekil 8. Media Library and Cantonal Archives of Valais (Anonim 2022m).

Bu beş tasarım yaklaşımı, farklılaşma ve uyumluluk ilişkisine ait beş varyasyonu temsil eder, bunlara eşit derecede ağırlık verilirse mantıklı bir tasarım ortaya çıkar. Bu tasarım yaklaşımlarının hangisinin kullanılacağı yapıya, bağlama ve yapılan döneme göre değişmektedir.

Tarihi Yapıya Çağdaş Ek Bağlamında Öne Çıkan Örnekler

Çalışma kapsamında, bu bölümde tarihi yapıda çağdaş kütle/ek yapma konusunda farklı yaklaşımlar yönlendiriciliğinde gerçekleştirilmiş öne çıkan örnekler incelenmiştir.

Louvre Sanat Müzesi, Fransa:

Fransa’da bulunan Louvre Müzesi dünyadaki en büyük sanat müzelerinden biridir. 12.yy sonlarında saray olarak inşa edilen tarihi yapı birçok kez restore edilmiş ve 1793’ te müzeye çevrilmiştir. Daha sonra günlük ziyaretçi yoğunluğu hafifletmek için müzeye ek yapı girişi eklenmiştir. Bu ek yapı müzeye hem bir galeri hem de bir lobi alanı sağlamıştır. Avlunun ortasındaki bu yapı müze için bir odak noktası haline gelmiştir. Bu ek yapının etrafına alt kısmına ışık sağlamak amacıyla üç küçük piramit yerleştirilmiştir. Anıtsal yapıya eklenen cam ve çelikten oluşan bu üçgen yapı malzeme ve form bakımından aykırılık oluşturmaktadır (Şekil 9), (Balçık, Karaoğlu ve Ayaz 2022).

Şekil 9. Louvre Müzesi (Anonim 2023b).

Royal Ontario Müzesi, Kanada:

Kanada’da bulunan Royal Ontario Müzesi, Daniel Libeskind tarafından 2007’de tasarlanan ek yapı ile genişletilmiştir. Bu ek yapı ile müze sergi alanı, giriş, lobi, mağaza ve restoran gibi yeni mekanlar elde edilmiştir. Tuğla ve taş olan mevcut yapıya alüminyum kaplama cam ve çelik sistemde eklenti yapılmıştır. Binanın dış duvarlarından eklenen kristal benzeri bir formda inşa edilen bu yapı malzeme ve tasarım yaklaşımı olarak aykırı bir durum sergilemektedir (Şekil 10) (Balçık, Karaoğlu ve Ayaz 2022).

Şekil 10. Royal Ontario Müzesi (Anonim 2023c).

Joanneum Müzesi, Avusturya:

Avusturya’da üç tarihi müze ortasına mevcut müze yapısının ihtiyacı karşılayamadığından dolayı yer altında ek bir yapı tasarlanmıştır. Bu ek yapıda konferans salonu, okuma salonları ve arşiv fonksiyonları karşılanmıştır. Üç tarihi yapının avlusuna konumlandırılan bu yapı yerin altında inşa edilmiş ve zemin katta bağlantı noktaları oluşturulmuştur. Bu bağlantı noktaları bazı açıklıklar oluşturmuş ve bu açıklıklar cam koniler şeklindedir. Bu cam konilerden bir tanesi ile ziyaretçi girişi sağlanmaktadır ve doğal ışık alması da bu koniler sayesinde. Yeni yapıyı yerin altında yapma kararındaki amaç, mevcut yapının hacmini ve yapının özgün strüktür tasarımını korumaktır. Betonarme olarak inşa edilen ek yapı,

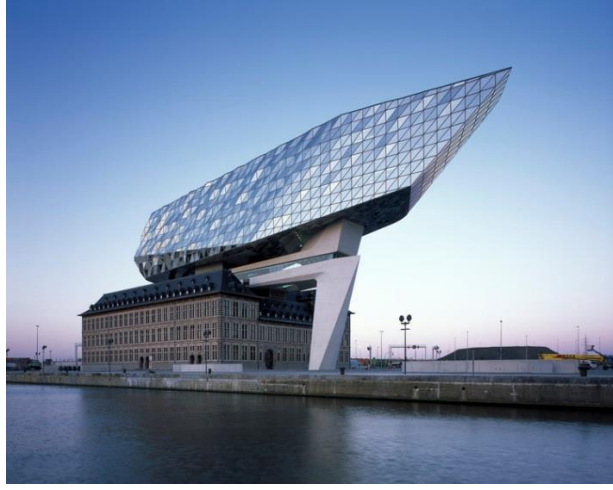
yapısal anlamda mevcut yapılarla herhangi bir müdahalesi bulunmamaktadır (Şekil 11), (Büyükmihçi vd 2019).

Şekil 11. Joanneum Müzesi (Anonim 2022n).

Antwerp Port House, Belçika:

Belçika’da inşa edilen Antwerp Liman Evi, itfaiye evi olarak 1990’larda inşa edilmiş yapının liman olarak dönüştürülmesi projesidir. Mevcut liman yapısı Avrupa’nın en büyük ikinci limanı olmasından dolayı artık kapasitesi yeni fonksiyon ve alan ihtiyacını karşılayamamıştır. Ek yapı 2016 yılında Zaha Hadid Mimarlık Ofisi tarafından tasarlanmış ve kent için önemli bir imge halini almıştır. Mevcut yapının su üzerinde dört cephesinin de açık olması ve bütün cephelerin aynı önem derecesine sahip olması tasarımın çıkış noktası olmuştur. Bu sebepten dolayı cephelerden birini gizlemek yerine mevcut yapıdan daha yüksekte bir kütle oluşturulmuştur. Ek yapı, yükseklik ve oran bakımından mevcut binaya hakimdir. Yapı çok hantal, devasa ve insan ölçeğine aykırıdır. Mevcut yapı ile ek yapı arasındaki ilişkiyi mevcut yapının merkez avlusuna ve güney cephesine iki adet temel inşa edilerek kurulmuştur. Çelik bir köprü aracılığıyla beton taşıyıcı ayaklar birbirine bağlanmaktadır. Ek cam yapı kütlesi bu çelik çerçeve üzerinde konumlanmıştır (Şekil 12) (Misirlisoy 2019).

Şekil 12. Antwerp Port House (Anonim 2023d).

Elbphilharmonie Kültür Merkezi, Almanya:

1875 yılında Almanya'nın Sandthorhafen Liman bölgesinde, yığma bir bina olarak inşa edilmiş yıllarca kakao, tütün ve çay deposu olarak kullanılmıştır. Yapıya eklenen ek yapı cam çelik malzemeden yığma yapının üzerinde 108 m yüksekliğinde inşa edilmiştir. Kültür merkezi olarak kullanılan yapı malzeme farklılığı ve bir takım tasarım girdilerinden zıt bir yaklaşımla tasarlanmıştır. Bu zıtlık yapının kent odağı haline gelmesine sebep olmuştur (Şekil 13) (Kaçar ve Semerci 2022).

Şekil 13. Elbphilharmonie Kültür Merkezi (Anonim 2023e).

Tarihi Yapıya Müdahale Türleri

Tarihi yapılar geçmişten günümüze aktarılan insan eliyle üretilmiş belge niteliği taşımasından dolayı korunması gereken somut kültürel miras ürünleridir (Kuban 1969). Tarihi yapılarda koruma sağlayabilmenin en iyi yolu sürekli bakımlarının yapılarak kullanılmasıdır (B y kmih ı vd 2019). Bu s rekliліđi sağlamak ve tarihi yapıların günümüz koşullarına ayak uydurması için yapısal hasarları gidermek adına müdahaleler yapılması gerekir. Çağdaş koruma anlayışı çerçevesinde tasarım yöntemlerinden herhangi birisi kullanılarak bütünleme-

tamamlama, yeni mekanlar eklenerek, yıkılmış yapıların bir kısmı ya da tamamı inşa edilebilir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında tarihi yapıda müdahale türleri ele alınmıştır.

Özgün Haliyle Koruma

Zakar ve Eyüpgiller (2020), koruma kavramını bir yapıyı mevcut çevresiyle birlikte sürekli kullanım ve bakımla orijinal halini koruyarak en az müdahale ile onarma ve devamlılığını sağlama olarak ifade etmiştir.

Hasol (2010),’a göre yapının taşıdığı tarihi ya da sanat değerine göre daha uzun ömürlü olmaları için muhafaza, onarım ve bakım ile ilgili alınması gereken önlemlerin alması koruma eyleminin çerçevesinde tanımlanır.

Özgün haliyle koruma çerçevesinde mevcut yapıda meydana gelen bozulmayı yavaşlatmayı amaçlayan tutumla kullanımdan kaynaklı bozulmalar ya da olumsuz çevre ve iklim koşullarından kaynaklı bozulmaların önüne geçmek gerekir. Bunların sağlanmasıyla uzun vadede korunma gerçekleşecektir.

Onarım

Tarihi yapıda önemli bir yeri olan onarım, restorasyonun önemli temellerinden birini oluşturur. Yapının özgünlüğünü koruma ve sürdürmede, sağlamlaştırma ve bütünleme müdahalelerini kapsayan onarım büyük rol oynar. Onarım mevcut bir yapıyı iyileştirme kapsamında yapılması gereken tüm müdahalelerdir(Zakar ve Eyüpgiller 2020).

Yenileme

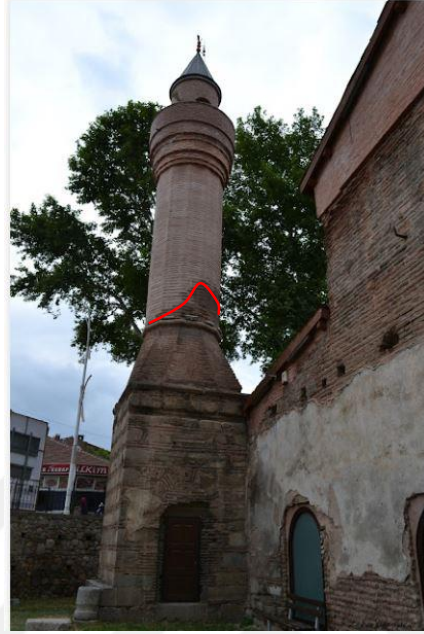
Yenileme (Renovasyon) özelliklerini yitirmiş bir yapının yeni malzeme veya sistemlerle onarım yapılarak mevcut binayı özgün haline getirme olarak tanımlanır. Yenileme sürecinde özgün malzemeyi koruma zorunluluğu yoktur fakat yine de müdahalenin en az ölçüde olması büyük önem taşır (Zakar ve Eyüpgiller 2020).

Yenileme, tarihi yapıların günümüzde kullanılmasını sağlayacak yeniden yapım konusuna oranla daha küçük ölçekte bir müdahale türüdür.

Bütünleme

Bütünleme (Reintegrasyon) işlemi, kısmen ya da tamamen yok olmuş yapı elemanlarında bütünlüğe kavuşturacak şekilde geleneksel veya çağdaş yöntemlerle müdahale işlemine denir. Bu işlemlerin temelinde estetik, işlevsel ya da strüktürel etmenler vardır. Bütünleme işleminin yapılabilmesi için yapının ilk tasarımına ilişkin gerçek yapısal verilere ya da belgelere dayandırılmalıdır (Ahunbay 2017).

Bütünleme çalışmalarına ilişkin Venedik Tüzüğü'nün 12. Madde'sinde bütünleme işlemi çerçevesinde eksik kısımlar tamamlanırken uyumlu fakat ayırt edilebilecek şekilde olmasını vurgulamıştır (Anonim 2022c). Bu bağlamda örnek olarak İznik Ayasofya Müze'si örnek verilebilir (Şekil 14).

Şekil 14. İznik Ayasofya Müzesi (Anonim 2023f).

Bütünleme tarihi yapılarda çatı ve cephe tamamlama işlemlerinde en yaygın kullanılan müdahale türüdür.

Çatı Tamamlamaları

Tarihi yapılarda çatı tamamlamaları, çağdaş ek kapsamında hasar görmüş ya da tamamen yıkılmış çatıların yapısal olarak inşa edilmesi ve bu doğrultuda olumsuz hava koşulları ve vandalizme karşı koruma uygulamalarındandır (Tanaç Zeren 2010). Sivil mimari ve kamusal mekanları günümüzde de kullanmak amacıyla çatı tamamlamaları farklı malzeme ve yöntemlerle hafif strüktürlü çatı sistemi veya zaman zaman yeni kat ekleri halinde karşımıza çıkar.

Almanya'nın Halle kentinde bulunan Moritzburg Kale'si Rönesans ve Gotik geçiş dönemlerinde inşa edilmiş ve 30 yıl süren savaşılarından sonra hasar görmüştür. Bunun akabinde kale yapısı 2008 yılında restorasyon müdahalesi görmüş ve bu kapsamda aldığı en büyük müdahale üst kısımda bulunan çatı örtüsüdür. Trapez çatı örtüsü formu Bauhaus döneminden etkilenerek yapılmıştır. Yapıya yeni fonksiyonlar da eklenmiştir. Yapıda ilk olarak kullanıcıyı gotik bir giriş karşılar ve temel mekanizması iç batı kısmının bütün olarak algılanması üzerine kurulmuştur. Orijinal taşıyıcı duvarlara birkaç noktadan bağlanan ve çelik çatı yapısına asılan

beyaz kübik formu bir galeri elde edilmiştir. Bu sayede geçmişle bugün arasındaki bağlantı, geçici inşaat olarak nitelendirilebilecek bir tasarımla çözülmüştür. Önerilen bu üst örtü tasarımında mevcut yapıyla arasında zıtlık kurma yaklaşımı benimsenmiştir (Şekil 15) (Anonim 2008).

Şekil 15. Moritzburg Kalesi (Anonim 2022o).

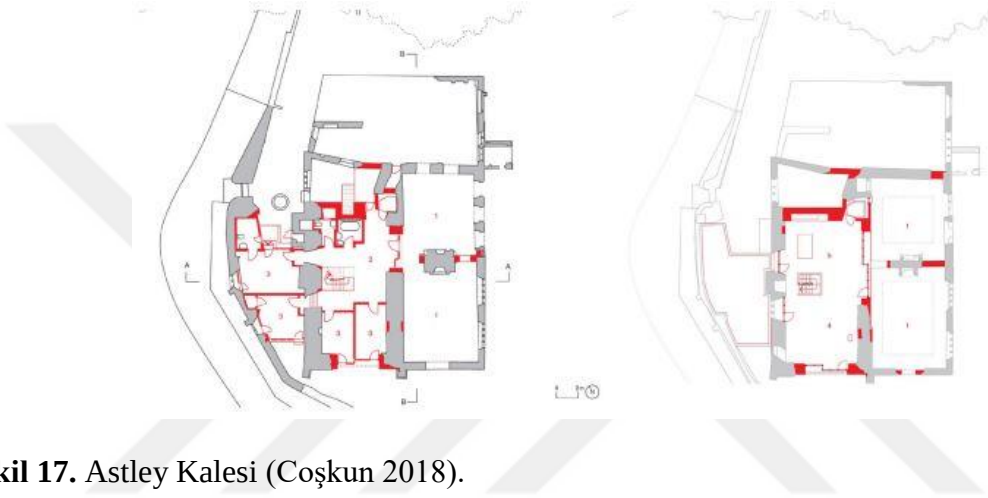
Cephe Tamamlamaları

Tarihi yapılarda yapılabilecek bir diğer uygulama cephe tamamlamalarıdır. Cephelerde meydana gelen hasarlar genellikle bilinçsiz müdahaleden ya da olumsuz hava koşullarından kaynaklanmaktadır (Tanaç Zeren 2010).

İngiltere’de bulunan Astley Kalesi zamanla kullanılmaması, bakımsızlık ve bilinçsiz müdahalelerden kaynaklı bazı hasarlar meydana gelmiştir. 1950’lerden sonra bir takım onarımdan sonra otel olarak faaliyete geçmiş fakat belirsiz bir nedenden kaynaklı yangın meydana gelmiş ve o yangından sonra ağır hasar almıştır. Yangından sonra Astley Kalesi’nde İngiltere’nin en sıra dışı tarihi yapı koruma ve restorasyon projelerinden biri uygulanmıştır. Geleneksel bir restorasyon yaklaşımını reddeden yeni ve eskiyi bir araya getirecek yeni bir çağdaş yaklaşım benimsenmiştir. Astley Kalesi restorasyon projesi tasarım kararlarına bakıldığında yeni eklenen mekanlar tarihi yapının beden duvarlarının içine titizlikle yerleştirilmiştir. Hasar almış cephelere herhangi bir müdahalede bulunmadan yeni eklenen mimari elemanlar geri planda eklenmiş, cephenin strüktürel ve görsel bütünlüğü bu şekilde sağlanmıştır (Şekil 16,17) (Coşkun 2018).

Şekil 16. Astley Kalesi (Anonim 2022ö).

Şekil 17. Astley Kalesi (Coşkun 2018).

Yeniden Yapım

Orbaşlı (2008) yeniden yapım, tarihi bir yapının özgün bir elemanın ya da tamamının bir kopyasının inşa edilmesi şeklinde tanımlar. Ahunbay (2017) ise yeniden inşa edilen bir kopya, tarihi yapının yerini biçimsel olarak alabilir fakat tarihi değere sahip olamayacağını savunmuştur.

Zakar ve Eyüpgiller (2020) Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri kitabında yeniden yapımın, mimari koruma çerçevesinde sadece toplumsal bellek açısından önemli olan bir yapının kent veya toplum adına geri kazanılması için özel nedenlerle kabul edilebileceğini ifade etmişlerdir.

Şekil 18. Hellfield şatosu (Anonim 2022p).

Hellfield Şatosu North Yorkshire’da bulunan 14. yy da inşa edilmiş bir yapıdır. Yapının tamamına yakını yıkık durumda iken restorasyon kararı alınmıştır. Restorasyon yaklaşımında yapının özgün özellikleri ile yeniden inşa eden yaklaşımla müdahale yapılmıştır (Şekil 18) (Anonim 2013).

Çağdaş Ek

Geçiş-Sirkülasyon Elemanları

Tarihi yapılarda geçiş ve sirkülasyon elemanları genellikle yeniden işlevlendirme sonucu ihtiyaç duyulan elemanlardır. Yapının özgün işlevinden ayrı bir işlevle kullanımı sonucu yeni mekan ihtiyaçları doğal bir sonuçtur.

Şekil 19. Madrid Reina Sofia Müzesi (Anonim 2022r).

Danimarka ‘da bulunan çağdaş malzeme ve formdan merdiven eklenmiştir ve Kalo Kalesi’ne bu müdahalenin amacı harabe olan kalıntıları turistler için güvenilir bir şekilde erişilebilir yapmayı amaçlamıştır. Dört noktada yapısal desteklere sahip çelik bir çerçeveye dayalı olarak, harabenin iç kısmına farklı görüş seviyelerine çıkan merdivenler yerleştirilmiştir. Ahşap ve çelik merdivenler, onları tarihi doku ve yapıdan açıkça ayıran çağdaş özelliklere sahiptir. Alan içerisinde yer alan yapı, yapının dışarıdan algılanmasına engel olmamaktadır.

Eklemenin yapısal bağımsızlığı, minimum müdahale ve dönüşümün tersine çevrilebilirliği ilkesine tam olarak uymuştur (Şekil 20) (Piotr 2020).

Şekil 20. Kalo Castle (Anonim 2022s).

İç Mekan Ekleri

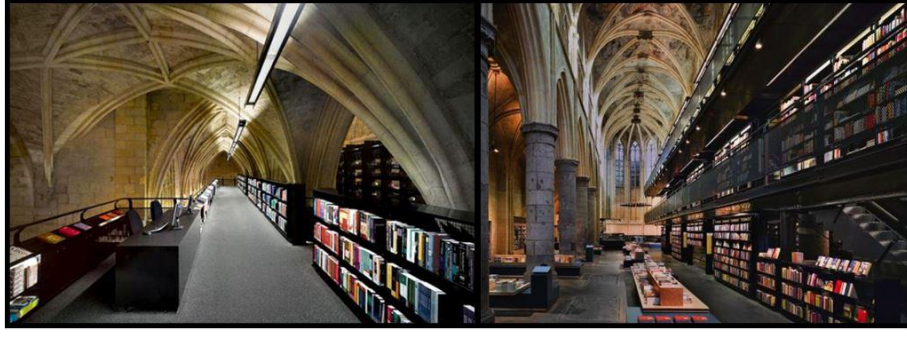
Tarihi yapılara minimum müdahale ile eklenen iç mekan ekleri genellikle işlev değişikliğiyle ihtiyaç duyulan mekan ihtiyacını karşılamak için tasarlanır (Kayan 2020).

İtalya’da bulunan St Paolo Converso Office binası kilise olarak inşa edilmiş şimdilerde hafif çelik strüktürden çağdaş iç mekan ekleriyle beraber ofis olarak kullanılmaktadır (Şekil 21).

Şekil 21. St Paolo Converso (office) (Anonim 2022ş).

İç mekan eki olarak kiliseden uyarlanan bir diğer yapı ise Hollanda’da bulunan Selexyz Dominicanen kütüphane olarak kullanılmaktadır. İç mekan eklerinde kullanılan malzemeler kolayca sökülebilir ve tarihi yapıya en az müdahale ile eklenmiştir (Şekil 22) (Fiorani 2017).

  kil 22. Selexyz Dominicanen Kütüphane (Anonim 2023g).

Cephe Ekleri

Cephe ekleri genellikle, saçak ve sundurma ekleri olarak, bir mekan tanımlamak veya kullanıcıyı iklim şartlarının olumsuzluğundan korumak için tasarlanır. Mevcut yapılara eklenen saçak ekleri bazı durumlarda girişi vurgulamak bazı durumlarda ise kullanıcıyı korumak amaçlı kullanılır (Tanaç Zeren 2010).

  kil 23. Kunstlerhaus Tiyatrosu (Kayan 2020).

Kunstlerhaus tiyatrosunda tasarlanan   a  da   ek   rne  i saçak eklentisi, hem girişi vurgulamakta hem de tiyatro oyuncuları tarafından oyun aralarında açık balkon olarak kullanılmaktadır (Tanaç Zeren 2010).

  kil 24. Albertina Müzesi (Anonim 2022t).

Albertina müzesine eklenen üst örtü örneğinde ise farklı iki kot bağlanmış ve yapının çağdaş kimliği vurgulanmıştır (Tanaç Zeren 2010).

Her iki örnekte görüldüğü gibi tarihi yapıya yapılan ek, çelik taşıyıcılı sistemle cam örtülü yüzeylerden yapılmış ve tarihi yapıların masif taş duvarlarına görsel ve fiziksel anlamda zarar vermemektedir.

Yapı Ekleri

Amsterdam’da bulunan post endüstriyel bir tersaneden dönüştürülen Kraanspoor Ofis Binası inşa edilmiştir. Tersanenin altyapısı kullanılarak çağdaş bir ofis binası elde edilmiştir. 1980 yıllarında tersanenin tasfiye edilmesi ve liman bölgesini bir ofis ve ticaret bölgesine dönüştürme planlarının ortaya çıkmasıyla varlığı daha fazla sorgulanmaya başlanmıştır. 270m uzunluğunda ve 8.7m genişliğindeki betonarme yapı, şehrin kuzeyindeki IJ nehrinin su tablasının 13m üzerinde asılı bir şekilde servis vapurları ile merkeze bağlanmıştır (Şekil 25) (Sulimowska 2021).

Şekil 25. Kraanspoor Ofis Binası (Anonim 2022u).

Arkeolojik Alan Üst Örtü

Tarihi yapı ile ilişkili, bina yakın çevresinde oluşturulan ekler; arkeolojik alan üst örtüleri, arkeolojik kalıntıların iklim koşullarında etkilenmelerini en aza indirmek ve vandalizme maruz kalmasını engellemek amacıyla yapılmaktadır (Tanaç Zeren 2010). Arkeolojik alan üst örtüne örnek olarak Adana’da bulunan Karatepe Aslantaş Müze’si örtüsü verilebilir, müze için yapılan üst örtü 1957 yılında girişte bulunan eserleri korumak amacıyla yapılmıştır. Yapının saçak tasarımının altında sergilenen kalıntıların biçimlerinden etkilenilerek yapılmış ayrıca doku ve malzeme uyumu da dikkat çekmektedir.

Şekil 26. Karatepe Aslantaş Üst Örtü (Anonim 2022ü).

Literatür Özeti

Mimari koruma alanında tarihi yapılara ilaveler önemli bir konudur. Mimari çalışmalar, eski yapıların yeniden kullanımını etkileyen birçok faktörü ve bunların yeni ve farklı şekillerde eklenmesi konusunda nasıl ele alınacağını ortaya koymuştur. Doğal değişimler, afetler, sosyal, ekonomik, kültürel ve hatta siyasi dönüşümler gibi faktörler, farklı model ve türlerde eklemelere neden olmuştur. Ekleme yaklaşımlarının çokluğu ve çeşitliliği, eklemelerin tasarlanması ve oluşturulması sürecinde ele alınması gereken çok yönlü mimari çalışmalarda birçok tutumla ilişkilendirilmiştir. Çalışma kapsamında bu bölümde literatürde bulunan tarihi yapılara yapılan çağdaş ek yapma konusunda ele alınan çalışmalar yer almaktadır.

Örneğin Brolin (1980)'in çalışması, farklı dönemlerdeki yapılar arasında görsel sürekliliğin sağlanmasını ve eklemenin belirli durumlar dışında herhangi bir çelişki olmaksızın eski binanın tasarımıyla bir tür homojen dışavurumculuk getirmesi gerektiğini vurgular. Dibner (1985)'e göre savaş, deprem ve yangın gibi durumlarda binanın hasarlı kısımları bazen binanın onarımına ve genişletilmesine gerekçe olarak gösterilebilir. Ayrıca yapının içerdiği fonksiyonel gereksinimlerin artması, oluşabilecek tadilat süreçleri, işlevini geliştirmek için teknolojik değişim, herhangi bir yapının restorasyonunda eklenti konusunda teşvik eden önemli faktörler olabilir. Woods (1997)'un fikrine göre ise hasar görmüş bir şehir önceden var olmadığı için geçmiş/şimdi ikiliği ile mekanın algılanması ve yeni bir tasarım yöntemi yaratmak için araç olarak kullanılabilir.

Torres (2009) eski yapıya eklemeler alanındaki katkıları, tarihi binaların ve çağdaş eklentilerin uyumlu bir şekilde çalışmasına odaklıdır. Tarihi bir binaya nasıl yaklaşılabileceği konusunda zıt bir stil kullanarak ekleme yapmak için net bir yönerge yoktur. Ele alınması gereken temel unsurların ne olması gerektiğine dair genel kütle, ölçek ve malzeme gibi göstergelerden yola çıkarak öneride bulunmuştur. Torres'in çalışması mimara yeni ek tasarlama sürecinde yol gösterecek açık ve ayrıntılı öğeler sunmuştur. Kuban (2000)'a göre eski yapıda

çağdaş ek tasarım yaklaşımlarında, eklenti ve mevcut yapı uyum içinde olmalı ve abartılı olmaması gerekir. Kastedilen bu uyum biçimsel verilerle de olabilir ya da zıtlığı vurgulayan bir uyum da olabilir. Fakat yapılan ek hiçbir şekilde tarihi yapının önüne geçmemelidir. Sağlam ve Tavşan (2019) çalışmasında tarihi yapıda yeni yapı ile ilgili tasarım kararında referans alınacak birçok kriterin olduğundan ve bu kriterlerin temel olarak ortaklıklar barındırmakla birlikte tasarım yaklaşımına göre farklılaşma durumlarının da olduğundan bahsetmiştir. Genel olarak biçimsel ve yapısal kriterler olmak üzere iki başlık altında incelemiştir.

Tarihi yapıya yapılan yeni bir ek için standartları karşılayan herhangi bir formül yoktur geleneksel, çağdaş veya tarihi binanın basitleştirilmiş bir versiyonu gibi herhangi bir mimari tarz olabilir. Ancak önemli olan yapının tarihi karakterini ve kimliğini koruyabilmesi için farklılaşma ve uyumluluk arasında bir denge olması gerekir. Tüm referansların doğasında, bir ekin tarihi binaya tabi olması gerektiği kavramı vardır. Çalışma kapsamında tarihi yapıya yapılan ek konusunda literatürdeki kriterler derlenmiştir.

Brolin (1980) tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda tasarımcının konuyu hangi yaklaşımla ele alacağını bağlam üzerinden analiz çalışması doğrultusunda tipoloji ve morfoloji yönünden incelemesi gerektiğinden bahsetmiştir. Brolin (1980)'e göre tarihi çevrede tasarlanan yapının benzer veya farklı olmasındaki referans veriler; ileride veya geride inşa etme durumu, bitişik bina düzeninde boşluk bırakma, kütle (yapıyı oluşturan ana kütlelerin nasıl oluştuğu), yaklaşık yükseklik, cephe oranları, silüet ve form, pencere-kapı düzenleri, pencere-kapı boyutları ve oranları, malzeme(doku), renk ve ölçü (insan ölçeğinde algılanan boyut)'dür.

Fenty ve Maloney (2010)'e göre yeni bir yapı, bölgenin temel özellikleri ve ortamı ile bağlantılı olmalı ve karakteri farklı ancak uyumlu yeni tasarımla tamamlamalıdır. Bunu yapmak, her bölgenin ve her ortamın karakterinin altında yatan kimliği okumaya ve anlamaya dayanır. Bu özellikler, bir yapının bulunduğu yere yerleştirilme biçimini, sokakla ilişkisini ve ölçeğini, yüksekliğini, kütlesini, biçimini ve malzemelerini içermektedir. Bu tasarım değişkenleri, bölgede geleneksel olarak görülenlere benzer olacak şekilde yeni bir binada düzenlendiğinde, görsel uyumluluk ortaya çıkar. Fenty ve Maloney (2010) çalışmasında mevcut olanı geliştiren yeni bir yapı tasarımının anahtarının çevre ve komşu binalarla uyumlu olması gerektiğinden bahsetmiştir. Daha sonra bina tasarımı için uyumluluk ilkelerini; geride inşa etme, yönelim (yönlenme), ölçek, oran, ritim, kütle yükseklik, malzeme, renk, çatı şekli, detaylar, süsleme ve peyzaj özellikleri olarak gruplandırmıştır.

Weeks ve Grimmer (2010) çalışmalarında, yeni bir ek, önemli tarihi malzemeleri, yapının özelliklerini, formunu korumasından ve aynı zamanda uyumlu ancak tarihi binadan farklı olması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Bunu başarmak için, yeni bir ekleme planlarken

yeni ilavenin yerleşimini veya yerini ve boyutunu, ölçeğini ve kütlesini dikkatlice düşünmek gerekir. Bir yapının tarihi karakterini korumak için, yeni bir ilavenin tarihi binadan görsel olarak ayırt edilebilir olması gerekir. Bu, ekin ve tarihi yapının tasarım, malzeme ve diğer görsel nitelikler açısından çok farklı olması gerektiği anlamına gelmez bunun yerine, yeni ek için, tasarım ipuçlarını tarihi binadan almalı, ancak kopyalamamalıdır.

Weeks ve Grimmer (2010)'a göre tarihi yapıda çağdaş ek konusunda ayırt edilebilir ve uyumlu bir yapı tasarlamak için form, konum, boyut, ölçek, malzeme, renk, ritim, yönelim ve cephe hareketleri referans alınacak kriterler arasındadır. Benzer şekilde Torres (2009)'in eski kütüphane yapılarına eklenen çağdaş eklerin incelendiği çalışmasında tasarım ölçütlerini; kütle (biçim, konum ve ölçek), materyal (renk ve doku) ve cephe hareketliliği (pencere, çatı şekli, ritim ve oran) olarak belirlemiştir. Sağlam ve Tavşan (2019), çalışmasında da çağdaş ekin biçimini yönlendirecek biçimsel kriterler; ölçek, yükseklik, oran, ek yeri, malzeme ve renk olarak gruplandırmıştır. Ching (1996; 2004)'e göre ise biçimsel yapının tutarlı bir bütünlük oluşturabilmesi şekil, doku, renk, konum, görsel bütünlük ve yönelim kriterlerini içermesi ile olur. Zakar (2018, tarihi yapıya ek konusunda iki yapı arasında görsel bütünlüğü oluşturan kriterlerin; oran, ritim, malzeme, doku, renk ve biçimi yapının mimari bütünlüğüne ait bileşenler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca hem tarihi yapı hem de yeni yapı ile ilgili yapı malzemeleri ve yapı bileşenleri ile ilgili yapısal kriterler strüktürel performans, fiziksel performans, dayanıklılık, yapılabirlik, ekolojik performans, yapısal uyarlabilirlik kapasitesi ve maliyet olarak gruplandırmıştır.

Parsons (2010) çalışmasında, tasarımcının yaratıcı rolünü azaltmadan, tarihi ortamlarda başarılı yeni tasarıma rehberlik etmek için yönlendirme işlevi görebilecek genel ilkeleri; kentsel doku, ölçek, materyal ve mimari detaylar ve tarihsel gelişme olarak vurgulamıştır. Semes (2007)'in kitabında tasarım kriterleri; gabari, cephe hareketleri, malzeme ve detay olarak gruplandırmıştır. Tanaç Zeren (2010)'in Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu kitabında eski yapıda yeni ek tasarımı konusunda estetik algıyı oluşturan önemli kriterler; çevre etkisi, ölçek etkisi, form etkisi, ritim etkisi ve malzeme etkisi olarak ortaya koymuştur. Yüceer (2005) tarihi yapıya eklenen yeni ek ile ilgili benzer bir çalışmada tasarım kriterlerini; çevre, kütle ve cephe olarak belirlemiştir. Kanat Duralı (2007) çalışmasında tarihi çevrede yeni yapılaşmayı etkileyen ana kriterleri; kütle (yükseklik ve genişlik) ve cephe (oran, malzeme, renk ve cephe sürekliliği) olarak belirlemiştir. Sudi (2003) çalışmasında tarihi yapı içinde yeni ek için tasarımcının referans alacağı tasarım kriterlerini; tarihi doku, kütle (yapı genişliği), bina hattı, silüet, renk, doku, ölçek ve görsel yoğunluk olarak kategorize etmiştir.

Literatürde incelenen çalışmalar tarihi yapıda çağdaş ek konusunda belirlenen ilkeler genel olarak benzer gibi gözükse de kendi içlerinde değişiklikler vardır. Bu çalışma ile birlikte tarihi yapıda yeni ek yapma konusunda dikkat edilmesi gereken kriterler belirlenmiştir.

Tarihi Yapıda Çağdaş Ek Konusunda Tasarım Kriterleri

Tarihi yapıda çağdaş kütle/ek tasarlama, mimari mirasın sürekliliğini sağladığı için özveri ve titizlik gerektiren bir süreçtir. Buradan hareketle yapılacak olan tasarımlarda ek yapının eski yapı/dokuya olan etkisinin değerlendirildiği bir takım kriterler geliştirilmiştir.

Bu tez kapsamında yapılan literatür taraması sonucu birçok kaynakta (Brolin 1980; Torres 2009; Tanaç Zeren, 2010; Ching 1996,2004; Byard 1998; Bloszies 2012; Hasol 2005; Kuban 1990; Duralı 2007; Kayan 2020; Ertürk 1999; Sudi 2003; Zakar 2018; Büyükmihçi vd 2019; Forsyth ve Hume 2007; Croci 2000; Zakar ve Eyüpgiller 2020; Fenty ve Maloney 2010; Weeks ve Grimmer 2010; Sağlam ve Tavşan 2019; Yüceer 2005; Parsons 2010; Semes 2007; Kanat Duralı 2007) tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda ele alınmış birçok kriter vardır. Bu kriterler çalışma genelinde tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda bütünleştirme kriterleri biçimsel ve yapısal kriterler olarak 2 başlık altında kategorize edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Tarihi Yapıda Çağdaş Ek Tasarım Kriterleri

TASARIM KRİTERLERİ			
Biçimsel Kriter-Kütle Hacim	Biçimsel Kriter-Materyal	Biçimsel Kriter-Konum	Yapısal Kriterler
Form	Malzeme	Ek yeri	Strüktürel Performans
Ölçek/Oran	Renk	Silüet	Fiziksel Performans
Yükseklik	Doku		Dayanıklılık
Ritim			Yapılabilirlik
Yönlenme			Ekolojik Performans
Silüet			Yapı Güvenliği
Görsel Yoğunluk			Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi

Bunlardan biçimsel kriter grubu kütle/hacim ilişkisi, materyal ilişkisi ve konum ilişkisine bağlı olarak kendi içinde 3 başlık olarak kategorize edilmiştir.

Biçimsel Kriterler-Kütle Hacim İlişkisi

Biçimsel kriterlerden kütle/hacim ilişkisinde temel olarak mevcut yapı ile ek yapı arasında kurulan kütle ilişkisi analiz edilmektedir. Ek yapının tarihi yapıya form olarak nasıl eklemlendiğini, ek yapının ölçek ve yükseklik olarak nasıl ilişkilendiğini belirleyen temel kriterlerdendir. Mevcut yapıdan oran ve malzeme olarak faydalanılan ritim kriterinin yardımıyla değerlendirilir. Bu çalışma kapsamında kütle hacim kriterleri literatüre bağlı olarak;

form, ölçek/oran, yükseklik, ritim, yönlenme, silüet, görsel yoğunluk alt başlıkları şeklinde gruplandırılmıştır.

1. Form

Yapı formunun anlamına bakıldığında genel olarak bir yapının dıştan algılanan görünüş ve şekli olarak tanımlanabilir. Cordan (2002)'a göre yapı formu mimari yapıyı oluşturan üç boyutlu somut ve soyut olan bileşenlerdir.

Tanaç Zeren (2010)'e göre form etkisi yeni yapılacak ekin formunun mevcut yapıyla uyum içinde ya da zıt olmasında önemli rol oynar. Torres (2009) form ve kütle oluşturmaya yoğunluk ve hacim izlenimi veren üç boyutlu hacimlerin birleşimi olarak ifade etmiştir.

2. Ölçek

Tanaç Zeren (2010)'in ölçek etkisi tarihi yapıda yeni yapılacak ek ile mevcut yapı ve insan ölçeğini yok saymayacak şekilde oranlı olursa tarihi yapının görünürlüğünü ortaya çıkaracağını vurgulamıştır. Torres (2009)'e göre ise ölçek bir yapının temsil ettiği şeyle ilişkisini belirleyen orantıdır. Genellikle bağlantı noktasıyla birlikte değerlendirilir.

Genel bağlamda ölçek terimi ölçeğinde yapının büyüklüğü hakkında fikir verir. Tarihi şehirlerde ise yeni yapı inşasında ölçeğin kullanılması önemli bir kriterdir. Yeni ekin tarihi yapıya göre büyüklüğü baskın bir etki oluşturmaması gerekir.

Weeks ve Grimmer (2010) çalışmalarında yeni ek, tarihi binadan daha küçük olmalı ayrıca hem boyut hem de tasarım olarak tarihi binaya tabi olması gerektiğini vurgulamıştır.

Tanaç Zeren (2010) Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu kitabında tarihi yapının yanına eklenecek ek yapının oluşturduğu kütlenin insan ölçeğindeki etkisi yapıyı büyük ölçüde etkileyeceğinden doğru ölçeklendirilen ek tarihi yapının önüne geçemeyeceğini vurgulamıştır.

3. Yükseklik

Sağlam ve Tavşan (2019)'a göre yükseklik kavramı eskiye göre uzunluğu ve konumu ile ilişkili olduğunu ve ek yapının mevcut yapıya göre çok yüksek olmaması ve dengeli olması gerekir. Tanaç Zeren (2010)'e göre ise yükseklik/gabari tarihi bir yapıda veya dokuda çağdaş bir ek yapma konusunda önemli bir tasarım unsurudur (Tanaç Zeren 2010).

4. Ritim

Tanaç Zeren (2010) eski yapıdan faydalanılarak oluşturulan ek yapı için tarihi yapının oran veya malzeme ile tekrarlanmasında ritim kurgusundan faydalanılır. Weeks ve Grimmer

(2010)'e göre ise yeni eklentinin pencere ve kapı açıklıklarının boyutunu, ritmini ve hizalamasını tarihi binaya göre dayandırmalıdır.

5. Yönlenme

Torres (2009)'e göre yönlenme bir formun yer düzlemine, pusula noktalarına, diğer formlara veya formu görüntüleyene göre yönü olarak ifade edilir.

Sağlam ve Tavşan (2019)'a göre mevcut yapı ile yeni yapılan ekin kütsel ilişkisi anlamına gelir. Tarihi yapının en, boy, yükseklik olarak mevcut akslara uygun şekilde olması paralel yönlenme iken bu aksların dışına çıkan tasarımlar genellikle aykırı yönlenme olarak ifade edilir.

6. Silüet

Bir binanın ufuk çizgisi veya silueti önemli bir karakteristiktir ve saçak, korkuluk vb. arasında tarihi bir binanın ve bitişik binaların önemli bir ilişkinin olması esastır. Tarihi yapının eklenilen yapıyla birlikte durumunu ifade etmektedir (Sudi 2003).

7. Görsel Yoğunluk

Sudi (2003)'ye göre tarihi yapıya eklenilen çağdaş ek arasında görsel etkiyi ifade eder. Yeni ekin bağlam içerisinde oluşturduğu etkiye tasarımın zıtlığı veya benzerliğine göre kullanıcı tarafından algılanması tasarımın görsel zenginliğini gösterir (Sudi 2003).

Tablo 2. Biçimsel Kriterler-Kütle/Hacim İlişkisi

Form	(Tanaç Zeren 2010; Torres 2010; Ching 1996;2004; Brolin, 1980 Weeks ve Grimmer 2010; Fenty ve Maloney 2010; Yüceer 2005; Kanat Duralı 2007; Sudi 2003)
Ölçek/Oran	(Brolin 1980; Weeks ve Grimmer 2010; Fenty ve Maloney 2010; Sağlam ve Tavşan 2019; Parsons 2010; Tanaç Zeren 2010; Torres 2009; Kanat Duralı 2007)
Yükseklik	(Torres 2009; Fenty ve Maloney 2010; Sağlam ve Tavşan 2019; Semes 2007; Brolin 1980)
Ritim	(Weeks ve Grimmer 2010; Fenty ve Maloney 2010; Torres 2009; Tanaç Zeren 2010; Zakar 2018; Brolin 1980)
Yönlenme	(Weeks ve Grimmer 2010; Fenty ve Maloney 2010; Ching 1996;2004)
Silüet	(Brolin 1980)
Görsel Yoğunluk	(Sudi 2003; Ching 1996,2004)

Biçimsel Kriterler-Materyal İlişkisi

Biçimsel kriterlerden materyal ilişkisinde temel olarak mevcut yapı ile ek yapı arasında kurulan materyal ilişkisi analiz edilmektedir. Mevcut yapının malzemesi ve dokusu doğrultusunda ek yapının materyal ve dokusunu belirleyen temel kriterlerden biridir. Bu çalışma kapsamında materyal kriterleri literatüre bağlı olarak; malzeme, renk ve doku alt başlıkları şeklinde gruplandırılmıştır.

1. Malzeme

Bloszies (2012)'e göre yeni ekin inşasında eski ve yeninin karışımı olacak olan çağdaş ek uygulaması sıfırdan yapılan yapıdan daha zorlayıcıdır. Bunun sebebi mevcut yapının malzeme ve dokusunu değerlendirmek ve yorumlamak tamamen yeniden yapıya göre zorlayıcı olmasıdır. Weeks ve Grimmer (2010)'e göre tarihi bina ile aynı renk aralığında veya yakın renk malzemeleri kullanılmalı. Malzemelerin tarihi binadakilerle aynı olmasına gerek yok fakat uyumlu olması gerekir; tarihi binadan öne çıkacak veya dikkati dağıtacak kadar farklı olmamalıdır.

Tanaç Zeren (2010)'e göre ek yapı için kullanılan malzeme tarihi yapıya eklenecek ekin niteliğini belirlenmesinde önemli rol oynar. Ching (2020)'e göre malzeme, bir yüzeyin sahip olduğu niteliği belirtir. Eski bir yapıya çağdaş bir ek tasarlanırken cephenin algısı açısından önemli bir etmendir.

2. Renk

Sudi (2003) renk konusunda tarihi yapıyla çağdaş ekin rengi benzer ve zıt şekilde olabilir. Eklentinin renk uyumu benzer olması halinde tasarım ve oran orantı arasında eksiklikler gözden kaçabilir. Eklentinin varlığını vurgulamak adına zıt renk uyumu kullanılabilir.

Weeks ve Grimmer (2010)'e göre tarihi bina ile aynı renk aralığında veya değerinde yapı malzemeleri kullanılmalı. Malzemelerin tarihi binadakilerle aynı olmasına gerek yok fakat uyumlu olması gerekir; tarihi binadan öne çıkacak veya dikkati dağıtacak kadar farklı olmamalıdır. Kayan (2020)'a göre tarihi yapıda çağdaş ek tasarımında yapının şekli ve diğer özellikleri kadar rengi de tasarım kriterlerinden biridir. Renk tarihi yapı ile çağdaş ek arasında görsel ilişkiyi sağlar.

3. Doku

Roth (2006)' a göre doku mimaride çeşitlilik sağlar. Velioğlu (1992) çalışmasında biçimsel ilişkiler içerisinde malzeme, renk ve doku seçimi yapılacak ekin mevcut yapıyla kuracağı ilişkide etkili olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 3. Biçimsel Kriter-Materyal

Malzeme	(Brolin 1980; Tanaç Zeren 2010; Weeks ve Grimmer 2010; Fenty ve Maloney 2010; Sağlam ve Tavşan 2019; Parsons 2010)
Renk	(Brolin 1980; Weeks ve Grimmer 2010; Fenty ve Maloney 2010; Torres 2009; Sağlam ve Tavşan 2019; Ching 2011)
Doku	(Brolin 1980; Torres 2009; Ching 2011; Zakar 2018; Roth 2006)

Biçimsel Kriterler-Konum

1. Ek Yeri

Weeks ve Grimmer (2010)'e göre yeni bir ekleme göz önünde bulunan tarafta olmamalıdır, Yeni ekleme için en iyi konum arka veya ikinci bir görünüş olmalıdır. Tanaç Zeren (2010)'e göre ise eski yapının bulunduğu bağlam ek yapının konumlanacağı yeri ve üretildiği malzemeyi ve üslubunu etkileyeceğini vurgulamıştır.

Tablo 4. Biçimsel Kriterler-Konum

Silüet	(Brolin 1980; Sudi 2003)
Ek Yeri	(Sağlam ve Tavşan 2019; Torres 2009)

Yapısal Kriterler

Eski ve yeni yapının birleştirildiği tasarımlarda, tamamen yeni yapının inşasında olduğunun aksine teknik tasarım ve detaylandırma zorlukları ortaya çıkar. Yapının bir kısmının var olmasından dolayı bazı tasarımcılar eski ve yeni yapı birleştirmek daha kolay olduğunu ve zaman ve ekonomik olarak avantajlı olduğunu düşünür fakat bu durum tam tersine zordur. Tasarım yapılmadan önce mevcut durumlar belgelenmeli ve tasarım süreci öncesi mevcut yapının eksiklikleri tasarım kararları için belirlenmelidir (Bloszies 2012).

Mevcut yapılar genellikle güncel bina performans kodlarına uygun değildir. Bunlar strüktürel, yangın güvenliği ve engelli erişimi gibi yapı performansını etkileyen durumlardır. Ek yapı mevcut yapının kodlarıyla uyumlu olmalı fakat bazı durumlarda eski yapıda uyumsuz durumlar olabilir ek yapı zamanın getirdiği yasal boyut çerçevesinde inşa edilmelidir (Bloszies 2012).

Eski binanın mevcut durumu, korunması için gerekli müdahaleler ve yeni ekin gerektirdiği tüm gereklilikler yapısal kriterleri oluşturur. Bunlar; strüktürel performans, dayanıklılık yapılabirlik, yapı güvenliği, maliyet olarak belirlenebilir (Zakar 2018).

Bu çalışma kapsamında yapısal kriterler literatüre bağılı olarak; strüktürel performans, fiziksel performans, dayanıklılık, yapılabirlik, ekolojik performans, yapı güvenliği ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi alt başlıkları şeklinde gruplandırılmıştır.

1. Strüktürel Performans

Strüktürel performans; hem eski yapının hem de ek yapının taşıma kapasitesini ifade eder. Eski yapının bu kapasitesi mevcut strüktürel bozulmalar, güçlendirme ihtiyacı ve ek yapının strüktürel performansı totalde oluşan yapının strüktürel performansını oluşturur(Zakar 2018).

Ömercioğlu (2010), çalışmasında yapısal güçlendirme yapılacak ekler için iki önemli konu üzerine durmuştur. Bunlar birincisi strüktürel bütünlüğün yeniden sağlanması ikincisi ise ek ile mevcut yapının bütünü ile kuracağı görsel dengedir. Yapısal olarak ek yapı ile kurulan ilişki biçim, malzeme, ölçek ve mekânsal algı açısından yapısal süreklilik sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.

2. Fiziksel Performans

Mevcut bina, eklenti bina ve ikisinin birleşiminin fiziksel çevre kontrolünü ilgilendiren tüm kriterlerdir. (Örneğin; su kontrolü, hava kontrolü, ses kontrolü vs.) Duvar yüzeyinden gelen su, yağış suları ve nem şeklinde oluşan ve yapı içerisine girme ihtimali olan suya karşı oluşturulan su ve nem kontrolü ile alakalı fiziksel performans kriterlerinden biridir. Doğal havalandırma ve iklimlendirme durumları ile ilgili hava kontrolünü sağlayan yine bu kriterlerden biridir. Mevcut yapı ile ek yapı malzemeleri arasında aranan uyum da fiziksel performans kriteridir (Zakar 2018).

3. Dayanıklılık

Yapıyı oluşturan yapı elemanları ve yapı malzemelerinin dayanımı ile ilgili olan yapısal kriterlerden biridir ve yapı sisteminin dayanıklılığının yanı sıra yapım kalitesi de dayanıklılık performansını etkiler. Mevcut yapı ile ek yapı arasında yapısal dayanıklılık farklı olabilir (Zakar 2018).

4. Yapılabilirlik

Mevcut yapıya eklenti elemanlarının maliyet, malzeme temini, montaj kolaylığı gibi girdilerle beraber yapılabilir olma durumunu açıklar (Zakar 2018). Tarihi yapıya eklenecek ek yapının geridönüştürülebilir ve mevcut yapıya yük getirmemesi gerekir.

5. Ekolojik Performans

Yapının çevresiyle etkileşiminden oluşan enerji korunumu ve karbon ayak izi gibi meselelerde ortaya çıkan yapısal kriterlerdir (Zakar 2018).

6. Yapı Güvenliği

Yapı güvenliği mevcut yapı ile ek yapı birleşiminden oluşan yeni yapının güvenlik ile ilişkili yapısal kriterleri kapsar. Örneğin; strüktürel güvenlik yapının sağlam bir şekilde ayakta durmasını hedefler buna benzer deprem ve yangın güvenliği gibi meseleler yapısal kriterler içinde yer alır (Zakar 2018).

7. Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi

Yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi tarihi binanın eklenti ile birleşim olayının gerçekleşmesi için mevcut binanın geçirmesi gereken tüm onarım, güçlendirme ve uyarlama müdahalelerinin tamamına mevcut yapının yapısal kapasitesine uygunluğu olarak ifade edilir (Zakar 2018).

Tablo 5. Yapısal Kriterler

Strüktürel Performans	(Zakar,2018; Bloszies 2012; Ömercioğlu 2010)
Fiziksel Performans	(Zakar,2018; Bloszies 2012; Ömercioğlu 2010)
Dayanıklılık	(Zakar,2018; Bloszies 2012)
Yapılabilirlik	(Zakar,2018; Bloszies 2012; Büyükmihçi vd 2019)
Ekolojik Performans	(Zakar 2018)
Yapı Güvenliği	(Zakar 2018)
Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi	(Zakar 2018; Ömercioğlu 2010)

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle materyal kısmında araştırmanın örneğini oluşturan İshak Paşa Sarayı ile içinde bulunduğu Ağrı ili Doğubeyazıt ilçesi ile ilgili bilgiler sunulacaktır. Bu kapsamda İshak Paşa Sarayı'nın tarihçesi, mimari özellikleri, koruma kararları ve uygulamaları ortaya konulacaktır. Ardından yöntem kısmında araştırmanın saha çalışması kısmına ilişkin araştırma kurgusu ve araştırma süreci ortaya konulacaktır.

Materyal

Tarihi yapıya çağdaş ek konusuna odaklanan bu araştırmanın örneğini, farklı alanlarda çeşitli çalışmalara konu olan ancak tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda daha önce herhangi bir araştırmaya konu olmamış olan İshak Paşa Sarayı oluşturmaktadır. Çalışmanın bu kısmında öncelikle örnek yapının içinde bulunduğu Doğubeyazıt/Ağrı'ya ilişkin bilgiler sunulacaktır. Ardından İshak Paşa Sarayı tarihi, mimari özellikleri, korunması için bugüne kadar alınan kararlar ve gerçekleştirilen uygulamalar ile birlikte ortaya konulacaktır.

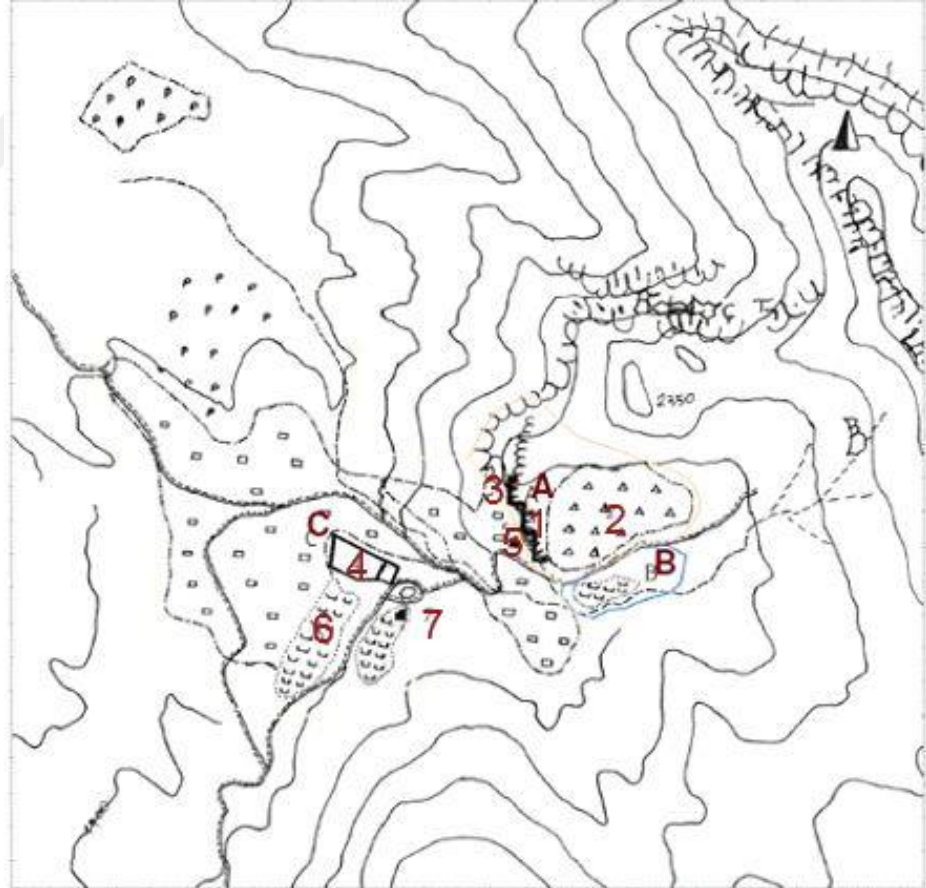
Doğubeyazıt/Ağrı

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Ağrı ili sınırlarında bulunan Doğubeyazıt ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat Bölümü içinde yer almaktadır (Şekil 27). Doğubeyazıt Ağrı Dağı'nın güneybatısında denizden yaklaşık olarak 1900 m yükseklikte kurulmuştur. Doğubeyazıt ilçesi'nin kuzeyinde volkanik özelliklere sahip Büyük ve Küçük Ağrı dağları bulunmaktadır (Arınç 2003).

İlçenin yüzölçümü yaklaşık 2383 km²'dir. Doğubeyazıt ilçesinin doğu ve güneydoğu sınırı ülkemizin doğu sınır komşusu olduğu İran ile sınır oluşturmaktadır (Bulat, 2014). Savunma amacıyla MÖ 7. yy'da kurulan Doğubeyazıt yerleşimi için kuruluş amacına uygun olarak yüksek sert kayalık alan tercih edilmiştir (Hamza Gündoğdu 1991). Dönemde doğu ile batı arasında tek geçiş yolu olan tarihi ipek yolu üzerinde yer alması ve ilçenin kale gibi görülmesi Doğubeyazıt'ın tarih boyunca stratejik öneme sahip olmasına neden olmuştur (Ağrı İli Yıllığı 1973). Bu doğrultuda, tarihsel süreç içerisinde Urartular, Hazar Türkleri, Pers Krallığı, Romalılar, İranlılar, Araplar, Sökmenler, Timur Devleti, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve son olarak Osmanlı Devleti tarafından yerleşim alanı olarak kullanılmıştır (Anonim 2019) Doğubeyazıt yerleşim alanı altyapı hizmetlerinin olmayışı, iklimin sert ve soğuk olması, ulaşım olanaklarının olmaması gibi nedenlerle 1927 yılında terk edilmiştir. Ancak 18.yy ortalarında inşa edilen İshak Paşa Sarayı ilçenin eski yerleşim yerinde kalmıştır (Türk Ansiklopedisi 1956; Bulat 2014).

Şekil 27. Ağrı ili ve Doğubeyazıt ilçesinin Türkiye’de konumu (Anonim 2023h)

Şekil 28. Doğubeyazıt’ın arkeolojik topoğrafyası (Anonim 2005).

A: İlk Yerleşim Alanı

1 Doğubeyazıt Kalesi

2 Urartu Yerleşim Alanı

3 Urartu Kaya Mezarı

B: Selçuklu Mezarlığı

C: Osmanlı Dönemi

4 İshak Paşa Sarayı

5 Selim Camii

6 Eski Doğubeyazıt ve Saray Mezarlığı

7 Mezarlık Meclisi

Doğubeyazıt, arkeolojik alan topoğrafyasında (Şekil 28) yerleşim alanının yayıldığı bölge görülmektedir. A bölgesi olarak gösterilen Doğubeyazıt'ın ilk yerleşim alanını göstermektedir. Bu alanda Doğubeyazıt Kalesi ve kalenin güneydoğusunda yer alan Urartu yerleşim alanı ve Urartu döneminde kaldığı düşünülen Urartu Kaya mezarı bulunmaktadır. Doğubeyazıt Kalesi sarp bir kayalık üzerine konumlanmıştır kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Urartular döneminde yapıldığı düşünülen kalenin sur duvarları kesme taş tekniği ile düzgün örülerek yapılmıştır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine kadar kalmıştır (Anonim 2023).

Yerleşim alanının B bölgesinde 1064 yılında Selçuklu hakimiyetine geçen Doğubeyazıt, Urartuların yerleşim alanını kullandığı ve Selçuklu mezarlığı kalıntılarından güneybatı yönünde genişlediği anlaşılmaktadır (Anonim 2019).

C bölgesi incelendiğinde çeşitli iklim koşulları ve coğrafik sebeplerden dolayı yerleşim alanının kaydığı görülmektedir. Osmanlı döneminde İshak Paşa Sarayı , Selim (Eski Bayazıt) Camii, Eski Doğubeyazıt ve Saray mezarlığı ve Mezarlık Meclisi yapıları inşa edilmiştir. Selim Camii Bayazıt Kalesi'nin hemen yanında kesme taş malzemenen, kare planlı ve tek kubbeli olarak inşa edilmiştir (Anonim 2019).

Yapılan araştırmalara dayanarak, İshak Paşa Sarayı yukarıdaki yapılarla mimari yapım tekniği ve mimari üslup yönünden benzerlik oluşturmaya rağmen sınırda ve önemli ticaret yolları denetlemesinden kaynaklı bu yapılardan farklılaşmaktadır (Anonim 2005).

İshak Paşa Sarayı

Bu bölümde çalışmanın örnek yapısını oluşturan İshak Paşa Sarayı tarihi, mimari özellikleri ve bugüne kadar korunması için alınan kararlar ve gerçekleştirilen uygulamalara odaklanılarak ortaya konulacaktır.

İshak Paşa Sarayı'nın Tarihçesi

18. yy'ın ortalarında inşa edilen İshak Paşa Sarayı, Osmanlı mimari özelliklerini yansıtan Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu bölgesinde ürettiği önemli eserlerden biridir (Gündoğdu, 1986). Bingöl (1998) ortaya koyduğu gibi, yüksek bir tepelikte kurulmuş olan saray, taç kapısı üzerinde yer alan kitabesinde yazan bilgiye göre Çıldır Hanedanından 2. İshak Paşa tarafından yaptırılmıştır. bazı kaynaklarda sarayın inşasının uzun yıllara yayıldığı, bazı kaynaklarda ise kısa sürede yapıldığı belirtilmektedir.

İshak Paşa sarayı bir çeşit iç kale görevi görmesi için yapılmıştır. Bu nedenle de sadece doğu cephesinden çevreye bağlı olan saray yapısı dış saldırılara karşı korunacak şekilde inşa edilmiştir. Sarayın bu özelliklerinden savunma amaçlı inşa edilmesi hem kale görevi hem de yapı içerisinde barındırdığı cami, türbe, ve çeşitli fonksiyonlarından dolayı saray kompleksi ya da külliye olarak kullanılmıştır (Erdim ve Tırak 2009). Cumhuriyet dönemiyle birlikte sarayların özelliğini yitirmesiyle İshak Paşa Sarayı da günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

20.yy.'ın ortalarında ürettiği eserinde Ali Saim Ülgen bu nedenlerle İshak Paşa Sarayı'nın hem askeri hem sivil eser kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. İzleyen kısımda sarayın mimari özellikleri detaylı olarak ortaya konulacaktır.

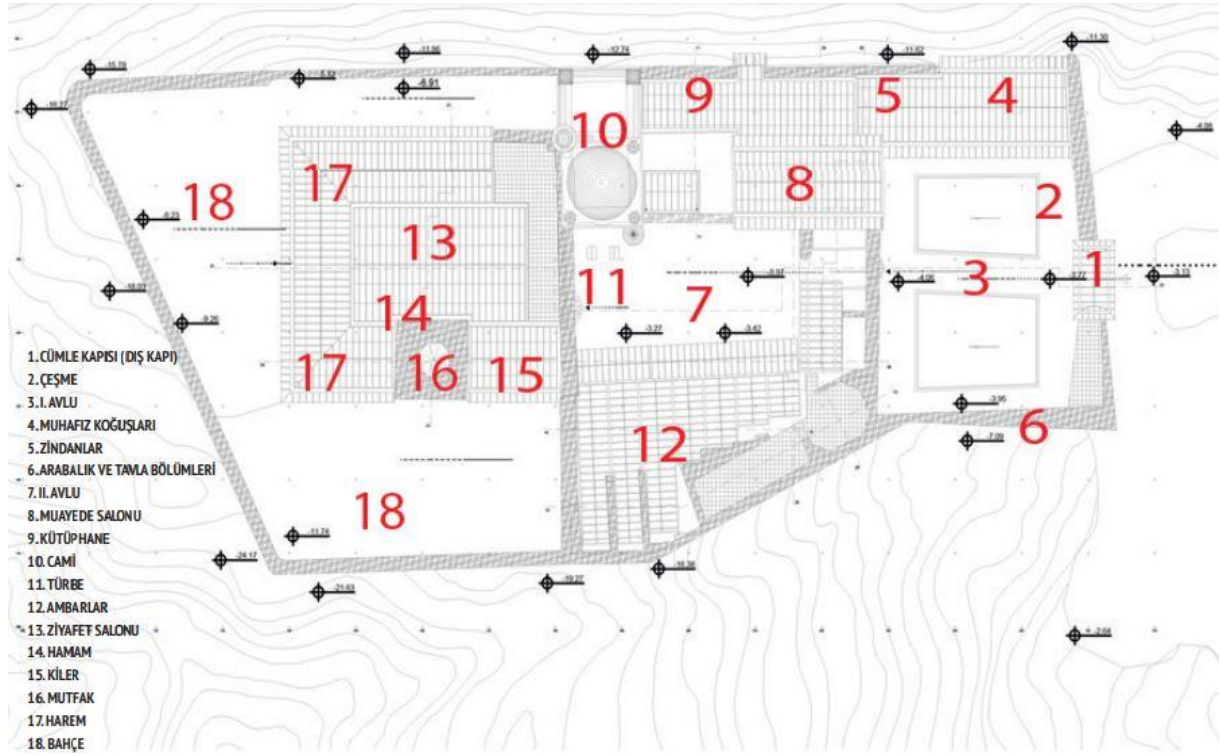
İshak Paşa Sarayı'nın Mimari Özellikleri

Anadolu coğrafyasında Osmanlı İmparatorluğu döneminde inşa edilen İshak Paşa Sarayı inşa edilme amacına uygun olarak kurulduğu topoğrafya bakımından yüksek bir tepe üzerine doğu –batı yönlü kurulmuştur. Etrafındaki yüksek duvarlarından dolayı bir kale görüntüsü oluşturmaktadır. Bu durum sarayın, Gündoğdu (1991) tarafından da vurgulandığı gibi, savunma amaçlı yapıldığını ortaya koymaktadır. Sarayın doğusundaki avlu girişinde bulunan tepeciğin savunma amaçlı kullanılmak için tesviye edilmemiş olması, sarayın doğu cephesi dışında kalan cephelerinin uçuruma bakması ve kapı pencere açıklıklarının olmaması gibi mimari özellikleri de sarayın dışardan kale olarak algılanmasına neden olmaktadır Gündoğdu (1991)'nunda ifade ettiği gibi etkileyici bir mimariye sahip olan İshak Paşa Sarayı içinde bulunduğu çevreyle uyumlu bir biçimde inşa edilmiştir.

Sarayın konumlandığı coğrafyanın Asya ve Avrupa'yı bağlayan geçiş güzergahında bulunmasından kaynaklı dünyanın çok çeşitli kültür karışımlarını yansıtır (Yıldırım, 2011). Yapıdaki süslemeler ve mimari unsurlarda birçok üslup örneği vardır. Bunlar Osmanlı mimari geleneğinin yanı sıra Selçuklu ve Kafkas üsluplarının etkisi görülmektedir (Bingöl, 1998).

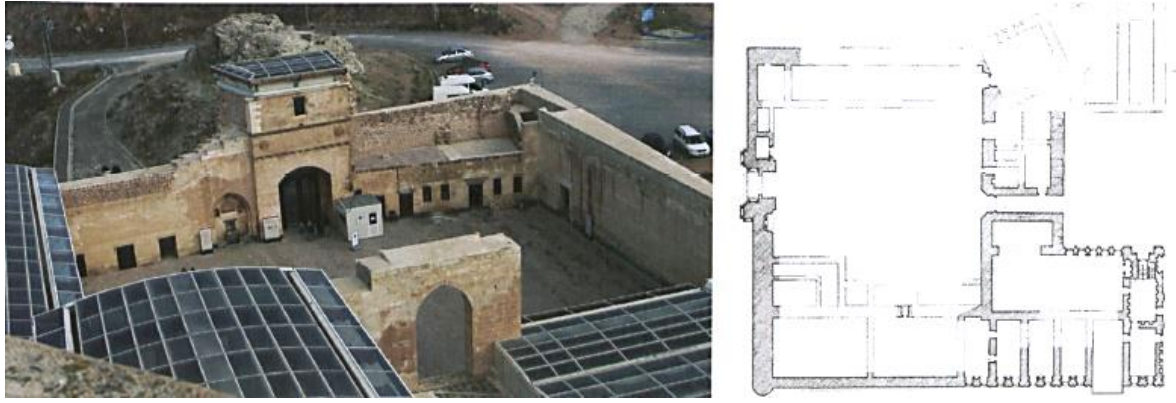
Yapıldığı dönem itibarıyla dünyada etkili olan 18. yy batılılaşan İstanbul kültürünün etkisi barok, rokoko tarzı mimari öğeler ve süslemelerde karşımıza çıkmaktadır (Gündoğdu, 1991).

Sarayın yapısal sistemi incelendiğinde, yapının oturduğu kaya kütlesi üzerine kuzey, güney ve batı cephelerinden yüksekliği 15 m olan istinat duvarlarıyla dikdörtgen bir platform oluşturmaktadır (Anonim 2005). Bu platform içinde saray yapısı kendi içinde farklı birimleri barındıran bir kompleks şeklinde inşa edilmiştir. Saray yapısı içerisinde cami, türbe, hamam, ambarlar, harem yapısı, kütüphane, muhafız koğuşları, zindanlar, avlular şeklinde fonksiyonlar vardır (Şekil 29).

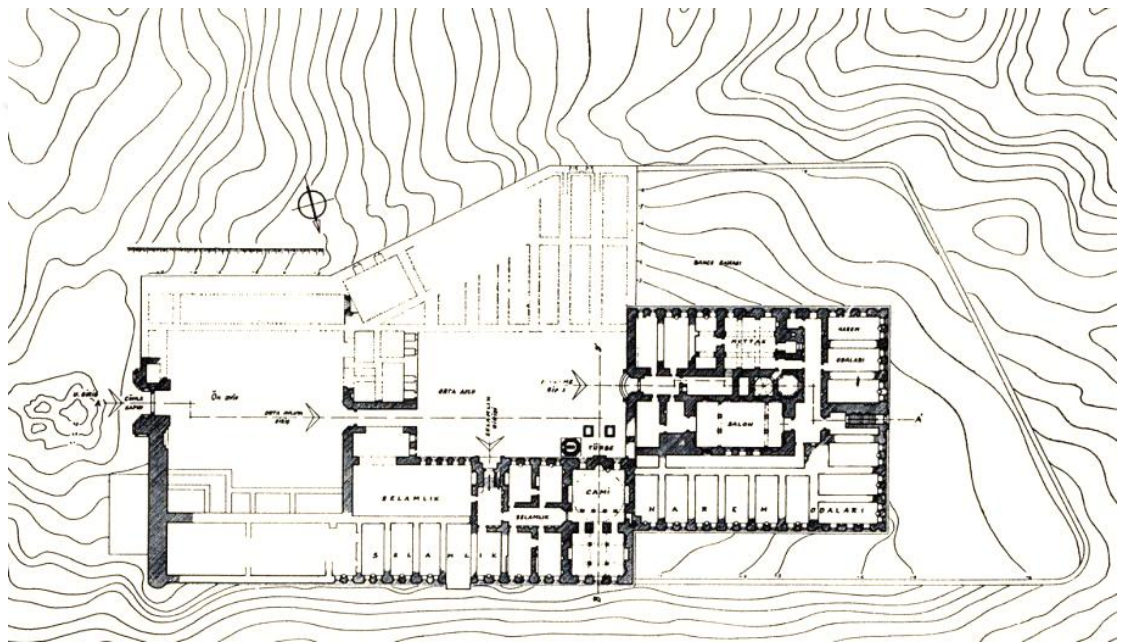

Şekil 29. İshak Paşa Sarayı Bölümleri (Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü 2022).

Saray yapısına giriş doğu cephesinde yer alan görkemli taç kapıdan sağlanır ve 1. avlu gelen ziyaretçiyi karşılar. Birinci avluda günlük aktiviteler ve yönetsel kararların halka duyurulması gibi olaylar gerçekleşir. Girişin sağ tarafında kalın bir duvarla ayrılan kısımda muhafız yatakhaneleri ve bunların altında 6 adet hücre cezaevi olarak inşa edilmiştir (Şekil 30), (Bingöl, 1998).

Şekil 30. Sarayın 1. Avlusu (Bulat 2014).

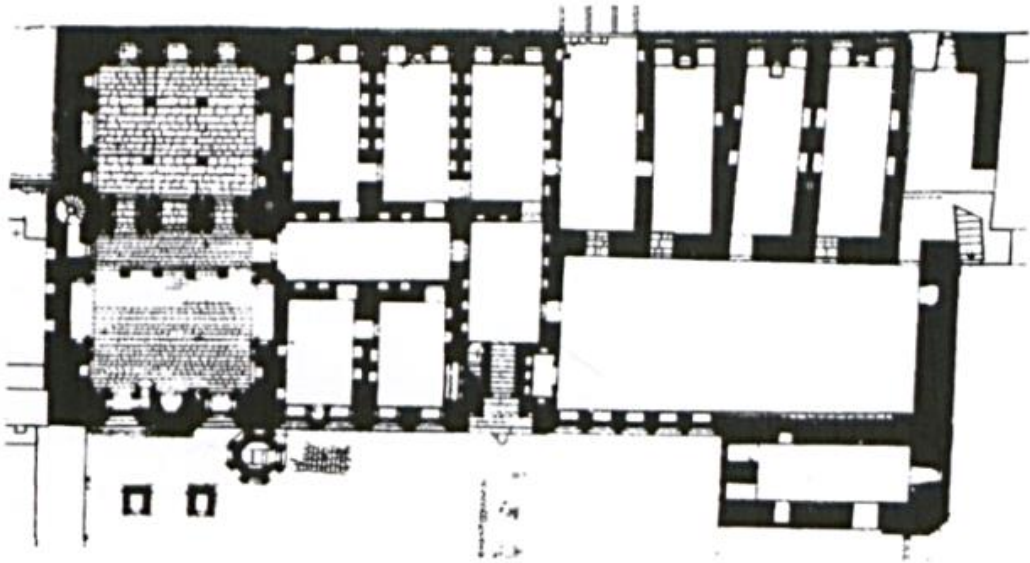
Şekil 31. İshak Paşa Sarayı Genel Planı(Akok 1960).

Yapının kuzey ve güney kanatlarını birbirine bağlayan beşik tonoz iç avlu kapısı doğu kanatta yer almaktadır (Şekil 31,32). Cami ve türbe yapıları avlu kısmına bakmaktadır. Saray içinde önemli yapılardan biri olan cami, kare planlı ve merkez kubbeye sahip, girişinde bitkisel desenlerden süslemeler mevcuttur (Bingöl 1998).

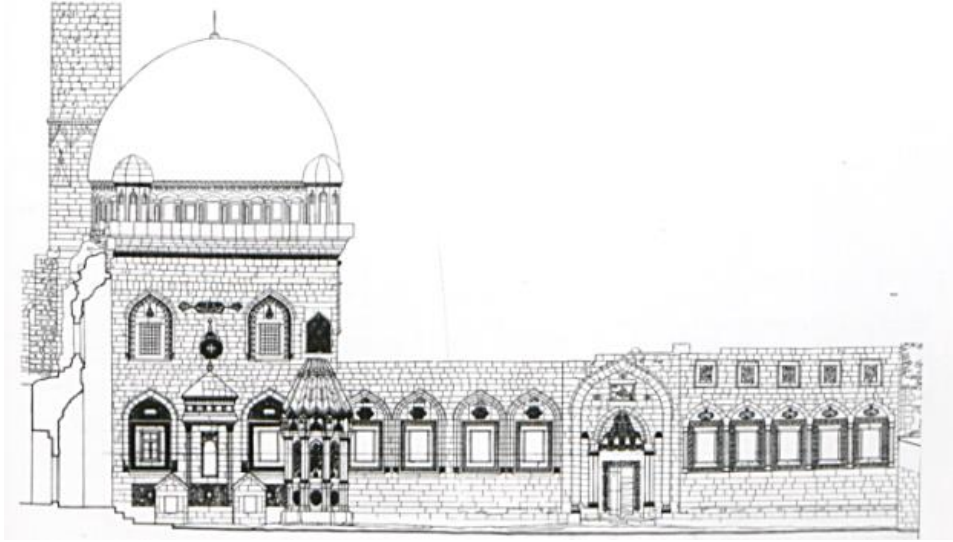

Şekil 32. Sarayın ikinci avlu planı (Akok 1960).

Sarayın önemli birimlerinden birisi de harem kısmıdır. Dikdörtgen planlı olan harem külliyesi doğu batı doğrultusunda uzanmaktadır. Hareme bitişik Padişahın özel günlük faaliyetlerini gerçekleştirdiği birçok amaca hizmet eden büyük bir selamlık bölümü yer almaktadır. Selamlık kısmına giriş, ana giriş holündeki karşılama odasından sağlanmaktadır. Bu bölüm hem kamu hem de özel binalarda görülen Osmanlı mimarisinin ortak özelliklerinden biridir. Osmanlıdaki saray geleneği, gelen misafirlerin saraydaki özel hayatın herhangi bir bölümüyle temas etmesine müsaade etmemektedir ayrıca haremlik ve selamlık kavramları da bu ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. Selamlık zamanla “erkekler için” bir alana dönüşse de misafirler genellikle Selamlık odalarında karşılanır ve ağırlanırdı (Bingöl 1998).

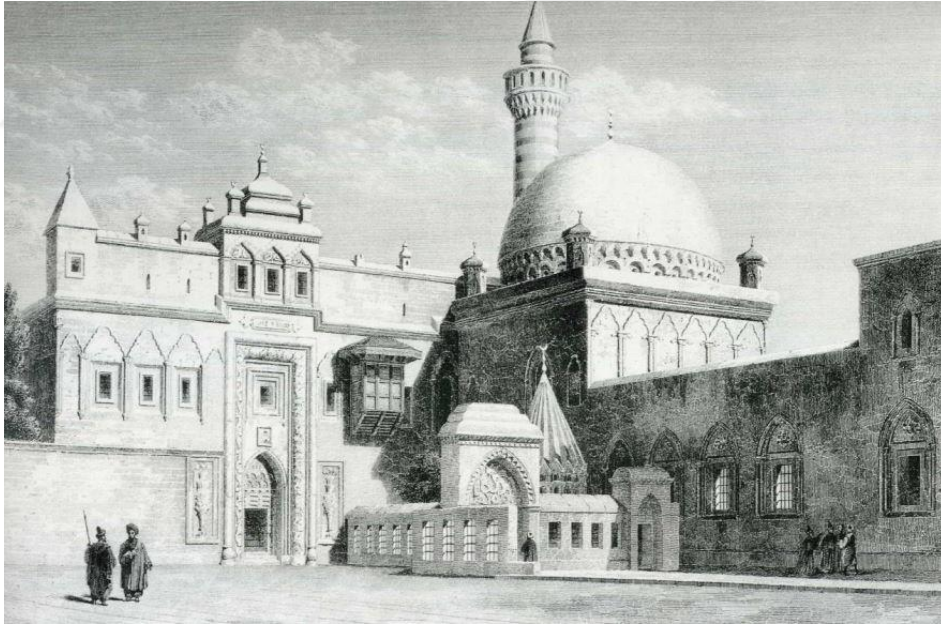

Şekil 33. Selamlık ve cami planı (Akok 1960).

Şekil 34. Selamlık ve cami görünüşü(Akok 1960).

Charlie Texier'in 1842 yılında hazırladığı sarayın ikinci avlu kısmından bir bakış açısı ile cami, türbe ve harem taç kapısı ve çeşme görülmektedir (Şekil 35). Bu gravürde dikkat çeken mevcut halinde var olan haremın ikinci katı ve çeşme günümüze ulaşmamıştır. Bu çeşmeyi mimar Zühdü Bey de suluboya çalışmasında göstermiştir (Şekil 36), (Çetin 2012).

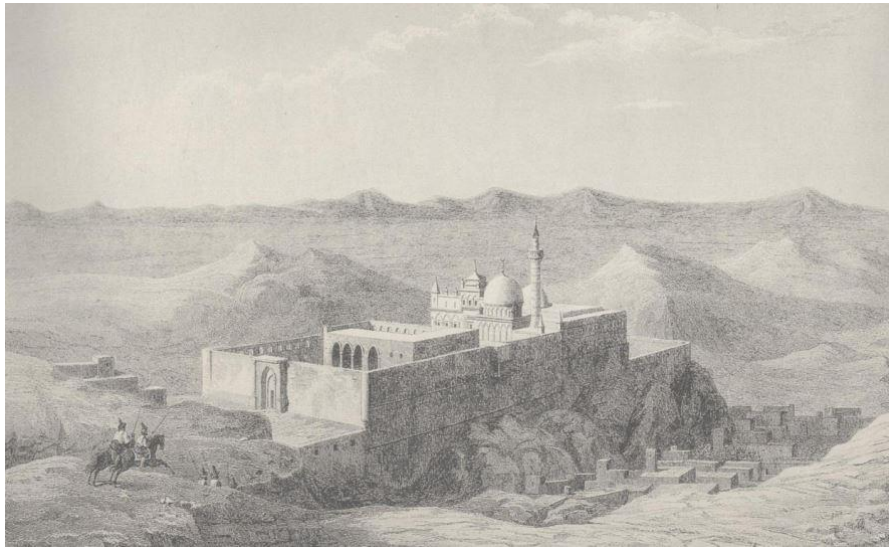
Şekil 35. C. Texier'in gravür çalışması (Çetin 2012).

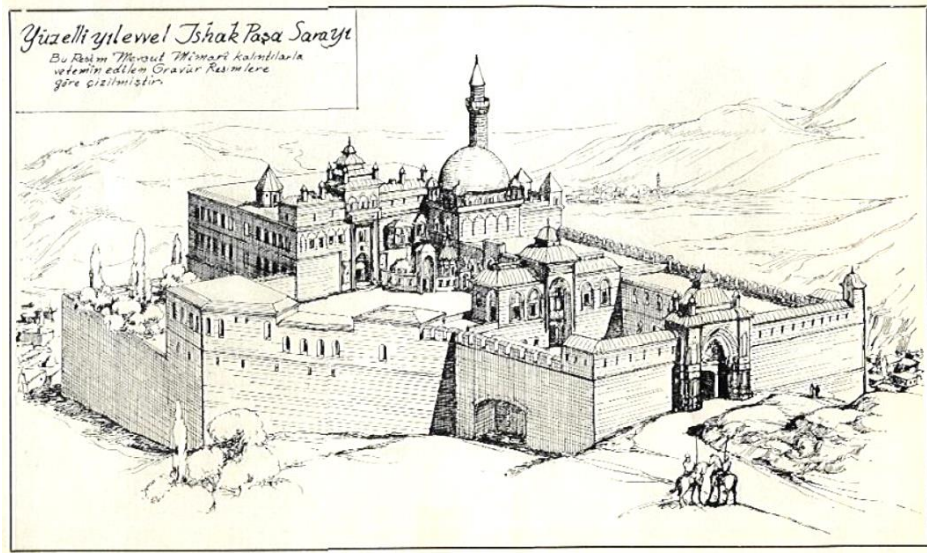
Şekil 36. Mimar Zühdü Bey'in suluboya çalışması (Çetin 2012).

Bu gravür çalışmasında doğu cephesi duvarlarındaki mazgallar yok ve giriş cephesi taç kapının üst kısmı düz ve öne doğru gelen bir profille sonlanmış. Mahmut Akok'un restitüsyon çalışmasıyla karşılaştırıldığında doğu cephesi üzerinde yapılmış çatı konstrüksiyonu ve taç kapının üzerinde bulunan git gide daralan tekne tonozlar görülmemektedir. Fakat harem taç kapısı üzerinde bulunan örtü hem Texier'in gravüründe hem de Akok'un rekonstrüksiyon çalışmasında bulunmaktadır (Çetin 2012).

Ayrıca bu gravürde sarayın kuzeydoğu tarafında yapı dışında bodrum katı hizasında dört adet penceresi görünmektedir (Şekil 37). Fakat günümüzde bu mekan tamamen cürufıyla kapanmıştır. Yapılacak bir kazı çalışmasıyla orta çıkması mümkündür (Çetin 2012).

Şekil 37. C. Texier'in gravür çalışması (Çetin 2012)

Şekil 38. Mahmut Akok'un Rekonstrüksiyon çalışması (Akok 1960)

Saray yapısında önemli fonksiyonlardan biri de hamamdır. Doğu-Batı doğrultusunda uzanan geleneksel hamam motifine bağlı kalan bir adet hamamı mevcuttur. Hamamda dikdörtgen planlı ocaklık ile birlikte ılıklik, sıcaklık ve soğukluk bölümleri vardır. Hamamın güneyinde yer alan mutfak mevcut plandan anlaşıldığı üzere hamam ve sofa ile bağlantılıdır. Mutfak harem ve selamlığa hizmet etmektedir. Mutfağın mimarisi korunmasına rağmen iç dekorasyonu kaybolmuştur (Bingöl 1998). Aşçıların kullanması için mutfağın doğu yönünde üç oda bulunmaktadır. Bu odalarda kesme taştan havuz bulunmaktadır bu havuzlar buzdolabı olarak kullanılarak çabuk bozulan gıda maddeleri muhafaza edilmiştir (Gündoğdu 1991).

İshak Paşa Sarayı'nın Mimari Detayları

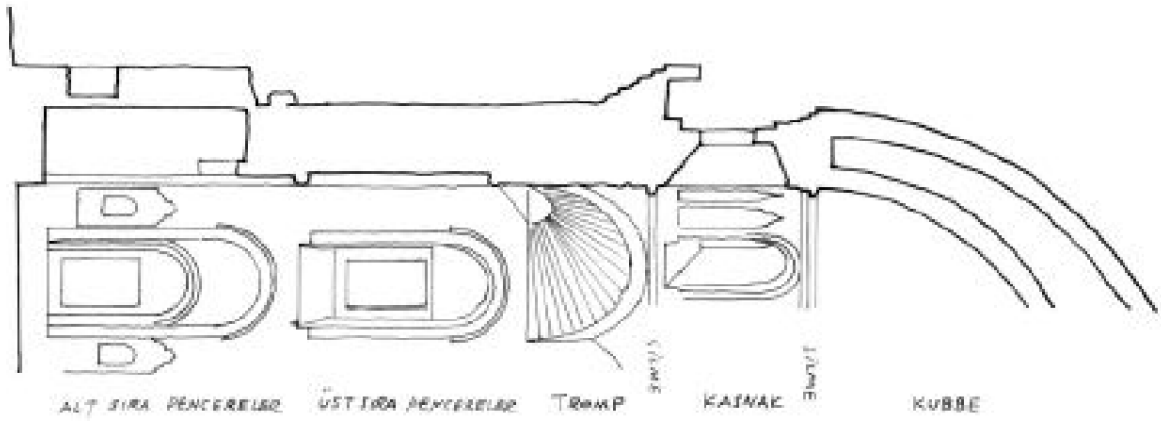
İshak Paşa Sarayı inşasında kullanılan temel yapı malzemesi yöreye özgü taştır. Taşın sarayın yapımında kesme taş (ince yonu/kaba yonu) ve moloz taş olarak iki farklı şekilde kullanıldığı görülmektedir. Harç, taş duvar bağlayıcı malzemesi olarak kullanılmıştır. Yapıdaki metal kullanımı pencere parmaklıkları ve taş malzeme yatay bağlantı elemanı olmak üzere iki ayrı şekildedir. Kısaca İshak Paşa Sarayı'nın yapımında kullanıldığı bilinen malzemeler; taş, ahşap, demir, bakır ve harçtır (Anonim 2005).

İshak Paşa Sarayı'nda kullanılan yapım tekniği; taşıyıcı elemanlar, mimari elemanlar ve kaplama elemanları olarak 3 başlık altında incelenebilir. Yapıdaki taşıyıcı elemanlar noktasal, sürekli, geçiş ve üst yapı elemanlarıdır (Anonim 2005).

Yapının inşa sürecinde farklı duvar örme teknikleri uygulanmıştır. Yapıda en çok görülen yapım tekniği, dış yüzeyleri kesme taş, orta kısımları ise moloz taş olan sandık duvar tekniğidir. Bu duvar tekniği, taşıyıcı kısımlarda ortada taşıyıcı bir duvar örülerek kullanılmış

ve kenarları taşıyıcı olmayan kesme taşla kaplanmıştır. Bu tekniğin kullanılması nedeniyle yapının bazı kısımlarında duvar kalınlığının 2 m'yi geçtiği görülmektedir (Anonim 2005).

İshak Paşa Sarayı'nın içinde bulunan merkez kubbeli cami yapısında kare plandan kubbeye geçiş tromp ve pandantiflerle sağlanmıştır. Caminin kuzeyinde yer alan medrese bütün olarak görülse de kalın taşıyıcı duvarlarla birbirinden ayrılmaktadır. Medresenin üst örtüsü, dört adet sütun üzerine gerilmiş ve birbirine çapraz 12 kemerle taşınan düz atkılı kaburgalı sistemdir. Medresenin orta kısmı hariç diğer yerlerindeki tavan sistemi düz atkı aynalı tonoz sistemidir (Şekil 39), (Anonim 2005).

Şekil 39. İshak Paşa Sarayı Cami kesiti (Anonim 2005)

İshak Paşa Sarayı'nın Korunmasına Yönelik Karar ve Uygulamalar

Türkiye'de 1951 yılında Kültür Varlıklarının Korunması amacıyla kurulan ilk kurum Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'dür ve 5805 sayılı kanunla kurulmuştur (Dağtekin ve Ekinci 2009). Bu kanundan sonra 1710 tarihli Anıtlar Kanunu 1973 yılında çıkarılmıştır. Ayrıca 6785 sayılı İmar kanunu 1957 yılında çıkarılmıştır. Bu kanunlar koruma bilincinin ortaya çıktığını ve koruma kanunlarının dikkate alınmaya başladığını göstermiştir (Dağtekin ve Ekinci 2009).

1960'lara kadar Türkiye genelinde mevcut tarihi yapılarda ve geleneksel çevrenin korunmasına ilişkin kanunla birlikte bir düzenleme ve yasadan söz edilemez. Kanun düzenlemelerindeki bu gecikme birçok tarihi yapının yıkılmasına ve harap olmasına sebep olmuştur (Dağtekin ve Ekinci). İshak Paşa sarayı da ülkedeki diğer tarihi eserler gibi 1956-1958'lere kadar korumaya yönelik herhangi bir çalışma olmamıştır (Özden ve Çetinor 1984). İshak Paşa sarayıyla ilgili ilk çalışmayı 1956 yılında Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü hazırlamıştır. Bu çalışmada Mahmut Akok görevlendirilmiştir (Bulat 2014). Mahmut Akok'un hazırladığı röhlöve çalışması sonrası 1960 'lı yılların başında temizleme ve

restorasyon çalışmalarına başlandı. Tarihi yapıdaki bu müdahaleler detaylı inceleme ve kazı çalışması yapılmadan koruma amaçlı yapılmıştır(Gündoğdu 2004).

şekil 40. 1970’ler İşhak Paşa Sarayı (Anonim 2022v).

İşhak Paşa Sarayı, 1984 yılında yapılan küçük çaplı restorasyon sonrasında 1993-1996 ve 2005 yıllarında kapsamlı olarak ele alınmış ve daha detaylı restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

1984 yılında TBMM Milli Saraylar Sempozyumunda Hamza Gündoğdu’nun sunduğu bir bildiride sarayın daha kapsamlı bir restorasyon projesine ihtiyaç duyduğunu dile getirmiştir ve bununla birlikte 1992 yılında Van Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından geniş kapsamda restorasyon çalışmalarının başlatıldığını bildirmiştir. (Gündoğdu 1996).

Ağrı İşhak Paşa Sarayı’nın 1993 yılındaki müdahale kararları incelendiğinde proje uygulamasıyla birçok aykırılık tespit edilmiştir. 13 yıl boyunca yapılan uygulamalar ve koruma onarım kararları arasında ilişki bulunmamaktadır. İşhak Paşa Sarayı’ndaki sorunlar; yapısal sorunlar, malzeme sorunları, önceki yıllarda yapılan onarım çalışmalardan kaynaklı sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruma–Onarım Projesi kapsamında bu tespitler doğrultusunda acil nlem gerektiren sorunlara çözümler getirilmiş ve yapı genelinde koruma- onarım müdahale karaları mekan bazında değerlendirilmiştir (Anonim 2005).

Bu kapsamda restorasyonu gerçekleştiren yüklenici inşaat firması tarafından hazırlanan restorasyon değerlendirme raporuna göre aşağıdaki yapısal müdahale kararları alınmıştır (Anonim 2005).

Sarayın Koruma Projesini yürüten Danışma Kurulu, yapının öncelikli olarak olumsuz dış etkenlerden korunması için üst örtüde çağdaş form, teknik ve malzeme ile tasarlanması kararını almıştır.

Harem bölümü için, yörenin sert doğal koşullarından korunması ve gelecek nesillere aktarılması için üst örtü gereksinimine ihtiyaç vardır. Bundan dolayı çağdaş teknoloji ile tasarlanmış yapıya teması en az düzeyde olan koruyucu üst örtü önerilmiştir. Sarayın mutfak, bölümünde, kemer altlarında takviye amaçlı yerleştirilmiş olan çelik profil elemanlar herhangi bir taşıyıcılık vasfı olmadığı için kaldırılma kararı alınmıştır.

Camide, duvarlardaki yapısal çatlakları onarmak için; çelik gergi elemanları ile güçlendirme kararı alınmıştır.

Harem bahçesine açılan kapının üstündeki özgün kesme taşları müdahale kararı alınmıştır.

Ambar bölümlerinin zemin kat seviyesindeki özgün mekan ve üst örtünün yok olması nedeniyle korumasız durumda olduğu, drenaj sorunu görülen ambarlarda ise ikinci avlu seviyesinde kapatılma kararı alınmıştır.

Birinci ve ikinci avlu kısımlarında, binada ve avlularda drenaj sisteminin olmamasından kaynaklı büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır. Drenaj sistemi önerilebilmesi için gerekli temizlik, yüzey araştırması ve kazı işlerinin öncelikli yapılması önerilmiştir.

Mekandaki zemin kaplamaları 1993 koruma projesinde önerilmiş fakat projeden farklı yapılmıştır. Hatalı uygulama yapılan yerlerde zemin sökülmesi ve taş döşemesi sökülen yüzeyde özgün zemin araştırması yapılması önerilmektedir.

Yapının geçmiş dönemlerdeki onarımlarda, özellikle iç duvar yüzeylerinde çimento ile yapılmış olan tüm derzler sökülüp, önerilen harç karışımıyla duvar ile hem yüz olacak şekilde derz yapılacağı önerilmiştir. İshak Paşa Sarayı'nın geçirmiş olduğu 3 büyük restorasyon çalışmasında yapılan müdahaleler sırası ile detaylı olarak ortaya konulmuştur (Anonim 2005).

- 1992-93 yılları öncesi
- 1993-96 yılları
- 2005 yılı

1992-1993 öncesi yapılan onarımlar Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Mahmut Akok'un hazırladığı projelendirmeye göre onarımlar yapılmıştır. Onarımlar özellikle cami ve selamlık bölümlerinin güneyinde yoğunlaşmıştır. Bu kısımların zemin alt kotunda bulunan mekanlar kısmi duvar uygulamasıyla mekanlar belirginleştirilmeye çalışılmıştır

(Gündoğdu 2004). Bu dönemde ayrıca, ana giriş taç kapısının iki tarafındaki duvarlara tamamlama yapılmıştır. Mahmut Akok'un çalışmalarından referansla bir süre daha küçük çaplı onarımlar devam etmiştir (Anonim 2005). Restorasyon çalışmalarının aceleye getirilmesinden kaynaklı detaylı çalışmalar yapılmadan bitirilmesine ve önemli verilerin kaybolmasına sebep olmuştur (Gündoğdu 1996). Hamza Gündoğdu'nun çalışmaları genişleterek ikinci avlu ve haremde çalışmalar devam etmiştir (Yıldırım 2011).

Harem kısmındaki restorasyon sırasında duvarlar yükseltilmiş fakat bunlar özgün durumuna uygun olmadığı için duvarlar normal yüksekliklerine çekilmiştir. Bütün bölümler ahşap çatı konstrüksiyonu ile kapatılmış fakat saçakların yeterli uzunlukta olmamasından kaynaklı kar ve yağmur suyunu yapıdan uzaklaştıramamıştır (Şekil 43), (Anonim 2005).

Orijinal projesinde olmamasına rağmen saraydaki tören salonu çatı kısmı pleksiglas ile örtülmek istenmiş fakat yapılmamıştır (Gündoğdu 1996).

Harem avlusu temizliği yapıldıktan sonra drenaj havuzu ve külliye su taşıyan kil künkler gün yüzüne çıkmıştır (Gündoğdu 2004).

1993-1996 yılları arasında ise, 1992-93 yılları arasında hazırlanan koruma-onarım projesine uymayan uygulamalar yapılmıştır. Saraya, projeyle ilgisi olmayan bir üst örtü yapılmış, projeye aykırı olarak duvar tamamlaması yapılmıştır (Şekil 41). Ek olarak avlu ve mekan zeminlerinde aykırı taş kaplamaları yapılmıştır (Anonim 2005).

İlk avluda yapılan restorasyon çalışmaları sırasında hücreler yıkıntı, kaya ve topraktan temizlenmiştir. 1992 yılında yapılan restorasyon sırasında beton harçlı hücre duvarları temizlenmiş kireç harcı ile yeniden restore edilmiştir. Duvarlarda güçlendirme çalışmaları yapılmıştır. 1997- 1998 yıllarında cephe duvarları, kuleye çıkan basamaklar ve çürümüş duvar taşları yenilenmiştir (Gündoğdu 1996). Bu restorasyon çalışmalarının ardından 2004 yılında hatalı uygulamalar tespit edilmiştir. 2006 yılında Ahmet Türer tarafından Yapısal Değerlendirme Raporu sunulmuştur. Daha sonra Tema Mühendislik tarafından Erzurum Kültür ve Milli Varlıklarını Koruma Kurulu'na Statik Analiz ve Güçlendirme raporu sunulmuştur. Bu raporlar sayesinde yanlış uygulamalar ortaya çıkmıştır. Depolarda yapılan temizlik çalışmaları sonrasında çelik payandalar yerleştirilmiştir. Fakat bu çelik elemanların yapısal sorunları ortaya çıkmış ve dış duvarlara zarar verdiği anlaşılmıştır (Yıldırım 2011).

Şekil 41. Ahşap konstrüksiyonlu metal levha uygulaması (Anonim 2022y).

Bu hatalı ve eksik uygulamalardan sonra 2005 yılında yapının sert iklim koşullarından korumak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Hatalı ve eksik uygulanan çatı olukları tamamlanmıştır. Geçiş portalı ve harem portalı üstlerinde sağlamlaştırma çalışmaları yapılmıştır. Türbenin külahındaki eksik kısımlar tamamlanmış ve ana giriş kısmındaki çimento bazlı onarımlar temizlenmiştir. Özgün tesisat sisteminin ortaya çıkarmak için temizlik çalışmaları yapılmıştır (Anonim 2005).

Cami duvarlarındaki çatlaklar sıva ile kapatılmış tavan ve kemerlerde ayrışmalar tespit edilmiştir. Kısacası uygulanan bu restorasyon müdahaleleri mühendislik ilkeleriyle ters düştüğü tespit edilmiştir. Sonuç olarak saraya uygun olacak şekilde düşey drenaj sistemi ve bir üst örtü planlanması gerektiği ortaya çıkmıştır (Yıldırım 2011).

2007 yılında yapılan usulsüz yapılan bu restorasyondan üç yıl sonra aynı firma tarafından yeni bir restorasyon projesine başlanmıştır. Binaya zarar veren ekler ve ahşap konstrüksiyonlu levha çatı örtüsü kaldırılmıştır (Şekil 43) (Yıldırım 2011).

2009 yılında yapılan restorasyon çalışmasında duvarlar yapısal yönden sağlamlaştırılmıştır. 3000 m² lik alanı kaplayan ahşap kirişler ve temperli filtreli camdan oluşmuş çatı sistemi uygulanmıştır. Saray yapısında açıklıklar çok fazla olduğu için büyük kesitli kirişler inşa edilmiş fakat bu ahşap kiriş elemanları sarayın içten ve dıştan algısını değiştirmiştir (Şekil 42,44) (Yıldırım 2011).

Şekil 42. Ek çatı örtüsü yapılan mekanlar

Şekil 43. Ahşap konstrüksiyon ve metal örtünün çıkarılması, ahşap yapılı cam çatı uygulaması (Bulat 2014)

Şekil 44. Ahşap yapılı cam çatı uygulaması (Anonim 2022z)

İshak Paşa Sarayı için tasarlanan çatı üst örtüsüne yönelik öncü mimarlar tarafından eleştirilere maruz kalmıştır.

Doğan Kuban'a göre özgün yapıya uygun olarak çağdaş modern izolasyon teknolojisi uygun tasarım yapılabileceğini öne sürmüştür (Arkitera 2009).

Afife Batur'a göre bu türdeki tarihi eserlerin restorasyon çalışmalarının uzun vadede ve uluslararası büyük kuruluşlar öncülüğünde yapılmalıdır (Arkitera 2009).

Prof. Hamza Gündoğdu'ya göre mevcut çatı sistemi yerine uzay kafes strüktürlü pleksiglas çatı uygulaması önermiştir (Arkitera 2009).

Yöntem

Bu çalışma tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda literatürde bugüne kadar ortaya konulmuş kriterlerin derlenmesi ve İshak Paşa Sarayı örneğinde restorasyon sürecinde bu kriterlerin ne ölçüde dikkate alındığının uzmanların değerlendirmelerine bağlı olarak ortaya

konulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda; tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda literatürde yer alan yaklaşımların irdelenmesi ve kriterlerin belirlenmesi, İshak Paşa Sarayı'nın restorasyon sürecinde bu kriterlerden hangisi/hangilerinin ne ölçüde dikkate alındığı, kriterler arasındaki ilişkiler ve ayrışmaların uzmanların değerlendirmelerinden hareketle ortaya konulması, İshak Paşa Sarayı örneğinde çağdaş ekin tarihi yapıya ne ölçüde uygun bir tasarıma sahip olduğunun uzmanların perspektifinden değerlendirilmesi, araştırmanın hedefleri olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde çalışmanın ana araştırma sorusu olan “Tarihi yapıda yeni ek yapma konusunda geliştirilmiş kriterler İshak Paşa Sarayı'nın restorasyon sürecinde ne ölçüde belirleyici olmuştur?” sorusunun cevaplandırılabilmesi için 3 alt araştırma sorusu tanımlanmıştır. Çalışmanın konusu ve amacından hareketle açıklayıcı örnek alan çalışması olarak tasarlanan bu araştırmanın kurgusu Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Araştırmanın Hedefleri, Soruları ve Kurgusu

Araştırma Soruları	Veri Toplama Aracı	
	Toplanan Veri	Değişkenler
Analiz Teknikleri		
Araştırma Hedefi 1: Tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda literatürde yer alan yaklaşımların irdelenmesi ve kriterlerin belirlenmesi		
Tarihi yapıda yeni ek yapma konusunda uyulması gereken kriterler nelerdir? Bunlar nasıl sınıflandırılabilir?	Literatür Taraması Nitel Veri Sınıflandırma	Kütle /Hacim Kriterleri: Materyal Kriterleri: Konum Kriterleri: Yapısal Kriterler:
Araştırma Hedefi 2: İshak Paşa Sarayı'nın restorasyon sürecinde bu kriterlerden hangisi/hangilerinin ne ölçüde dikkate alındığının ortaya konulması,		
İshak Paşa Sarayı tarihi yapıda çağdaş ek restorasyon sürecinde belirlenen kriterlere ne ölçüde uymuştur?	Likert Ölçeğine Dayalı Anket Nitel Veri Betimleyici Analizi	Sabit Değişkenler Biçimsel Kriterler Yapısal Kriterler
Araştırma Hedefi 3: İshak Paşa Sarayı'nın restorasyonu sürecinde tarihi yapıda çağdaş ek yapma kriterlerinin yönlendirici olma düzeyleri üzerinden bu kriterler arasında ortaya çıkan ilişkiler ve ayrışmaların uzmanların değerlendirmelerinden hareketle ortaya konulması,		
İshak Paşa Sarayı özelinde tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda uzmanların değerlendirmelerinden hareketle bu kriterler arasındaki ilişki ve ayrışmalar ne ölçüdedir?	Likert Ölçeğine Dayalı Anket Nitel Veri Ayrırma ve Korelasyon Analizi	Sabit Değişkenler Kütle/Hacim Kriterleri Materyal Kriterleri Konum Kriterleri Yapısal Kriterler

Araştırmanın amacı doğrultusunda bu tez çalışması açıklayıcı örnek alan çalışması olarak kurgulanmıştır. Açıklayıcı araştırma yöntemin ile ele alınan olgunun özellikleri ve boyutlarının belli bir düzeyde tahmin edilmesi amaçlanır. Bu tür araştırmalarda oluşturulan önermeler olgular arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik ve açıklayıcı kurama dayalı önermelerdir (Yener, 2018). Bu doğrultuda bu araştırma kapsamında araştırmanın odağı doğrultusunda öncelikle literatürde bugüne kadar tanımlanmış olan tarihi yapıda çağdaş ek yapma sürecinde yönlendirici olması beklenen kriterler belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu araştırmaya kadar bu kriterlerin farklı kaynaklardan yararlanılarak derlendiği ve sınıflandırıldığı başka bir çalışmaya literatürde rastlanmamıştır. Bu araştırma kapsamında literatürden çıkarılan ve sınıflandırılan kriterler ile bu kriterlerden yola çıkılarak hazırlanan anket soruları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Tarihi yapıda çağdaş ek yapma sürecinde yönlendirici olan kriter grupları, kriterler ile bunlara bağlı olarak geliştirilen anket soruları.

Kriter Grubu	Kriterler	Sorular
BİÇİMSEL KRİTERLER Kütle/Hacim	Form/ Biçim	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin form/biçim açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?
	Ölçek	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin ölçek açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?
	Görsel Yoğunluk	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin görsel yoğunluk açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?
	Yükseklik	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yükseklik açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?
	Ritim	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin ritim açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?
	Silüet	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapının silüetine uygunluğu ne ölçüdedir?
	Yönelim	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapının yönelimine uygunluğu ne ölçüdedir?
BİÇİMSEL KRİTERLER Materyal	Doku	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin doku açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?
	Renk	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin renk açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?
	Malzeme	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin malzeme açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?
BİÇİMSEL KRİTERLER	Silüet	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapının bulunduğu çevreye ve bu çevrenin silüetine eklendiği konum bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?

Tablo 7. (Devamı)

	Ek Yeri	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin “ek yeri” (yapıldığı yer) açısından değerlendirildiğinde yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?
YAPISAL KRİTERLER	Strüktürel Performans	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin strüktürel performans bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?
	Fiziksel Performans	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin fiziksel performans bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?
	Dayanıklılık	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin dayanıklılık bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?
	Yapılabilirlik	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapılabilirlik bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?
	Ekolojik Performans	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin ekolojik performans bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?
	Yapı Güvenliği	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapı güvenliği bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?
	Uyarlanabilirlik Kapasitesi	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?

Bu çalışmanın ikinci bölümü olan kuramsal çerçeve kapsamında da ortaya konulduğu gibi literatür taraması sonucunda ortaya konulan 19 kriter biçimsel kriterler ve yapısal kriterler olarak iki ana başlık altında kategorize edilmiştir. Ayrıca biçimsel kriterde kendi içinde kütle/hacim kriterleri, materyal kriterleri ve çevre kriteri olarak 3 başlık altında toplanmıştır.

Tablo 7’de de görülen 3 kriter grubu altında bu çalışma kapsamında toplanan 19 kriterden yararlanılarak araştırmanın saha çalışması aşamasında uygulanmak üzere 5’li likert tipi sorulardan oluşan anket formu hazırlanmıştır.

Açıklayıcı örnek alan çalışması kurgusunda örnek alan çalışmasının 5’li likert tipi ölçek nicel veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Bu ölçeğin kullanılmasındaki amaç, katılımcıların konular üzerindeki görüşlerini ortalama bir değer ile tespit etmektir. 5’li likert tipi ölçek kesinlikle çok (5), çok (4), kararsızım (3), az (2) ve kesinlikle az (1) şeklindedir (Çalık ve Ödemiş 2018).

Araştırma kapsamında belirlenen tarihi yapıda çağdaş ek yapma kriterlerine yönelik uzman görüşlerini almak üzere 5’li likert tipi sorulardan yararlanılmıştır. Ancak anket formunda ayrıca, ilk olarak ankete katılan katılımcıların cinsiyet, yaş ve mesleklerini içerir

demografik özelliklerini ortaya koymaya yönelik çoktan seçmeli sorular; ikinci olarak İshak Paşa Sarayı'nı görmüş olma durumu ile tarihi yapı restorasyonu alanındaki uzmanlık düzeyini ortaya koymaya yönelik sorular; üçüncü olarak tarihi yapıya çağdaş ek yapma bağlamında yaygın olarak görülen yaklaşımlardan hangisini benimsediğini ortaya çıkarmaya yönelik çoktan seçmeli soruya yer verilmiştir. Ardından örnek yapı olan İshak Paşa Sarayı ile restorasyon sürecinde yapılan eki gösterir fotoğraflara yer verilerek örnek yapıyı görmemiş katılımcılar için yapıdaki çağdaş eke ilişkin fikir oluşturulması sağlanmıştır. Son olarak tablo 7'de sunulan ve İshak Paşa Sarayı'nda çağdaş ekin değerlendirilmesine yönelik likert tipi sorulara yer verilmiştir. Ayrıca anket formunun sonunda katılımcılara, tercih ederlerse, İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş eke ilişkin düşüncelerini yazılı olarak bildirebilecekleri bir alan bırakılmıştır (Ek-1).

Hazırlanan anket formu, araştırmanın evrenini oluşturan ve bu çalışma kapsamında uzman olarak tanımlanan mimar, şehir plancı, peyzaj mimarı, sanat tarihçi, arkeolog ve restoratörlere uygulanmıştır. Rastgele örneklem seçim tekniği ile araştırma evrenini oluşturan uzmanlardan ulaşılan 121 kişi araştırmanın örneklemine oluşturmuştur.

Nicel çalışmalarda araştırmanın temsil edebilme gücünü artırmak için rastgele örneklem seçimi tekniği kullanılır. Bu yöntemde araştırmaya dahil edilecek katılımcılar rastgele yöntemle seçilmektedir. Ayrıca katılımcıların araştırma sürecine katılma olasılıkları eşit düzeyde olmaktadır (Kılıç 2012).

Araştırma kapsamında rastgele örneklem seçim tekniği ile ulaşılan 121 uzmana anket uygulaması yapılarak nicel veri toplanmıştır. Veri toplama süreci Aralık 2022 tarihinde arasında 65 Mimar, 22 Şehir Plancı, 19 Peyzaj Mimarı ile toplamda 19 Sanat Tarihçi ve Arkeologun anket formunu cevaplandırmasıyla tamamlanmıştır. Anket uygulaması araştırmaya katılan 121 uzmana googledoc platformu üzerinden çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir.

Anket uygulaması ile toplanan nicel veri basit ve kompleks istatistiki analiz teknikleri ile analiz edilmiştir. Analiz sürecinde SPSS istatistik programından yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında toplanan nicel verinin analizinde frekans analizi, betimsel analiz, ayırma, analizi ve korelasyon analiz teknikleri kullanılmıştır.

Frekans analizi tekniği ile çalışma örnekleminin sabit değişkenlerin özelliklerini cinsiyet, yaş, meslek grubu, benimsedikleri tasarım yaklaşımı ve yapıyı görme durumu gibi verilerin yüzdesel dağılımı ve gözlem sıklığı ortaya konulmuştur.

Betimsel analiz tekniği toplanan verilerin derlenmesi ve özetlenmesi için kullanılan tekniklerden birisidir. Bu araştırma kapsamında tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda

uzmanların değerlendirmelerinin ortaya konulması, likert tipi sorulara verdikleri cevapların ortalamalarının ve her bir kriter grubu için ortalamaların ortaya konulması için betimsel analiz tekniğin kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan bir diğer analiz yöntemi ayırma (discriminant) analizi, verilerin gruplara ayrılmasında, grupların oluşmasında etkili olan bağımsız değişkenlerin belirlenmesinde ve bu bağımsız değişkenlerin farklı fonksiyon gruplarında ne ölçüde değiştiğini ortaya çıkaran çok değişkenli istatistik yöntemlerinden biridir (Kalaycı, 2006). Çalışma kapsamında ayırma analizi yardımıyla araştırmanın örnekleminin içine girdikleri yaş, cinsiyet, meslek ve yapıyı görmüş olma gibi grupların İşhak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş eke yönelik etkilerine yönelik değerlendirmelerine göre nasıl ayrıştıkları ile ayrışmaya neden olan kriterlerin belirlenmesi için kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında kullanılan son analiz tekniği ise korelasyon analizidir. Bu analiz tekniği değişkenler arasındaki ilişkiyi ve ilişkinin derecesini ölçmek için kullanılmaktadır (Kalaycı 2006). Korelasyon analizinde temel amaç iki değişken arasındaki ilişki belirlemek ile birlikte bağımsız değişken değiştiğinde bağımlı değişkenin ne yönde değişeceği ortaya koyar. Bu çalışma kapsamında korelasyon analizi araştırma kapsamında değerlendirilen sabit değişkenler ve kriterlerin her birinin birbiri ile ilişkisinin ortaya konulması amacıyla kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki pearson korelasyon katsayısı “r” +1 ile -1 arasında değer almaktadır. Bu değer 0,00-0,25 aralığında ise değişkenler arasındaki ilişki düzeyi çok zayıf, 0,26,49 aralığında ise zayıf, 0,50-0,69 aralığında ise orta, 0,70-0,89 aralığında ise yüksek, 0,90-1,00 aralığında ise çok yüksek olduğunu gösterir (Kalaycı 2006).

Araştırmanın materyalini oluşturan İşhak Paşa Sarayı ile içinde bulunduğu coğrafyaya ilişkin bilgiler ile araştırmanın yönteminin sunulduğu bu bölümün ardından, araştırma kapsamında toplanan nicel verinin analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular araştırmanın izleyen bölümünde sunulacaktır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde çalışmanın amacı kapsamında tarihi yapıda yeni ek yapma konusunda tanımlanmış, bu çalışma kapsamında ortaya konulan ve kategorize edilen kriterlerin İshak Paşa Sarayı örneğinde ne ölçüde belirleyici olduğunu ölçmeye yönelik toplanan nicel verinin çeşitli istatistiki tekniklerle analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular sunulmaktadır.

Bu doğrultuda, ilk olarak frekans analizi bulguları sunulacak, bu yolla araştırmanın örnekleme ilişkin bilgiler ortaya konulacaktır. Ardından sırasıyla betimsel analiz, ayırma analizi ve korelasyon analizi bulguları ortaya konulacaktır.

Frekans Analizi Bulgular

Araştırma kapsamında frekans analizi tekniği ile çalışmanın örnekleme ait cinsiyet, yaş, meslek, tarihi yapıyı koruma bağlamında uzmanlık düzeyi, tarihi yapıda çağdaş ek konusunda benimsedikleri yaklaşım ile çalışmanın örneğini oluşturan İshak Paşa Sarayı'nı görme durumlarına ilişkin bulgular ortaya konulacaktır.

Araştırma örnekleminin cinsiyetlerine göre dağılımının ortaya konulması için gerçekleştirilen frekans analizi sonucunda; anket uygulanan uzmanların %73,6'sının kadın, %26,4'ünün erkeklerden oluştuğu görülmüştür (Tablo 2). Bu bulgu araştırma kapsamında anket uygulanan uzmanların dörtte birinin erkek, geri kalan dörtte üçünün ise kadın olduğunu göstermektedir.

Tablo 8. Frekans Analizi Bulguları: Cinsiyet.

		Görülme Sıklığı	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kişi Sayısı	Kadın	89	73,6	73,6	73,6
	Erkek	32	26,4	26,4	100,0
	Toplam	121	100,0	100,0	

Çalışmanın kapsamında anket uygulanan katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımını ortaya koymak amacıyla yapılan frekans analizi sonucunda uzmanların %81,8'inin, 20-34 yaş grubunda, %17,4'ünün 35-49 yaş grubunda, %0,8'inin ise 50-64 yaş grubunda olduğu görülmüştür (Tablo 2). Anket katılımcısı uzmanların beşte dördünden fazlasının 20-34 yaş grubunda, yaklaşık altıda birinin ise 35-49 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Yalnızca bir katılımcı 50-64 yaş grubundadır ve 65 ve üzeri yaş grubunda anket katılımcısı bulunmamaktadır.

Tablo 9. Frekans Analizi Bulguları: Yaş

		Görülme Sıklığı	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kişi Sayısı	20-34	99	81,8	81,8	81,8
	35-49	21	17,4	17,4	99,2
	50-64	1	,8	,8	100,0
	Toplam	121	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan uzman kişilerin meslek gruplarına göre frekans dağılımı incelendiğinde %51.2 lik büyük çoğunluğunu mimarlar oluşturmaktadır. Görüşmecilerin %18.2 Şehir Plancı, %15.7 Peyzaj Mimarı ve %14.9 diğer katılımcılardan oluşmaktadır (Tablo 4). Ankete katılan uzmanların yarısından fazlasını mimarlar oluşturmaktadır. Şehir Plancı, Peyzaj Mimarı ve diğer meslek gruplarının katılım yüzdeleri yaklaşık olarak benzerdir.

Tablo 10. Frekans Analizi Bulguları: Meslek

	Meslekler	Görülme Sıklığı	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kişi Sayısı	Mimar	62	51,2	51,2	51,2
	Şehir Plancı	22	18,2	18,2	69,4
	Peyzaj Mimarı	19	15,7	15,7	85,1
	Diğer	18	14,9	14,9	100,0
	Toplam	121	100,0	100,0	

Katılımcıların tarihi yapıyı koruma alanındaki uzmanlık düzeylerine göre değerlendirmelerine ilişkin bulgular incelendiğinde %21.5 kesinlikle az (1) düzeyde uzman, %25.6 az (2) düzeyde uzman, %40.5 orta (3) düzeyde uzman, %9.9 çok (4) düzeyde uzman, %2.5 kesinlikle çok (5) düzeyde uzman şeklinde uzman oldukları belirtmiştir (Tablo 5). Anket katılımcıların yarısına yakını uzmanlık düzeylerini az ve çok az düzeyde uzman, diğer yarısına yakını orta düzeyde uzman ve çok az kişinin iyi seviyede uzman olduğu belirtmiştir.

Tablo 11. Frekans Analizi Bulguları: Tarihi Yapı Koruma Alanındaki Uzmanlık Düzeyleri

		Görülme Sıklığı	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kişi Sayısı	1 (Kesinlikle Az)	26	21,5	21,5	21,5
	2 (Az)	31	25,6	25,6	47,1
	3 (Orta)	49	40,5	40,5	87,6
	4 (Çok)	12	9,9	9,9	97,5
	5 (Kesinlikle Çok)	3	2,5	2,5	100,0
	Toplam	121	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan kişilerin tarihi yapıda yeni tasarım konusunda yaygın olan ve anket formunda bulunan örnek görseller (Ek-1) aracılığıyla gösterilen tasarım yaklaşımlardan benimsedikleri yaklaşımlar %40.5'i benzerlik kurma yaklaşımını, %28.9'u zıtlık kurma yaklaşımını, %16.5'i kopyalama yaklaşımını, %9.1'i nötr yaklaşımını, %5'i soyut referans

yaklaşımını benimsediğini belirtmiştir (Tablo 6). Anket katılımcısı uzmanların yarısına yakını benzerlik kurma yaklaşımını, dörtte birinden fazlası zıtlık kurma yaklaşımını, altıda biri kopyalama yaklaşımını ve çok az kişi soyut referans yaklaşımını benimsediğini belirtmiştir.

Tablo 12. Frekans Analizi Bulguları: Katılımcıların Tarihi Yapıda Çağdaş Ek Bağlamında Benimsedikleri Tasarım Yaklaşımları

	Yaklaşımlar	Görülme Sıklığı	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kişi Sayısı	Benzerlik	49	40,5	40,5	40,5
	Zıtlık	35	28,9	28,9	69,4
	Kopyalama	20	16,5	16,5	86,0
	Nötr	11	9,1	9,1	95,0
	Soyut Referans	6	5,0	5,0	100,0
	Toplam	121	100,0	100,0	

Katılımcıların Ağrı'nın Doğubeyazıt ilçesinde bulunan İshak Paşa Sarayı'nı görme durumlarına bakıldığında %31,4'ünün yapıyı gördüğünü, %68,6'sının ise yapıyı görmediğini belirtmiştir (Tablo 7). Ankete katılan uzman katılımcıların üçte ikisinden fazlası yapıyı görmediğini, üçte birine yakını yapıyı gördüğünü ifade etmiştir.

Tablo 13. Frekans Analizi Bulguları: Yapıyı Görme Durumu

		Görülme Sıklığı	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kişi Sayısı	Evet	38	31,4	31,4	31,4
	Hayır	83	68,6	68,6	100,0
	Toplam	121	100,0	100,0	

Frekans analizleri sonucunda araştırmanın örneklemini oluşturan uzmanların çoğunluğunun kadın, mimar ve 20-34 yaş grubunda olduğu ve İshak Paşa Sarayı'nı görmemiş olduğu görülmüştür. Tarihi yapı koruma alanında uzmanlık düzeyleri değerlendirildiğinde büyük kısmının kendisini en çok orta düzeyde uzman olarak değerlendirdiği ve tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda benimsedikleri yaklaşımın en çok benzerlik yaklaşımında kümelendiği görülmektedir.

Betimsel Analiz Bulguları

Araştırma kapsamında betimsel analiz tekniği kullanılarak İshak Paşa Sarayı'nın restorasyonu sırasında literatürde tanımlanmış ve bu araştırma kapsamında derlenmiş tarihi yapıda çağdaş ek yapma kriterlerinin ne ölçüde dikkate alındığı uzmanların bakış açısıyla ortaya konulmuştur.

Ayrıca çalışma kapsamında anket uygulanan uzmanların özelliklerini ortaya koymaya yönelik sorular arasında yer alan tarihi yapı koruma alanında uzmanlık düzeylerine ilişkin likert tipi soruya verilen yanıtların ortalamasının az düzeyde (2,46) olduğu da ifade edilmelidir. Bu durum ankete katılan mimar, peyzaj mimarı, şehir plancı, arkeolog, sanat tarihçi ve restoratörlerin tarihi çevre koruma ile doğrudan ilgili bir meslek alanından olmalarına karşı tarihi yapı koruma alanında uzmanlık düzeylerine ilişkin ortalama değerlendirmelerinin az düzeyinde kaldığını göstermektedir (Tablo 5).

Bu araştırma kapsamında ilgili literatürden derlenen kriterler ve bunların sınıflandırılması sonucu oluşturulan kriter grupları, her bir kriter için araştırma kapsamında hazırlanan soru, alınan yanıtların ortalama istatistiği ile her bir kriter grubu için ortalama istatistik Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10’da görüldüğü gibi kriter grupları özelinde değerlendirildiğinde biçimsel kriter grubu içinde yer alan kriterlerin İshak Paşa Sarayı örneğinde dikkate alınma düzeyi için alınan cevapların ortalaması 2,21 ile az düzeyindeyken, yapısal kriterler grubunda yer alan kriterlerin dikkate alınma düzeylerine ilişkin alınan cevapların ortalaması 2,87 ile kararsızım düzeyindedir. Biçimsel kriterler üst grubunda yer alan alan kütle/hacim ilişkisi, materyal ilişkisi ve konum kriterler grupları için alınan ortalama yanıtların sırasıyla 2,36-2,03-2,25 değerleriyle az düzeyinde olduğu görülmektedir (Tablo 10).

Tablo 14. Betimleyici Analiz Bulguları: Kriter Grupları, Kriterler, Değerlendirmeye Yönelik Görüşmecilere Sorulan Sorular ile Kriterler ve Kriter Grupları için Ortalama İstatistikler

Kriter Grubu	Kriter	Kritere Yönelik 5’li Likert Tipi Sorular	Ort. İstatistik	Kriter Grubu Ort. İstatistik
BİÇİMSEL KRİTERLER (KÜTLE/HACİM İLİŞKİSİ)	Form/ Biçim	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin form/biçim açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?	2,04	2,36
	Ölçek	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin ölçek açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?	2,59	
	Görsel Yoğunluk	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin görsel yoğunluk açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?	2,23	
	Yükseklik	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yükseklik açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?	2,97	
	Ritim	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin ritim açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?	2,27	

Tablo 14. (Devamı)

	Silüet	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapının silüetine uygunluğu ne ölçüdedir?	2,02	
	Yönelim	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapının yönelimine uygunluğu ne ölçüdedir?	2,44	
BİÇİMSEL KRİTERLER (MATERYAL İLİŞKİSİ)	Doku	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin doku açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?	1,84	2,03
	Renk	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin renk açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?	2,26	
	Malzeme	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin malzeme açısından yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?	2,01	
BİÇİMSEL KRİTERLER (KONUM)	Silüet	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapının bulunduğu çevreye ve bu çevrenin silüetine eklendiği konum bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?	2,14	2,25
	Ek Yeri	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin “ek yeri” (yapıldığı yer) açısından değerlendirildiğinde yapıya uygunluğu ne ölçüdedir?	2,36	
YAPISAL KRİTERLER	Strüktürel Performans	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin strüktürel performans bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?	2,58	2,87
	Fiziksel Performans	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin fiziksel performans bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?	2,82	
	Dayanıklılık	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin dayanıklılık bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?	3,22	
	Yapılabilirlik	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapılabilirlik bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?	3,20	
	Ekolojik Performans	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin ekolojik performans bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?	2,62	
	Yapı Güvenliği	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapı güvenliği bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?	3,01	
	Uyarlanabilirlik Kapasitesi	İshak Paşa Sarayına yapılan eklerin yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi bakımından uygunluğu ne ölçüdedir?	2,68	

Tablo 14’te görüldüğü gibi kriter grupları tek tek kendi içinde değerlendirildiğinde öncelikle karşımıza Biçimsel Kriterler başlığı altında ele alınan kütle/hacim ilişkisi kriter grubu çıkmaktadır. Bu kriter grubunda yer alan 7 kriter için araştırmanın örneklemini oluşturan uzmanların İshak Paşa Sarayı’nın restorasyonu sürecinde dikkate alınma düzeyleri bağlamında verdikleri cevapların ortalamalarının; silüet (2,02), form/biçim (2,04.), görsel yoğunluk (2,23) ve ritim (2,27), ve yönelim (2,44) kriterleri için az düzeyinde olduğu, ölçek (2,59) ve yükseklik (2,97) kriterleri için ise kararsız düzeyinde olduğu görülmüştür. Biçimsel Kriterler altında ele alınan materyal kriter grubu içinde yer alan kriterlerin İshak Paşa Sarayı örneğinde dikkate

alınma düzeylerine ilişkin değerlendirmelere bakıldığında ise (Tablo 10) doku (1,84), renk (2,26), malzeme (2,01) kriterleri için az düzeyinde olduğu görülmüştür.

Biçimsel Kriterler altında ele alınan konum kriter grubu içinde yer alan kriterlerin İshak Paşa Sarayı örneğinde dikkate alınma düzeylerine ilişkin değerlendirmelere bakıldığında silüet (2,14), ek yeri (2,36) kriterleri için az düzeyinde olduğu görülmüştür.

Yapısal Kriterler altında ele alınan 7 kriter için İshak Paşa Sarayı örneğinde dikkate alınma düzeylerine ilişkin değerlendirmelere bakıldığında strüktürel performans (2,58), fiziksel performans (2,82), dayanıklılık (3,22), yapılabirlik (3,20), ekolojik performans (2,62), yapı güvenliği (3,01) ve uyarlanabilirlik kapasitesi (2,68) kriterleri için kararsız düzeyinde olduğu görülmüştür.

Tarihi yapıda çağdaş ek kriterlerinin İshak Paşa Sarayı örneğinde ne ölçüde dikkate alındığına ilişkin uzman görüşleri, kriter gruplarından bağımsız olarak değerlendirildiğinde, en yüksek düzeyde dikkate alındığı değerlendirilen kriterlerin çağdaş ekin örnek yapıya uygunluğu bağlamında kararsızım düzeyinde değerlendirilen dayanıklılık (3,22), yapılabirlik (3,20) ve yapı güvenliği (3,01) olduğu görülmektedir (Tablo 14). Benzer biçimde ortama cevapların en düşük kaldığı kriterlerin ise az düzeyinde doku (1,84), malzeme (2,01) silüet (2,02) ve form/biçim (2,04) olduğu görülmektedir (Tablo 14). Bu durum araştırma kapsamında anket uygulanan uzmanların İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş ekin kriterlere uygunluğunu az ve kararsızım düzeyinde değerlendirdiklerini göstermektedir. Araştırma kapsamında literatüre dayalı olarak derlenen hiçbir kriterin İshak Paşa Sarayı'nın restorasyonunda kesinlikle çok, çok ve kesinlikle az düzeylerinde değerlendirilmediği ortaya konulmuştur.

Ayrırma Analizi Bulguları

Çalışma kapsamında anket uygulanan uzmanların yaş, cinsiyet, meslek, tarihi yapı restorasyon konusuna göre uzmanlık düzeyi, tarihi yapıya çağdaş ek yapma alanında benimsedikleri yaklaşım ve yapıyı görüp görmeme durumlarına göre İshak Paşa Sarayı'nın restorasyonu sürecinde yapılan çağdaş ekin uygunluğuna yönelik değerlendirmelerinde herhangi bir ayrışma olup olmadığını tespit etmek için her sabit değişken için ayırma analizi yapılmıştır. Analizler sonucu katılımcıların cinsiyet, yaş, benimsedikleri yaklaşıma göre verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir. Bu nedenle bu kısımda ayırma analizi sonucunda anlamlı bir ayrışmanın görüldüğü sabit değişkenlerden meslek ve tarihi yapıyı görme durumlarına yönelik ayırma analizi bulgularına yer verilmiştir.

Meslek grubu değişkenine göre yapılan ayırma analizi bulgusuna göre, yapısal kriterler grubunda yer alan strüktürel performans kriteri açısından İshak Paşa Sarayına yönelik yapılan

değerlendirmenin ayrışmaya neden olduğu görülmektedir (Tablo 15). Tablo 15'te görüldüğü gibi katılımcıların verdikleri yanıtların meslek gruplarına göre nasıl farklılaştığını ortaya koymak için yapılan ayırma analizinde iki fonksiyon grubu oluşmuştur. Bu fonksiyonlara göre, yapısal kriterlerden strüktürel performans ile ifade edilen eski yapı ile ek üst örtünün birleşiminden meydana gelen yeni yapının strüktürel performansını ifade eden kriterin İshak Paşa Sarayı için uygunluğuna yönelik verilen cevapların 1. fonksiyondaki yük değeri -0,693 iken 2. fonksiyondaki yük değeri 0,731'dir.

Tablo 15. Standartlaştırılmış Ayırıcı Fonksiyon Katsayıları: Meslek Gruplarına Göre.

	Fonksiyon	
	1	2
Strüktürel Performans	-,693	,731

Meslek gruplarına göre İshak Paşa Sarayı'nda çağdaş ekin strüktürel performansa yönelik değerlendirmeleri ile meslek gruplarının nasıl ayrıştığını gösteren Tablo 16'da sunulan fonksiyon katsayıları meslek grupları tablosuna bakıldığında restorasyon konusunda uzman olan diğer kişi grupların (sanat tarihçi, restoratör vb.) 1. Fonksiyon için 0,805 gibi bir değer ile diğer meslek gruplarına göre daha yüksek bir değerle ayrışmaktadır. 2. fonksiyonda ise en yüksek değer -0,700 değeri ile şehir plancılar olumsuz yönde ayrıştığı görülmektedir (Tablo 16). Kısaca, tarihi yapıya eklenen yeni ek ile ortaya çıkan yapısal kriterlerden strüktürel performans uygunluğu meslek gruplarından diğer grubunda yer alan uzmanların (sanat tarihçi, restoratör vb.) ayrıştığı (0,805) görülmektedir. Tablo 16'da görülen fonksiyon 2'de ise strüktürel performans kriteri bağlamında meslek gruplarından diğer grubun (sanat tarihçi, restoratör vb.) ayrıştığı, şehir plancılarının ise ters yönde ayrıştıkları belirlenmiştir.

Tablo 16. Fonksiyon Katsayıları: Meslek Grupları

	Fonksiyon	
	1	2
Mimar	-,343	,125
Şehir Plancı	,195	-,700
Peyzaj Mimarı	,130	,038
Diğer	,805	,384

Araştırma kapsamında ankete katılan uzmanların verdikleri cevaplara göre ayrışmalarına neden olan ikinci kriter olan biçimsel kriterler grubunda yer alan konum kriteri açısından İshak Paşa Sarayına yönelik yapılan değerlendirmenin ayrışmaya neden olduğu görülmektedir (Tablo 17). Tablo 17'de görüldüğü gibi katılımcıların verdikleri yanıtların yapıyı görme durumuna göre nasıl farklılaştığını ortaya koymak için yapılan ayırma analizinde bir

fonksiyon grubu oluşmuştur. Bu fonksiyona göre, biçimsel kriterlerden konum kriteri ile ifade edilen ek üst örtü yapısının eski yapıya eklendiği konumu ifade eden kriterin İshak Paşa Sarayı için uygunluğuna yönelik verilen cevapların fonksiyondaki yük değeri (,755)'dir.

Tablo 17. Standartlaştırılmış Ayırıcı Fonksiyon Katsayıları: Yapıyı Görme Durumlarına Göre

	Function 1
(Konum) Kriter Grubu	,755

Yapıyı görme durumlarına göre İshak Paşa Sarayı'nda çağdaş ekin konumuna yönelik değerlendirmeleri ile yapıyı görme durumlarının nasıl ayrıştığını gösteren tablo 18'de sunulan Yapıyı Görme Durumu Fonksiyon Katsayıları tablosuna bakıldığında konum kriterine yönelik değerlendirmeleri ile yapıyı görme durum parametresine göre nasıl ayrıştığını gösteren Tablo 18'de sunulan yapıyı görme durumu fonksiyon katsayıları tablosuna bakıldığında yapıyı görenlerin -,416 gibi bir değer ile yapıyı görmeyenlere göre negatif yönde ayrışmaktadır (Tablo 18). Kısaca, tarihi yapıya yapılan yeni ek ile ortaya çıkan biçimsel kriterlerden konumunun uygunluğu yapıyı görenlerin ayrıştığı (-,416) görülmektedir.

Tablo 18. Fonksiyon Katsayıları: Yapıyı Görme Durumu

	Fonksiyon 1
Evet	-,416
ayır	,190

Korelasyon Analizi Bulguları

Bu çalışma kapsamında anket uygulanan uzmanların özellikleri ve İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş eke yönelik değerlendirmeleri bağlamında biçimsel kriterler ve yapısal kriterlere ilişkin değerlendirmeleri arasındaki ilişkiyi ölçmek için korelasyon analizi tekniği kullanılmıştır (Ek 2). Bu bölümde korelasyon analizi bulguları uzmanların özellikleri ile kriterler arasındaki korelasyonlar, biçimsel kriterlerin biçimsel kriterler ile korelasyonları, yapısal kriterlerin yapısal kriterler ile korelasyonları ile biçimsel kriterlerin yapısal kriterleri ile korelasyonları sırasıyla ortaya konulacaktır. Araştırma kapsamında anket uygulanan katılımcıların özellikleri ve uzmanlıklarına ilişkin sabit değişkenler ile İshak Paşa Sarayına yapılan çağdaş eke yönelik verdikleri cevaplar arasındaki ilişki düzeyini ölçmek için yapılan korelasyon analizi bulguları Tablo 19'da sunulmuştur.

Tablo 19’da sayısal değerleri ile görüldüğü gibi yaş değişkeni ile biçimsel kriterler-kütle hacim ilişkisi grubunda yer alan görsel yoğunluk kriteri arasındaki ilişkinin ($,127$) ve biçimsel kriterler- materyal ilişkisi grubunda yer alan doku kriteri arasındaki ilişkinin ($-,101$) çok zayıf olduğu görülmüştür. Meslek değişkeni ile biçimsel kriterler- kütle hacim ilişkisi grubunda yer alan form kriteri arasındaki ilişkinin ($,130$) ve malzeme kriteri arasındaki ilişkinin ($,131$), yapısal kriterlerden yapılabirlik kriteri ile ilişkinin ($-,236$) çok zayıf düzeyde olduğu ortaya konulmuştur. Uzmanlık değişkeni ile biçimsel kriterler- kütle hacim ilişkisi grubunda yer alan form kriteri arasındaki ilişkinin ($,147$) ve yapısal kriterlerden yapı güvenliği kriteri ($,132$) arasındaki ilişkinin çok zayıf olduğu görülmektedir. Yapıyı görme durumu ile biçimsel kriterler- kütle hacim ilişkisi grubunda yer alan form kriteri arasındaki ilişkinin ($,123$), biçimsel kriterler- malzeme ilişkisi grubunda yer alan doku kriteri arasındaki ilişkinin ($,151$), biçimsel kriterler-çevre etkisi grubunda yer alan silüet kriteri arasındaki ilişkinin ($,201$), yapısal kriterlerden fiziksel performans kriteri arasındaki ilişkisinin ($,200$) ve dayanıklılık kriteri arasındaki ilişkisinin ($,198$) çok zayıf olduğu görülmüştür. Diğer taraftan katılımcıların cinsiyet, benimsedikleri yaklaşım durumları ile kriter gruplarına yönelik verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir (Tablo 19). Bu nedenlerle çalışmada sabit değişkenler olarak kabul edilen anket katılımcısı uzmanların özellikleri ile tarihi yapı koruma alanında uzmanlıkları ile İshak Paşa Sarayı’na yapılan çağdaş eke ilişkin kriterlere verilen yanıtlar arasında çok zayıf ilişkinin üzerinde bir korelasyon olmadığı görülmüştür.

Tablo 19. Korelasyon analizi bulguları: Sabit Değişkeler ile Biçimsel Kriterler.

	Form	Ölçek	Görsel Yoğunluk	Yükseklik	Ritim	Silüet	Yönlendirme	Materyal Doku	Materyal Renk	Materyal Malzeme
Cinsiyet	-0,023	-0,094	-0,099	-0,050	-0,126	-0,139	-,195*	-0,087	-0,126	-0,073
	0,805	0,306	0,280	0,589	0,169	0,129	0,032	0,341	0,170	0,429
Yaş	0,074	-0,095	0,127	-0,094	-0,040	-0,094	-0,105	-0,101	-0,096	-0,076
	0,419	0,299	0,166	0,304	0,667	0,306	0,251	0,270	0,293	0,407
Meslek	0,130	0,001	0,119	-0,021	0,051	-0,030	0,026	-0,014	0,131	0,094
	0,156	0,994	0,193	0,816	0,581	0,745	0,778	0,875	0,152	0,306
Uzmanlık	0,147	-0,070	0,068	0,124	0,055	-0,140	0,067	0,090	0,078	0,048
	0,108	0,448	0,461	0,177	0,550	0,126	0,466	0,326	0,397	0,598
Yaklaşım	-0,029	-0,125	-0,114	-0,023	-0,172	-0,103	-0,078	-0,101	-0,137	0,012
	0,754	0,172	0,214	0,802	0,060	0,263	0,394	0,271	0,133	0,894
	0,123	0,082	0,115	0,028	0,052	0,104	0,102	0,151	0,069	0,118
Yapıyı Görme	0,178	0,373	0,211	0,761	0,570	0,256	0,264	0,099	0,452	0,197

Tablo20. Korelasyon analizi bulguları: Sabit Değişkelerle Yapısal Kriterler arasındaki korelasyonlar.

	Konum Silüet	Konum Ek Yeri	Strüktürel Performans	Fiziksel Performans	Dayanıklılık	Yapılabilirlik	Ekolojik Performans	Yapı Güvenliği	Yapısal Uyarlanabilirlik
Cinsiyet	-0,094	-0,160	-0,072	0,053	-0,003	-0,055	-0,062	-0,021	-0,148
	0,304	0,079	0,433	0,560	0,978	0,549	0,499	0,822	0,105
Yaş	-0,023	-0,006	-0,073	0,105	-0,061	-0,010	-0,074	-0,038	-0,083
	0,806	0,944	0,425	0,252	0,508	0,914	0,423	0,677	0,363
Meslek	0,047	0,010	-,181*	0,005	-0,117	-,236**	-,195*	-0,109	-0,122
	0,609	0,913	0,047	0,953	0,201	0,009	0,032	0,235	0,182
Uzmanlık	0,008	0,084	0,101	0,076	0,130	0,085	0,065	0,132	-0,052
	0,927	0,359	0,269	0,408	0,154	0,353	0,476	0,149	0,574
Yaklaşım	-0,152	-0,069	-0,050	-0,086	-0,065	0,030	-,188*	-0,124	-0,086
	0,096	0,453	0,585	0,350	0,481	0,745	0,039	0,177	0,347
Yapıyı Görme	,201*	0,076	0,136	,200*	,198*	0,133	0,024	0,051	0,142
	0,027	0,407	0,137	0,028	0,029	0,145	0,795	0,575	0,121

İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş ekin değerlendirildiği kriterlere alınan cevaplardan hareketle yapılan korelasyon analizi sonucunda elde edilen bulguları ortaya koyan tablolar biçimsel kriterler, yapısal kriterler ve biçimsel kriterlerle yapısal kriterler için ayrı ayrı sunulacaktır (Tablo 20-21-22).

Tablo 20’de sunulan biçimsel kriterlere yönelik verilen cevaplar arasındaki korelasyon analizi değerlendirildiğinde, başlangıç olarak, kriterlere verilen cevaplar arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Biçimsel kriterler-kütle hacim ilişkisi grubunda yer alan kriterlerin birbirleriyle ve diğer kriter gruplarında yer alan kriterlerle arasındaki korelasyon analizi sonuçları değerlendirildiğinde form kriterinin; kütle hacim kriterlerinden yükseklik kriteri (,456), ölçek kriteri (,602), silüet kriteri (,660) ve yönlenme kriteri (,574) ile; biçimsel kriterlerden materyal ilişkisine yönelik renk kriteri (,597) ve malzeme kriteri (,562) ile konum kriterlerinden silüet kriteri (,617) ve ek yeri kriteri (,611) ile, orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür. Ölçek kriterinin; kütle hacim kriterlerinden görsel yoğunluk kriteri (,500), yükseklik kriteri (,652), ritim kriteri (,657), silüet kriteri (,646) ve yönlenme kriteri (,674) ile; materyal ilişkisine yönelik doku kriteri (,504) ve renk kriteri (,549) ile; konum kriterlerinden ek yeri kriteri (,597) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Görsel yoğunluk kriterinin; kütle hacim kriterlerinden yükseklik kriteri (,465) ile; materyal kriterlerinden renk kriteri (,479) ile zayıf düzeyde; kütle hacim kriterlerinden ölçek kriteri (,500) ve silüet kriteri (,577) ile; materyal kriterlerinden doku kriteri (,590) ve malzeme kriteri (,531) ile; konum kriterlerinden ek yeri kriteri (,531) ile orta düzeyde; kütle hacim kriterlerinden form kriteri (,704) ile yüksek düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Yükseklik kriterinin; kütle hacim kriterlerinden form kriteri (,456) ve görsel yoğunluk kriteri (,465) ile; materyal kriterlerinden doku kriteri (,406), renk kriteri (,462) ve malzeme kriteri (,418) ile; konum kriterlerinden ek yeri kriteri (,466) ile zayıf düzeyde; kütle hacim kriterlerinden ölçek kriteri (,652), ritim kriteri (582), silüet kriteri (,500) ve yönlenme kriteri (,596) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Ritim kriterinin; kütle hacim kriterlerinden yönlenme kriteri (,668) ile; materyal kriterlerinden renk kriteri (,673) ve malzeme kriteri (,611) ile; konum kriterlerinden ek yeri kriteri (,627) ve silüet kriteri (,624) ile orta düzeyde; kütle hacim kriterlerinden yükseklik kriteri (,738) ile; materyal kriterlerinden doku kriteri (,748) ile yüksek düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Silüet kriterinin kütle hacim kriterlerinden yönlenme kriteri (,545) ile materyal kriterlerinden doku kriteri (,680), renk kriteri (,644) ve malzeme kriteri (,694) ile; konum kriterlerinden silüet kriteri (,691) ve ek yeri kriteri (,622) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Yönlenme kriterinin materyal kriterlerinden doku kriteri (,564) ve malzeme kriteri (,529) ile; konum kriterlerinden silüet kriteri (,533) ve ek yeri kriteri (,549) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Materyal kriterlerinden doku kriterinin malzeme kriteri (,668) ile; konum kriterlerinden silüet kriteri (,713) ve ek yeri kriteri (,630) ile orta düzeyde; materyal kriterlerinden renk kriteri (,739) ile yüksek düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir.

Materyal kriterlerinden renk kriterinin; malzeme kriteri (,630) ile konum kriterlerinden silüet kriteri (,603) ve ek yeri kriteri (,585) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Materyal kriterlerinden malzeme kriterinin; konum kriterlerinden silüet (,589) ve ek yeri kriteri (,609) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Konum kriterlerinden silüet kriterinin ek yeri kriteri (,622) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir.

Tablo 21. Korelasyon Analizi Bulguları: Biçimsel Kriterler.

Biçimsel Kriter	Form	Ölçek	Görsel Yoğunluk	Yükseklik	Ritim	Silüet	Yönelim	Doku	Renk	Malzeme	Silüet	Ek Yeri
Form	1	,602** 0,000	,704** 0,000	,456** 0,000	,806** 0,000	,660** 0,000	,574** 0,000	,741** 0,000	,597** 0,000	,562** 0,000	,617** 0,000	,611** 0,000
Ölçek	,602** 0,000	1	,500** 0,000	,652** 0,000	,657** 0,000	,646** 0,000	,674** 0,000	,504** 0,000	,549** 0,000	,477** 0,000	,550** 0,000	,597** 0,000
Görsel Yoğunluk	,704** 0,000	,500** 0,000	1	,465** 0,000	,690** 0,000	,645** 0,000	,577** 0,000	,590** 0,000	,479** 0,000	,531** 0,000	,531** 0,000	,531** 0,000
Yükseklik	,456** 0,000	,652** 0,000	,465** 0,000	1	,582** 0,000	,500** 0,000	,596** 0,000	,406** 0,000	,462** 0,000	,418** 0,000	,466** 0,000	,437** 0,000
Ritim	,806** 0,000	,657** 0,000	,690** 0,000	,582** 0,000	1	,739** 0,000	,668** 0,000	,748** 0,000	,673** 0,000	,611** 0,000	,627** 0,000	,624** 0,000
Silüet	,660** 0,000	,646** 0,000	,645** 0,000	,500** 0,000	,739** 0,000	1	,545** 0,000	,680** 0,000	,644** 0,000	,694** 0,000	,691** 0,000	,622** 0,000
Yönelim	,574** 0,000	,674** 0,000	,577** 0,000	,596** 0,000	,668** 0,000	,545** 0,000	1	,564** 0,000	,476** 0,000	,529** 0,000	,533** 0,000	,549** 0,000
Doku	,741** 0,000	,504** 0,000	,590** 0,000	,406** 0,000	,748** 0,000	,680** 0,000	,564** 0,000	1	,739** 0,000	,668** 0,000	,713** 0,000	,630** 0,000
Renk	,597** 0,000	,549** 0,000	,479** 0,000	,462** 0,000	,673** 0,000	,644** 0,000	,476** 0,000	,739** 0,000	1	,630** 0,000	,603** 0,000	,585** 0,000
Malzeme	,562** 0,000	,477** 0,000	,531** 0,000	,418** 0,000	,611** 0,000	,694** 0,000	,529** 0,000	,668** 0,000	,630** 0,000	1	,589** 0,000	,609** 0,000
Silüet	,617** 0,000	,550** 0,000	,531** 0,000	,466** 0,000	,627** 0,000	,691** 0,000	,533** 0,000	,713** 0,000	,603** 0,000	,589** 0,000	1	,709** 0,000
Ek Yeri	,611** 0,000	,597** 0,000	,531** 0,000	,437** 0,000	,624** 0,000	,622** 0,000	,549** 0,000	,630** 0,000	,585** 0,000	,609** 0,000	,709** 0,000	1

Yapısal kriterler grubunda yer alan kriterlerin birbiri arasındaki korelasyon analizi sonuçları değerlendirildiğinde strüktürel performans kriterinin; fiziksel performans kriteri (,546), dayanıklılık kriteri (,424), yapılabirlik kriteri (,451), ekolojik performans kriteri (,495) ve yapı güvenliği kriteri (,499) ile az düzeyde; yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,540) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Fiziksel performans kriterinin; dayanıklılık kriteri (,534), yapılabirlik kriteri (,450), ekolojik performans kriteri (,358), yapı güvenliği kriteri (,461) ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,471) ile zayıf düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Dayanıklılık kriterinin; yapılabirlik kriteri (,489) ve ekolojik performans kriteri (,430) ile az düzeyde; yapı güvenliği kriteri (,655), yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,514) ve yapı güvenliği kriteri (,505) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Yapılabirlik kriterinin; ekolojik performans kriteri (,407), yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,394) ile zayıf düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir. Ekolojik performans kriterinin; yapı güvenliği (,537) ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,474), zayıf düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir (Tablo 21).

Tablo 20. Korelasyon Analizi Bulguları: Yapısal Kriterler.

Yapısal Kriterler	Strüktürel Performans	Fiziksel Performans	Dayanıklılık	Yapılabirlik	Ekolojik Performans	Yapı Güvenliği	Yapısal Uyarlanabilirlik
Strüktürel Performans	1	,546** 0,000	,424** 0,000	,451** 0,000	,495** 0,000	,499** 0,000	,540** 0,000
Fiziksel Performans	,546** 0,000	1	,534** 0,000	,450** 0,000	,358** 0,000	,461** 0,000	,471** 0,000
Dayanıklılık	,424** 0,000	,534** 0,000	1	,489** 0,000	,430** 0,000	,655** 0,000	,514** 0,000
Yapılabirlik	,451** 0,000	,450** 0,000	,489** 0,000	1	,407** 0,000	,505** 0,000	,394** 0,000
Ekolojik Performans	,495** 0,000	,358** 0,000	,430** 0,000	,407** 0,000	1	,537** 0,000	,474** 0,000
Yapı Güvenliği	,499** 0,000	,461** 0,000	,655** 0,000	,505** 0,000	,537** 0,000	1	,605** 0,000
Yapısal Uyarlanabilirlik	,540** 0,000	,471** 0,000	,514** 0,000	,394** 0,000	,474** 0,000	,605** 0,000	1

Biçimsel kriterler kütle hacim ilişkisi grubunda yer alan kriterlerin yapısal kriter grubunda yer alan kriterler arasındaki korelasyon analizi sonuçları değerlerinde form kriterinin; fiziksel performans kriteri (,435), dayanıklılık kriteri (,350), yapılabirlik kriteri (,312), ekolojik performans kriteri (,449) ve yapı güvenliği kriteri (,435) ile zayıf düzeyde; strüktürel performans (,527) ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi (,526) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu

görülmüştür. Ölçek kriterinin; fiziksel performans kriteri (,470) dayanıklılık kriteri (,334), yapılabirlik kriteri (,420), ekolojik performans kriteri (,451) ve yapı güvenliği kriteri (458) ile zayıf düzeyde; strüktürel performans kriteri (,523) ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,578) ile orta düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Görsel yoğunluk kriterinin; strüktürel performans kriteri (,434), fiziksel performans kriteri (,394), dayanıklılık kriteri (,302), yapılabirlik kriteri (,338) ve yapı güvenliği kriteri (,475) ile zayıf düzeyde; yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,515) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür. Yükseklik kriterinin; fiziksel performans kriteri (,453), dayanıklılık kriteri (,488), ekolojik performans kriteri (,400), yapı güvenliği kriteri (,447) ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,471) ile zayıf düzeyde; yapılabirlik kriteri (,533) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür. Ritim kriterinin; fiziksel performans kriteri (,488), dayanıklılık kriteri (,450) ve yapılabirlik kriteri (,362) ile zayıf düzeyde; ekolojik performans kriteri (,543), yapı güvenliği kriteri (,537) ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,592) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür. Silüet kriterinin; fiziksel performans kriteri (,469), dayanıklılık kriteri (,359), yapılabirlik kriteri (,362), ekolojik performans kriteri (,493) ve yapı güvenliği kriteri (497) ile zayıf düzeyde; strüktürel performans kriteri (,551) ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,588) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür. Yönlenme kriterinin; fiziksel performans kriteri (,439), ekolojik performans kriteri (,420), yapı güvenliği kriteri (,465) ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,481) ile zayıf düzeyde; strüktürel performans kriteri (,524) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür. Materyal kriter grubu içerisinde yer alan doku kriterinin; strüktürel performans kriteri (,493), fiziksel performans kriteri (,474), dayanıklılık kriteri (,399), ekolojik performans kriteri (,493), yapı güvenliği kriteri (,467) ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,492) orta düzeyde; yapılabirlik kriteri (,290) ile zayıf düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür. Renk kriterinin; strüktürel performans kriteri (,488), fiziksel performans kriteri (,463), ekolojik performans kriteri (,465), yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,497), dayanıklılık kriteri (,380) ve yapı güvenliği kriteri (,387) ile zayıf düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür. Malzeme kriterinin; strüktürel performans kriteri (,493), fiziksel performans kriteri (,434), ekolojik performans kriteri (,436), yapı güvenliği kriteri (,360), yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,507), dayanıklılık kriteri (,332) ve yapılabirlik kriteri (,249) ile zayıf düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür. Konum kriter grubu içerisinde yer alan silüet kriterinin; dayanıklılık kriteri (,434) ve yapılabirlik kriteri (,316) ile zayıf düzeyde; strüktürel performans kriteri (,579), fiziksel performans kriteri (,537), ekolojik performans kriteri (,512), yapı güvenliği kriteri (,540) ve yapısal uyarlanabilirlik kapasitesi kriteri (,684) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür. Ek yeri kriterinin; dayanıklılık kriteri (,455), yapı güvenliği kriteri (,496) ve yapılabirlik kriteri (,368) ile zayıf düzeyde; strüktürel

performans kriteri (,558), fiziksel performans kriteri (,512), ekolojik performans kriteri (,510) ve yapısal uyarlabilirlik kapasitesi kriteri (,574) ile orta düzeyde ilişkisi olduğu görülmüştür (Tablo 22).

Tablo 213. Korelasyon Analizi Bulguları: Biçimsel Kriterler ile Yapısal Kriterler.

Kriterler	Strüktürel Performans	Fiziksel Performans	Dayanıklılık	Yapılabilirlik	Ekolojik Performans	Yapı Güvenliği	Yapısal Uyarlabilirlik
Form	,527** 0,000	,435** 0,000	,350** 0,000	,312** 0,001	,449** 0,000	,435** 0,000	,526** 0,000
Ölçek	,523** 0,000	,470** 0,000	,334** 0,001	,420** 0,000	,451** 0,000	,458** 0,000	,578** 0,000
Görsel Yoğunluk	,434** 0,000	,394** 0,000	,302** 0,001	,338** 0,000	,339** 0,000	,475** 0,000	,515** 0,000
Yükseklik	,501** 0,000	,453** 0,000	,488** 0,000	,533** 0,000	,400** 0,000	,447** 0,000	,471** 0,000
Ritim	,561** 0,000	,488** 0,000	,450** 0,000	,362** 0,000	,543** 0,000	,537** 0,000	,592** 0,000
Silüet	,551** 0,000	,469** 0,000	,359** 0,000	,362** 0,000	,493** 0,000	,497** 0,000	,588** 0,000
Yönlendirme	,524** 0,000	,439** 0,000	,354** 0,000	,386** 0,000	,420** 0,000	,465** 0,000	,481** 0,000
Materyal -Doku	,493** 0,000	,474** 0,000	,399** 0,000	,290** 0,001	,493** 0,000	,467** 0,000	,492** 0,000
Materyal -Renk	,488** 0,000	,463** 0,000	,380** 0,000	0,165 0,070	,465** 0,000	,387** 0,000	,497** 0,000
Materyal -Malzeme	,493** 0,000	,434** 0,000	,332** 0,000	,249** 0,006	,436** 0,000	,360** 0,000	,507** 0,000
Konum-Silüet	,579** 0,000	,537** 0,000	,434** 0,000	,316** 0,000	,512** 0,000	,540** 0,000	,684** 0,000
Konum Ek Yeri	,558** 0,000	,512** 0,000	,455** 0,000	,368** 0,000	,510** 0,000	,496** 0,000	,574** 0,000

Araştırmanın Öncü Bulguları

Tez çalışmasının bu bölümünde araştırmanın genelinde toplanan nicel verinin analizi sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur. Çalışma kapsamında veri analizi sürecinde frekans, betimsel, ayırma ve korelasyon analizi teknikleri kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan öncü bulgular Tablo 23, Tablo 24, Tablo 25 ve Tablo 26’da özet halinde sunulmuştur. Çalışma kapsamında elde edilen bu bulgulardan hareketle sonraki bölümde araştırmanın sonuçları ve önerilerine yer verilecektir. Çalışma kapsamında literatürden

derlenen kriterlerden Paşa Sarayı'na eklenen ekin anket uygulanan uzmanlar tarafından ne ölçüde uygun bulunduğu betimsel analiz tekniğiyle Tablo 23'te özet olarak ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın öncü bulguları yapıya eklenen yeni ekin, biçimsel kriter grubu altında ele alınan kütle-hacim kriterleri, materyal kriterleri ve konum kriterlerine uygunluğu az düzeyde bulunmuştur. Ayrıca yapısal kriter grubunda ele alınan kriterler için yapıya uygunluğu için verilen yanıtlarda katılımcılar kararsız olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 23).

Tablo 224. Araştırmanın Öncü Bulguları: Betimsel Analiz.

Kriter Grupları	Uygunluk	Çok Az	Az	Kararsız	Yüksek	Çok Yüksek
Biçimsel Kriterler- Kütle/Hacim			●			
Biçimsel Kriterler- Materyal			●			
Biçimsel Kriterler- Konum			●			
Yapısal Kriterler				●		

Tablo 24'te görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan uzmanların tarihi yapıda çağdaş ek yapma kriterlerinin İshak Paşa Sarayı'nın restorasyonunda ne ölçüde dikkate alındığına ilişkin verdikleri yanıtlara göre nasıl ayrıştıklarının ortaya konulmasına yönelik yapılan ayırma analizi sonucunda iki sabit değişkenin ayrışmaya neden olduğu görülmüştür. Buna göre meslek gruplarından diğer meslek gruplarının (Restoratör, Sanat Tarihçi, Arkeolog) tarihi yapı koruma alanında meslek gruplarına yönelik değerlendirmeleri anlamında ve şehir plancılarının yapısal kriterlerden strüktürel performans kriterine yönelik yapmış oldukları değerlendirmelerle diğer meslek gruplarından negatif yönde ayrıştıkları görülmektedir. Ayrıca yapıyı görme durumlarına göre biçimsel kriter grubu altında konum kriteri sorusu üzerinden yapıyı görmeyenler gören uzmanlara göre pozitif yönde ayrıştıkları görülmektedir.(Tablo 24).

Tablo 25. Araştırmanın Öncü Bulguları: Ayırma Analizi.

Sabit Değişken	Ayrılma Kriterleri	Fonksiyon	Pozitif Yönde En Yüksek Ayrılma	Negatif Yönde En Yüksek Ayrılma
Meslek Grupları	Strüktürel Performans	1	Diğer (Restoratör, Sanat Tarihçi, Arkeolog) (,384)	Şehir Plancı (-,700)
Yapıyı Görme	Konum	1	Hayır (,190)	Evet (-,416)

Araştırma kapsamında sürdürülen korelasyon analizi bulguları değerlendirildiğinde; değişkenler arasında çok yüksek düzeyde ilişkinin olmadığı, yüksek düzeyde ilişkinin ise sınırlı

ölçüde olduğu görülmektedir. Yapısal kriterlerin kendi içinde ve yapısal kriterler ile biçimsel kriterler arasında yüksek düzeyde korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır. Yüksek korelasyon ilişkisi yalnızca biçimsel kriterlerin kendi arasında vardır. Tablo 25’te görüldüğü gibi yüksek düzeyde korelasyon ilişkisi biçimsel kriterlerden; form ile görsel yoğunluk, ritim ve doku arasında; silüet ile ritim ve doku arasında; doku ile ritim arasında; renk ile doku arasında; konum kriter grubu ile doku ve ek yeri arasında yüksek korelasyon ilişkisi vardır.

Tablo 23. Araştırmanın Öncü Bulguları: Yüksek Korelasyon İlişkisi Olan Kriterler

Kriterler	Görsel Yoğunluk	Ritim	Doku	Ek yeri
Form	●	●	●	
Silüet		●	●	
Doku		●	●	
Renk			●	
Konum Kriter Grubu			●	●

Tablo 24. Araştırmanın Öncü Bulguları: Korelasyon Analizi.

Kriter Grubu	Kriter	Orta Düzeyde Korelasyon Olan Kriterler	Yüksek Düzeyde Korelasyon Olan Kriterler
BIÇIMSSEL KRİTERLER (Kütle/Hacim ilişkisi)	Form	Ölçek (,602) Silüet (,660) Yönlenme (,574) Renk (,597) Malzeme (,562) Konum (,617) Ek Yeri (,611) Strüktürel Performans (,527) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,526)	Görsel Yoğunluk (,704) Ritim (,806) Doku (,741)
	Ölçek	Form (,602) Görsel Yoğunluk (,500) Yükseklik (,652) Ritim (,657) Silüet (,646) Yönlenme (,674) Doku (,504) Renk (,549) Konum (,550) Ek Yeri (,597) Strüktürel Performans (,523) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,578)	

Tablo 26. (Devamı)

	Görsel Yoğunluk	Ölçek (,500) Ritim (,690) Silüet (,645) Yönlendirme (,577) Doku (,590) Malzeme (,531) Konum (,531) Ek Yeri (,531) Yapı Güvenliği (,475) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,515)	Form (,704)
	Yükseklik	Ölçek (,652) Ritim (,582) Silüet (,500) Yönlendirme (,596) Strüktürel Performans (,501) Yapılabilirlik (,533)	
	Ritim	Ölçek (,657) Görsel Yoğunluk (,690) Yükseklik (,582) Yönlendirme (,668) Renk (,673) Malzeme (,611) Konum (,627) Ek Yeri (,624) Strüktürel Performans (,561) Ekolojik Performans (,543) Yapı Güvenliği (,537) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,592)	Form (,806) Silüet (,739) Doku (,748)
	Silüet	Form (,660) Ölçek (,646) Görsel Yoğunluk (,645) Yükseklik (,500) Yönlendirme (,545) Doku (,680) Renk (,644) Malzeme (,694) Konum (,691) Ek Yeri (,622) Strüktürel Performans (,551) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,588)	Ritim (,739)
	Yönlendirme	Form (,574) Ölçek (,674) Görsel Yoğunluk (,577) Yükseklik (,596) Ritim (,668) Silüet (,545) Doku (,564) Malzeme (,529) Konum (,533) Ek Yeri (,549) Strüktürel Performans (,524)	

Tablo 26. (Devamı)

	Doku	Ölçek (,504) Görsel Yoğunluk (,590) Ritim (,748) Silüet (,680) Yönlendirme (,564) Malzeme (,668) Ek Yeri (,630)	Form (,741) Renk (,739) Konum (,713)
	Renk	Form (,597) Ölçek (,549) Ritim (,673) Silüet (,644) Doku (,739) Malzeme (,630) Konum (,603) Ek Yeri (,585)	
	Malzeme	Form (,562) Görsel Yoğunluk (,531) Ritim (,611) Silüet (,694) Yönlendirme (,529) Doku (,668) Renk (,630) Konum (,589) Ek Yeri (,609) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,507)	
BİÇİMSEL KRİTERLER (Konum ilişkisi)	Konum	Form (,617) Ölçek (,550) Görsel Yoğunluk (,531) Ritim (,627) Silüet (,691) Yönlendirme (,533) Renk (,603) Malzeme (,589) Strüktürel Performans (,579) Fiziksel Performans (,537) Ekolojik Performans (,512) Yapı Güvenliği (,540) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,684)	Doku (,713) Ek Yeri (,709)
	Ek Yeri	Form (,611) Ölçek (,597) Görsel Yoğunluk (,531) Ritim (,624) Silüet (,622) Yönlendirme (,549) Doku (,630) Renk (,585) Malzeme (,609) Strüktürel Performans (,558) Fiziksel Performans (,512) Ekolojik Performans (,510) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,574)	Konum (,709)

Tablo 26. (Devamı)

YAPISAL KRİTERLER	Strüktürel Performans	Form (,527) Ölçek (,523) Yükseklik (,501) Ritim (,561) Silüet (,551) Yönlendirme (,524) Konum (,579) Ek Yeri (,558) Fiziksel Performans (,546) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,540)	
	Fiziksel Performans	Konum (,537) Ek Yeri (,512) Strüktürel Performans (,546) Dayanıklılık (,534)	
	Dayanıklılık	Fiziksel Performans (,534) Yapılabilirlik (,489) Ekolojik Performans (,430) Yapı Güvenliği (,655) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,514)	
	Yapılabilirlik	Yükseklik (,533) Yapı Güvenliği (,505)	
	Ekolojik Performans	Ritim (,543) Konum (,512) Ek Yeri (,510) Yapı Güvenliği (,537)	
	Yapı Güvenliği	Ritim (,537) Konum (,540) Dayanıklılık (,655) Yapılabilirlik (,505) Ekolojik Performans (,537) Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi (,605)	
	Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi	Form (,526) Ölçek (,578) Görsel Yoğunluk (,515) Ritim (,592) Silüet (,588) Malzeme (,507) Konum (,684) Ek Yeri (,574) Strüktürel Performans (,540) Dayanıklılık (,514) Yapı Güvenliği (,605)	

Sonuç olarak, araştırma bulguları bölümünde çalışma kapsamında toplanan nicel verinin analizi sürecinde frekans analizi, betimsel analiz, ayırma analizi ve korelasyon analizi teknikleriyle elde edilen bulgular ortaya konulmuştur. Çalışmanın son bölümü olan izleyen bölümde bu bulgulardan hareketle araştırmanın sonuçları ortaya konulacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihi yapılar bulunduğu bağlamın kimliğini yansıtır. Geçmiş ile gelecek arasında tarihi kültürel sürekliliğin sağlanması açısından kent için önemli araçlardır. Tarihi yapılar üretildiği zamanın yapım tekniklerini, malzeme ve işçilik açısından belge niteliğinde olduğundan kent için önemli yapılardır. Diğer taraftan günümüzün hızla dönüşen dünyasında günden güne tarihi çevre ve yapı koruma anlamında bilinç ve farkındalık artmakta, eğilimler ve yaklaşımlar değişmektedir. Bu bağlamda tarihi yapıların korunması, koruma kullanma dengesinin sağlanması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve yeniden işlevlendirilmesi gibi konular gündeme gelmekte ve bu doğrultuda da restorasyon uygulamalar yapılmaktadır. Bu kapsamda karşımıza çıkan ve son yıllarda örnekleri giderek artan uygulamalardan biri de tarihi yapı restorasyonunda yapıya çağdaş ek yapmaktır. Kültürel varlıkları ile zengin bir birikime sahip olan Türkiye’de henüz sınırlı sayıda öne çıkan örneği olan tarihi yapıda çağdaş ek bu araştırmanın odağını oluşturmuştur. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı tarihi yapıda çağdaş kütle/ek yapma konusunda geliştirilen kriterlerin literatüre bağlı olarak belirlenmesi ile bu kriterlerin tezin örneğini oluşturan İshak Paşa Sarayı’nın restorasyon sürecinde ne ölçüde dikkate alındığının uzman değerlendirmeleri doğrultusunda ortaya konulması olarak belirlenmiştir. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik belirlenen hedefler ise tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda literatürde yer alan yaklaşımların irdelenmesi ve kriterlerin belirlenmesi, İshak Paşa Sarayı’nın restorasyon sürecinde bu kriterlerden hangisi/hangilerinin ne ölçüde dikkate alındığı, kriterler arasındaki ilişkiler ve ayrışmaların uzmanların değerlendirmelerinden hareketle ortaya konulması, İshak Paşa Sarayı örneğinde çağdaş ekin tarihi yapıya ne ölçüde uygun bir tasarıma sahip olduğunun uzmanların perspektifinden değerlendirilmesi olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda araştırma kapsamında öncelikle bu amaca ulaşmak için ulaşılmaması gereken hedefler ortaya konulmuştur. Bu hedeflerden birincisi; tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda literatürde yer alan yaklaşımların irdelenmesi ve kriterlerin belirlenmesidir. Araştırmanın ikinci hedefi İshak Paşa Sarayı’nın restorasyon sürecinde bu kriterlerden hangisi/hangilerinin ne ölçüde dikkate alındığı ve kriterler arasındaki ilişkiler ve ayrışmaların uzmanların değerlendirmelerinden hareketle İshak Paşa Sarayı örneğinde ortaya konulmasıdır. Araştırmanın son hedefi ise İshak Paşa Sarayı örneğinde çağdaş ekin tarihi yapıya ne ölçüde uygun bir tasarıma sahip olduğunun uzmanların perspektifinden değerlendirilmesi olarak ortaya konulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde bu hedeflerden herbiri için elde edilen bulgular ortaya konularak araştırmanın ana araştırma sorusu olan “*Tarihi*

yapıda yeni ek yapma konusunda geliştirilmiş kriterler İshak Paşa Sarayı'nın restorasyon sürecinde ne ölçüde belirleyici olmuştur” yanıtlanmış olacaktır. Ayrıca ortaya konulan sonuçlardan hareketle araştırmanı kapsamında geliştirilen öneriler sunulacaktır.

Çağdaş ekler, eklemlendikleri dokudan referans aldıkları için sabit ve/veya önceden belirlenmiş tasarımlara sahip değildir ve olamazlar. Her bir tarihi yapıya yapılacak ek aynı fonksiyona sahip olsa dahi, ekin tarihi yapı üzerinden strüktürel ve biçimsel birleşim açısından yönlendirici referanslar alması gerekmektedir. Bu nedenle tarihi yapı bağlamında çağdaş ek, her biri birbirinden farklı özgün tasarımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan tarihi yapı koruma süreçlerinde yapının koruma kullanma dengesi içerisinde taşıma kapasitesini aşmadan sürdürülebilirliğini sağlama kaygısının hakim olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tarihi yapının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasının, kullanılmasıyla ve bazı örneklerde yeniden işlevlendirilmesiyle ilişkili hale geldiği görülmektedir. Tarihin farklı dönemlerinde üretilmiş kültürel mirasımızın günümüzde çeşitli amaçlarla kullanılabilmesi ve bu yolla korunabilmesi için ise çağdaş ekler yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın birinci hedefi doğrultusunda öncelikle konuyla ilgili ICOMOS ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşlar ile uluslararası tüzük ve bildirgelerin tarihi yapı koruma konusunda olduğu gibi tarihi yapıda çağdaş ek konusunda da yönlendirici oldukları görülmektedir.

Tarihi yapılarda çağdaş ek yapma konusunda önceden belirlenebilir ve standart hale getirilebilir tasarımların yapılması mümkün değildir. Ancak literatürde tarihi çevre koruma, tarihi çevreye yeni yapı yapma ve tarihi yapıya çağdaş ek yapma alanlarında tasarımları yönlendiren belirli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu bağlamda tarihi yapıda çağdaş ek yapma alanında öne çıkan ve tasarımlar için yönlendirici olan yaklaşımlar; kopyalama, benzeşme, nötrleştirme, kasıtlı zıtlık ve soyut referans yaklaşımlarıdır. Dünya’da ve ülkemizde bu yaklaşımlara örnek oluşturan çağdaş ekleme örnekleri bulunmaktadır. Literatürde tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda örnekler arasında baskın olan ve ayırt edilme düzeyi diğer yaklaşımlara göre daha yüksek olan zıtlık kurma yaklaşımıdır. Dünya çapında önde gelen örneklerden birisi zıtlık yaklaşımı ile tasarlanan Fransa Louvre Müze’si iken Türkiye’de ise Esma Sultan Yalısı’dır.

Diğer taraftan tarihi yapıya çağdaş ek yapma bağlamında her ne kadar standart ve tek tip tasarımlar olmasa da tasarım eylemi koruma çerçevesinde gerçekleştirildiği için tasarımı yönlendirici kriterler bulunmaktadır. Bu araştırma kapsamında yapılan literatür çalışması sonucunda; tarihi yapıda çağdaş ek yapma kriterleri geniş bir literatür taraması sonucunda derlenmiş ve ortaya konulmuştur. Bu kriterler tez kapsamında biçimsel ve yapısal kriterler

başlıkları altında toplanmıştır. Biçimsel kriterler kendi içinde de kütle hacim kriterleri, materyal kriterleri ve konum kriterleri başlıklarına ayrılmıştır. Bunlar kütle hacim kriterleri; form/biçim, ölçek, görsel yoğunluk, yükseklik, ritim, silüet ve yönelim(yönlenme), materyal kriterleri; doku, renk ve malzeme, konum kriterleri; ek yeri ve silüet başlıklarına ayrılmıştır. Literatüre bağlı olarak tarihi yapıda çağdaş ek kriterlerinin derlenmesi ve kategorize edilmesiyle araştırmanın birinci alt araştırma sorusu cevaplanmıştır.

Araştırmanın ikinci alt sorusu doğrultusunda belirlenen ikinci araştırma hedefi İshak Paşa Sarayı'nın restorasyon sürecinde bu kriterlerden hangisi/hangilerinin ne ölçüde dikkate alındığı ve kriterler arasındaki ilişkiler ve ayrışmaların uzmanların değerlendirmelerinden hareketle ortaya konulması için bir önceki hedef kapsamında ortaya konulan tarihi yapıda çağdaş ek kriterlerinden yararlanılmıştır. Öncelikle araştırma kapsamında örnek yapı olarak 18.yy'ın ortalarında inşa edilen Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Anadolu Bölgesinde üretmiş olduğu en önemli eserlerden biri olarak kabul edilen İshak Paşa Sarayı seçilmiştir. Araştırmanın amacı ve bir örnek yapı özelinde sürdürülmüş olmasından kaynaklı olarak çalışma açıklayıcı örnek alan çalışması olarak tasarlanmıştır. Literatürden derlenen, biçimsel ve yapısal kriterler başlıkları altında toplanan kriterlerden yola çıkarak 5'li likert tipi ölçek hazırlanmış ve araştırmanın örneklemini oluşturan çalışma kapsamında uzman olarak tanımlanan mimar, peyzaj mimarı, şehir plancı, sanat tarihçi ve restoratörlere anket uygulaması yapılmıştır. Toplanan nicel veri frekans analizi, betimsel analiz, ayırma analizi ve korelasyon analizi teknikleriyle analiz edilmiştir.

Frekans analizi bulgularına göre ankete katılan dörtte birinin kadın, beşte birinin 20-34 yaş aralığında ve yarısının mimar olduğu görülmüştür. Anket uygulanan uzmanların tarihi yapı koruma alanındaki uzmanlık düzeyleri değerlendirildiğinde beşte ikisinin orta düzeyde uzmanlığa sahip olduğu, yine beşte ikisinin tarihi yapıda çağdaş ek bağlamında benimsediği tasarım yaklaşımının benzerlik olduğu ve yalnızca üçte birinin İshak Paşa Sarayı'nı daha önce ziyaret ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Betimsel analiz sonucunda ise İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş ekin çağdaş ek kriterlerine uygunluğu ortaya konulmuştur. Buna göre İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş ekin biçimsel ve yapısal kriterler altında yer alan herhangi bir kriter için kesinlikle çok ve çok düzeylerinde uygun olmadığı görülmüştür. Örnek yapıya yapılan çağdaş ekin en fazla uygun olarak değerlendirildiği kriterlerin, uygun bulunma derecesine göre sırasıyla, orta düzeyde uygun bulunan dayanıklılık, yapılabilirlik, yapı güvenliği, yükseklik, fiziksel performans, uyarlanabilirlik kapasitesi, ekolojik performans strüktürel performans ve ölçek olduğu ortaya konulmuştur. Buradan da anlaşıldığı üzere araştırma kapsamında biçimsel kriterler ve yapısal

kriterler olarak iki grupta toplanan kriterlerden yapısal kriterlerin tamamı için uzmanlar orta düzeyde uygun olduğu değerlendirilmesini yaparken, biçimsel kriterlerden sadece kütle/hacim ilişkisi kriter grubunda yer alan ölçek ve yükseklik kriterlerin orta düzeyde uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş ekin çağdaş ek kriterlerine göre uygun veya çok uygun düzeyde olmadığını göstermiştir. Ayrıca İshak Paşa Sarayı örneğinde tasarım sürecinde çağdaş eke yönelik yapısal kriterlerin daha öncelikli olarak ele alındığı ancak biçimsel kriterler grubunda yer alan kütle/hacim ilişkisi, materyal ilişkisi, konum kriterlerinin yeterli ölçüde dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır.

Saha çalışması kapsamında toplanan nicel verinin analizi sonucunda ulaşılan ayırma analizi bulgularına göre ise ankete katılan uzmanların uzmanlıkları ve demografik özelliklerine göre oluşan grupların İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş eke yönelik değerlendirmeleri doğrultusunda meslek grupları ve yapıyı görme durumlarına göre ayrışma olduğu görülmüştür. Buna göre yapısal kriterlerden strüktürel performansa yönelik değerlendirmeleri ile uzman sınıflamasında yer alan diğer meslek grubunda yer alan restoratör, sanat tarihçi ve arkeologların verdikleri yanıtların diğer uzman gruplarından farklılaştığı ve aynı kriter için şehir plancılarının yaptıkları değerlendirmelerin ters yönde ayrıştığı sonucuna ulaşılmıştır. İkinci olarak ayrışmaya konum kriter grubuna yönelik yapılan değerlendirmelerin neden olduğu görülmüştür. Konum kriter grubunun İshak Paşa Sarayı'nı daha önce gören ve görmeyen uzmanların yaptıkları değerlendirmeler arasında ayrışmaya neden olduğu ve değerlendirmelerde yapıyı gören uzmanların negatif yönde ayrıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında İshak Paşa Sarayı örneğinde yapılan değerlendirmeler arasındaki ayrışmalar sonucunda bu araştırma kapsamında koruma alanında uzman olarak tanımlanan meslek gruplarının her birinin ilgi alanları ve esas odakları doğrultusunda koruma bağlamında anlayışlarının ve beklentilerinin olduğu görülmektedir. Bu nedenle de tarihi çevre ve/veya yapı koruma alanlarında ilgilenilen ölçeğe göre ilgili meslek gruplarının tanımlanması ve uzmanlıklarından yararlanılmasının önemi bu araştırmanın sonucunda da ortaya konulmuştur. Ayrıca, bu çalışmada, anket uygulanan uzmanların değerlendirmelerini ayırtıran bir değişkeninde yapıyı görme durumu olduğu ortaya konulmuştur. Yapıyı bulunduğu bağlam içerisinde görmüş olan uzmanların İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş ekin konum kriter grubunda yer alan kriterlere yönelik değerlendirmelerinin olumsuz yönde ayrıştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, farklı ölçeklerde yapıyı çevre üretme ve/veya yapıyı çevreye ek yapma süreçlerinin tamamında geçerli olduğu gibi çağdaş ek yapılacak yapının içinde bulunduğu çevre içerisinde değerlendirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca çağdaş ek bağlamında ele alındığında çağdaş ekin tasarım

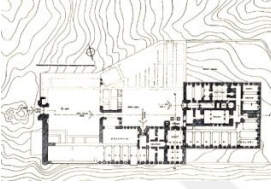
sürecinde yer alan bütün uzmanların tarihi yapı için çağdaş ek yapma sürecinde yapıyı bulunduğu çevre içerisinde görmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Son olarak araştırma kapsamında İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş ekin uzmanlar tarafından kriterler üzerinden değerlendirilmelerine göre kriterler arasında çok yüksek düzeyde korelasyon olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapısal kriterlerin kendi arasında ve biçimsel kriterlerle arasında yüksek korelasyon ilişkisi yoktur. Yüksek düzeyindeki sınırlı ölçüde korelasyonun ise daha çok biçimsel kriterlerin kendi arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Biçimsel kriterler grubunda yer alan kütle hacim kriterlerinden form kriteri ile görsel yoğunluk, ritim ve doku kriterleri arasında yüksek korelasyon ilişkisi vardır. Biçimsel kriterler grubunda yer alan kütle hacim kriterlerinden silüet kriteri ile ritim ve doku kriterleri arasında yüksek korelasyon ilişkisi vardır. Biçimsel kriter grubunda yer alan malzeme kriterlerinden doku kriteri ile form, silüet, renk ve konum kriter grubu ile yüksek korelasyon ilişkisi vardır. Biçimsel kriter grubundan konum kriter grubunun ek yeri kriteri ile yüksek korelasyon ilişkisi vardır. Buradan hareketle, İshak Paşa Sarayı'nda tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusundaki kriterler biçimsel kriter grubunda yer alan kütle hacim kriterlerinin kütle hacim kriterleri ve materyal kriterleri arasında yüksek korelasyon ilişkisi vardır. Bu durum, İshak Paşa Sarayı'na yapılan çatı üstü örtüsünün görsel ve estetik açıdan birbiri ile uyumlu olması gerektiğini göstermektedir. Ekin tarihi yapıya eklendiği yer açısından değerlendirildiğinde fonksiyonel amaçla yapılsa da tarihi yapıya saygılı bir konumda olması gerekir.

Bu tez çalışmasının son hedefi ise İshak Paşa Sarayı örneğinde çağdaş ekin tarihi yapıya ne ölçüde uygun bir tasarıma sahip olduğunun uzmanların perspektifinden değerlendirilmesi olarak ortaya konulmuştur. Araştırma kapsamında ortaya konulan betimsel analiz sonuçlarından hareketle uzmanların değerlendirmelerine göre İshak Paşa Sarayı'na yapılan çağdaş ekin bu alanda belirlenmiş tasarım kriterlerine göre uygunluğunun kararsızım ve az uygun düzeylerinde olduğu görülmüştür. Buradan hareketle İshak Paşa Sarayı'nın tasarımında çağdaş ek yapma kriterlerinin yeterince belirleyici olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında yapılan literatür taraması ve saha çalışması sonucunda elde edilen bulgulardan yararlanılarak uzman katılımcılardan mimar, şehir plancı, peyzaj mimarı, sanat tarihçi, arkeolog ve restoratörler açısından İshak Paşa Sarayı'na eklenen çatı üst örtüsünün yapının form, ritim silüet ve yönlenmesine uygun bulunmamış ve malzeme, renk ve dokusunun yapı üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapıya eklenen çatı üst örtüsü uzmanlar tarafından yapısal açıdan değerlendirildiğinde genellikle uygun bulunmuş ayrıca yapılabilirlik ve dayanıklılık açısından dikkate alındığı yönündeki görüşler öne çıkmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında, çalışmanın hedefleri doğrultusunda tarihi yapıda çağdaş ek

yapma konusunda literatürde yer alan kriterler ve yaklaşımlar irdelenmiş, bu konuda geliştirilmiş kriterlerin İshak Paşa Sarayı örneğinde ne ölçüde belirleyici olduğunu uzman değerlendirmeleri üzerinden ortaya konulmuştur.

Tablo 25. İshak Paşa Sarayı'nda Çağdaş Eke İlişkin Bilgiler ve Eke Yönelik Uzman Değerlendirmelerini İçerir Sonuç Tablosu.

İSHAK PAŞA SARAYI												
Yılı:2011	Yeri: Ağrı, Doğubey azıt	BENİMSENEN TASARIM YAKLAŞIMI						MEKAN ORGANİZASYON TÜRÜ				
	Kopyalama	Benzerlik	Nötr	Soyut Referans	Kasıtlı Zıtlık		Geçiş Elemanı	İç Mekan Eki	Saçak Eki	Yapı Eki	Çatı Tamamlaması	Cephe Tamamlaması
		●									●	
	Biçimsel Kritereler											
	Form			Ölçek/Oran		Yükseklik			Ritim			

Tablo 26. (Devamı)

	Uygun	Orta	Uygun değil	Uygun	Orta	Uygun	Uygun	Orta	Uygun	Uygun	Orta	Uygun değil
	Yönlenme			Silüet			Görsel Yoğunluk			Malzeme		
	Uygun	Orta	Uygun değil	Uygun	Orta	Uygun	Uygun	Orta	Uygun	Uygun	Orta	Uygun değil
	Renk			Doku			Ek Yeri					
	Uygun	Orta	Uygun değil	Uygun	Orta	Uygun	Uygun	Orta	Uygun			
	Yapısal Kriterler											
	Strüktürel Performans			Fiziksel Performans			Dayanıklılık			Ekolojik Performans		
	Uygun	Orta	Uygun değil	Uygun	Orta	Uygun	Uygun	Orta	Uygun	Uygun	Orta	Uygun değil
	Yapılabilirlik			Yapı Güvenliği			Yapısal Uyarlanabilirlik Kapasitesi					
	Uygun	Orta	Uygun değil	Uygun	Orta	Uygun	Uygun	Orta	Uygun	Uygun	Orta	Uygun değil

Çalışma kapsamında, İshak Paşa Sarayı'na yapılan restorasyon uygulaması, tarihi yapıda çağdaş ek konusunda literatüre bağlı belirlenen kriterler, uzmanların perspektifinden değerlendirilmiştir. Uzmanların, kriter sorularına yönelik verdiği cevaplardan hareketle, İshak Paşa Sarayı'na yapılan çatı örtüsü ekinin, zıtlık kurma yaklaşımı benimsenerek restore edildiği ortaya çıkmıştır. Tablo 27'de görüldüğü gibi tasarım yaklaşımında etkili olan kriterler biçimsel kriter grubunda yer alan kütle hacim kriterlerinden form, yönleme, silüet ve görsel yoğunluk kriterlerinin mevcut yapıyla uyumsuz olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca yine biçimsel kriter grubunda yer alan materyal kriterlerinde doku, malzeme ve renk materyal kriterleri yapının mevcut durumu ile aykırı durum oluşturmuştur.

Son olarak bu çalışma kapsamında İshak Paşa Sarayı örneğinde ulaşılan sonuçlardan hareketle tarihi yapıda yeni ek yapma konusunda öneriler geliştirilmiştir.

Öncelikle tarihi yapılar bulunduğu bağlamın özelliklerini yansıtan ve geçmişle gelecek arasında köprü görevi gören önemli kültürel miras unsurlarıdır. Tarihi ve kültürel süreklilik bu

yapıların korunmasıyla devam ettirilebilir. Bu doğrultuda tarihi yapıya müdahale diğer mimari tasarım süreçlerine göre titizlikle ele alınmalıdır.

Zaman içerisinde toplumda kültürel ve teknolojik değişimler meydana gelmekte ve bu değişimden tarihi yapılarda etkilenmektedir. Bu etkileşim tarihi yapılarda yeni mekan ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu ihtiyaçlar yapı, mekan ve mimari eleman eki gibi farklı ölçeklerde karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda yapıya yapılacak ekler ile tarihi yapının fiziksel ve yapısal entegrasyonu önemli bir konudur. Bu nedenle restorasyon sürecinde tarihi yapının fiziksel ve yapısal özellikleri detaylı şekilde analiz edilmeli ve analizler doğrultusunda gerekli ise ek/ekler yapılmalıdır.

Tarihi yapıda ek tasarımı; kütle/hacim, materyal, konum ve yapısal olarak farklı ölçütler açısından çok yönlü ele alınması gereken bir konudur. Tasarım yaklaşımı açısından ise tarihi yapıyla uyumlu (benzer/taklitçi), tarihi yapının yorumlanması ile ya da kasıtlı bir şekilde zıt bir yaklaşımla ele alınabilir. Tarihi yapıda çağdaş ek konusu kapsamında her ne kadar belli kurallar olsa da tarihi yapı ile çağdaş ek arasındaki uyumun nasıl yakalanacağı tasarımcının da yorumuna bağlı bir konudur.

Tarihi yapıda çağdaş ek yapma konusunda önemli konulardan birisi de ek yapının yapıldığı dönemi yansıtması ve eski yapı ile yeni yapının birbirinden ayırt edilebilir olması gerekir. Ek biçimsel, malzeme ya da yapım tekniğiyle ayırt edilmelidir. Tarihi yapıya yapılan müdahalenin tersine çevrilebilir olması da önemli bir husustur.

Sonuç olarak, bu çalışma özelinde İshak Paşa Sarayı tarihi yapıda çağdaş kütle/ek yapma konusunda literatürde yer alan kriterler ne ölçüde dikkate alındığını belirlemek için ele alınmış fakat bu kriterlerin örnek yapı üzerinden yönlendiriciliğinin düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca kriter grupları özelinde form, ölçek, doku ve malzeme açısından uygun olmadığı fakat strüktürel anlamda yapıya nispeten uygun tasarım yapıldığı ortaya konulmuştur. İshak Paşa Sarayı'nın Tarihi pek yolu üzerinde bulunan Doğubeyazıt ilçesinde bulunması nedeniyle bu yörede, bölgede, Türkiye'de ve hatta Dünya'nın farklı ülkelerinde tarihi dokuyu oluşturan her bir tarihi yapı için çağdaş kütle/ek yapmayı da içeren restorasyon süreçlerinde öncelikle hangi ek yapma yaklaşımının benimseneceği belirlenmelidir. Bu noktada restorasyona konu olan yapının içinde bulunduğu bağlamdan da bağımsız düşünce geliştirmeden belli bir yaklaşım doğrultusunda bugüne kadar geliştirilmiş ve bu çalışmaya konu olan kriterler göz önünde bulundurularak tarihi yapı ve çevreye saygılı biçimde ek tasarımları yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. 2017. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. Yem Yayınları, 210, Erzurum.
- Akok, M. 1960. Ağrı Doğubeyazıt İshak Paşa Sarayı Rölöve ve Mimarisi. Türk Arkeoloji Dergisi, 30-48.
- Altınöz, B. 2010. Tarihi Dokuda Yeni'nin İnşası. Ege Mimarlık Dergisi.
- Anonim 2005. KA.BA Eski Eserler Koruma ve Değerlendirme Mimarlık. İshak Paşa Sarayı ve Yakın Çevresi Koruma ve Geliştirme Raporu.
- Anonim 2008. <https://www.archdaily.com/132838/moritzburg-museum-extension-nieto-sobejano-arquitectos> (26.04.2022).
- Anonim 2019. <http://www.dogubayazit.gov.tr/dogubayazit-tarihcesi> (25.04.2023).
- Anonim 2022a. <https://en.unesco.org/fieldoffice/hanoi/expertise> (26.04.2022).
- Anonim 2022b. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf (26.04.2022).
- Anonim 2022c. <https://www.icomos.org/en/participer/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/157-thevenice-charter> (26.04.2022).
- Anonim. 2022d. Unesco, Vienna Memorandum. <https://whc.unesco.org/archive/2005/whc05-15ga-inf7e.pdf> (26.04.2022).
- Anonim 2022d. the historic royal family's astley castle sees a renovation in brick. (26.04.2022).
- Anonim 2022e. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf (26.04.2022).
- Anonim 2022g. <https://whc.unesco.org/archive/2005/whc05-15ga-inf7e.pdf> (26.04.2022).
- Anonim 2022h. <https://encrypted-tbn3.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSYsV9hmB-dPO9bsJiZtyhBDyJhM0BXwnm7i8xiVF053vgzs8aG> (24.04.2022).
- Anonim 2022i. <https://www.glaveandholmes.com/projects/college-corner> (24.04.2022).
- Anonim 2022i. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/c0/500_Park_Avenue_Apr_2021_32.jpg/220px-500_Park_Avenue_Apr_2021_32.jpg (26.12.2022).
- Anonim 2022j. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0e/Looshaus_Michaelerplatz.JPG/220px-Looshaus_Michaelerplatz.JPG (26.12.2022).
- Anonim 2022k. <https://www.arkiv.com.tr/proje/bogazici-universitesi-gozlukule-kazisi-arastirma-merkezi/9093> (26.12.2022).
- Anonim 2022l. <https://www.pbdw.com/greenwich-village-townhouse> (26.12.2022).
- Anonim 2023a. <https://www.architectmagazine.com/project-gallery/brooklyn-museum> (26.12.2022).

- Anonim 2022m. <https://www.archdaily.com/907668/media-library-and-cantonal-archives-of-valais-meier-plus-associies-architectes> (26.12.2022).
- Anonim 2023b. <https://www.arkitektuel.com/wp-content/uploads/2017/02/rom-1140x650.jpg> (25.04.2023).
- Anonim 2023c. <https://www.arkitektuel.com/wp-content/uploads/2017/02/rom-1140x650.jpg> (25.04.2023).
- Anonim 2022n. https://www.arkitera.com/wp-content/uploads/2014/06/NietoSobejano_JOANNEUM_RolandHalbe_59.jpg.jpeg (25.04.2022).
- (Anonim 2023d)
https://images.adsttc.com/media/images/57e4/18c5/e58e/cef8/b400/0513/newsletter/Z_HA_Port_House_HeleneBinet_01.jpg?1474566321 (25.04.2023).
- Anonim 2023e. https://www.arkitera.com/wp-content/uploads/2017/01/Elbphilharmonie_Foto_Iwan_Baan-18.jpg-615x375.jpeg (25.04.2023).
- Anonim 2023f. <https://www.ahaber.com.tr/yasam/2020/06/13/istanbuldaki-ayasofya-tartisilirken-iznikteki-ayasofya-9-yildir-cami-olarak-hizmet-veriyor> (04.2023).
- Anonim 2022o https://www.kunstmuseum-moritzburg.de/fileadmin/_processed_/6/b/csm_FW_Moritzburg_Luftaufnahme_Web_477f784a52.jpg (26.12.2022).
- Anonim 2022ö http://www.yapi.com.tr/haberler/astley-kalesi-luks-bir-villaya-donusturuldu_152939.html (26.12.2022).
- Anonim 2022p <https://listelist.com/tarihi-eserlerde-restorasyon/> (26.12.2022).
- Anonim 2022r. <https://tr.hotels.com/go/spain/museo-nacional-centro-de-arte-reina-sofia-madrid> (26.12.2022).
- Anonim 2022s. <https://archinect.com/news/article/149988796/this-slick-staircase-restores-access-to-medieval-kal-castle-in-denmark> (26.12.2022).
- Anonim 2022ş. https://www.viaggidiarchitettura.it/wp-content/uploads/2016/10/CLS-Architetti-Studio_4-857x600.jpg (26.12.2022).
- Anonim 2023g. <http://mimdap.org/2009/11/antik-kilise-modern-kitabevi/> (20.04.2023).
- Anonim 2022t. <https://www.lutarsturizm.com/albertina-muzesi-sergiler-ve-kraliyet-daireleri.html> (26.12.2022).
- Anonim 2022u. <https://www.archdaily.com/2967/kraanspoor-oth-ontwerpgroep-trude-hooykaas-bv> (26.12.2022).
- Anonim 2022ü. <https://www.arkitera.com/proje/karatepe-aslantas-acik-hava-muzesi/> (26.12.2022).
- Anonim 2023h.
https://2.bp.blogspot.com/5gj9COHVHjc/VvmHF58o4uI/AAAAAAAAAd5Y/nsoX0-Vn3aQDkmdbJYcfPve57v5bAZG_Q/s1600/agri_ili_ilceleri.jpg (25.04.2023).
- Anonim 2022v. <http://www.eskiturkiye.net/resimler/ishak-pasa-sarayi-dogubeyazit-agri-1970ler.jpg> (27.12.2022).
- Anonim 2022y. <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/agri-nin-gozdesi--ishak-pasa-sarayi> (27.12.2022).

- Anonim 2022z. https://encrypted-tbn1.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTjdtfK1TkNQ-EPuZA_Luulcwoh5X_bgLBPIJT5sn7cpTV-0Q7I (27.12.2022).
- Arabacıoğlu, F.P ve Aydemir, Işık. 2007. Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı. Megaron Yayınları, 2(4), 204-212.
- Arınç, K. ve Kaya, F. 2003. Doğubeyazıt ilçesinin turizm potansiyeli. Atatürk Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 160-176.
- Balçık, S. ve Karaoğlu, G. ve Ayaz, B. 2022. Mimarlık Mirası Yapılarda Ek Mekan Tasarımlarının Değerlendirilmesi. International Journal of Mardin Studies, 3(1), 39-53.
- Bingöl, Y. 1998. İshak Paşa Sarayı. Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık.
- Bloszies, C. 2012. Old Buildings New Designs Architectural Transformations. New York: Priceton Architectural Press, 144s, New York.
- Brolin, C. B. 1980. Architecture In Context, Fitting New Buildings With Old. Van Nostrand Reinhold Company, 160s, New York.
- Bulat, S. 2014. Doğubeyazıt İshak Paşa Sarayı Mimari Elemanları ve Süslemeleri. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 238s, Erzurum.
- Büyükmıhçı, G. ve Kılıç, A. 2015. Tarihi Dokuda Yeni Yapı Uygulamaları; Yasal ve Eylemsel Sınırlar. 9. Uluslararası Sinan Sempozyumu, Edirne.
- Büyükmıhçı, G. ve Akşehirlioğlu, A. ve Gül Mengüç, K. 2019. Tarihi Çevrede Yeni Yapı Tasarımında Birleşim Biçimleri Bağlamında Modern Yaklaşımlar. Mühendislik ve Multidisipliner Yaklaşımlar, Ed:Prof.Dr. Ayşegül Akdoğan Eker ve Prof.Dr. Adnan Dikicioğlu. Güven Plus Grup Danışmanlık A.Ş. Yayınları, İstanbul, 323-350.
- Byard, P. S. 1998. The Architecture of Additions: Design and Regulation. W.W.Norton and company, New York.
- Cangül, O. 2006. Ayırma Analizi ve Bir Uygulama Denemesi. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Ching, F. D. (2020). Mimarlık, Biçim, Mekan ve Düzen. Ankara: Nobel.
- Cordan, Ö. 2002. Mimari Formun Kavramsal Analizi. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Coşkun, B. S. (2018). Risk Altındaki Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilerek Hayata Döndürülmesi: Astley Castle Örneği. Tasarım+Kuram.
- Croci, G. (2000). The Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage . UK: WIT Press.
- Çetin, Y. 2012. Eski Gravür ve Çizimlere Göre Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı'nın Mimari Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme. Sanat Dergisi, 22, 177-194.
- Dağtekin, E. ve Ekinci, B. (2009). II. International Symposium of Mount Ararat and Noah's Ark, ed. Protection Culture in Turkey "Example of Ishak Pasha Palace. Ağrı Valiliği Kültür Yayınları.
- Erdim, N. ve Tırak, K. 2009. Identification of Wooden Objects in Ishak Pasha Palace. 125-137.
- Kalaycı, Ş. 2006. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Asil Yayın Dağıtım, 426, Ankara.

- Kanat Duralı, İ. 2007. Tarihi Çevre’de Yeni Yapılaşma Uygulamalarının İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kara, E. N. ve İşleyen, E. 2018. Bir Kültür Yapısı Olarak Salt Galata’nın Çağdaş Restorasyon Kuramı Açısından Değerlendirilmesi. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 3(5), 83-100.
- Kayan, L.E. 2020. Tarihi Yapılardaki Çağdaş Eklerin Koruma ve Tasarım Bağlamı Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Kayın, E. (2008). Türkiye Koruma Tarihindeki Kırılmalar. *Mimarlık*, 1-24.
- Kılıç, S. (2012). Örnekleme Yöntemleri. *Journal of Mood Disorders*, 44-46.
- Kuban, D. (1969). Moder Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar . *Vaakıflar Dergisi*, 341-356.
- Kuban, D., 2000. Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu-Kuram ve Uygulama. YEM Yayın, 207s, İstanbul.
- Kılıç, A., 2015. Tarihi Çevrede Yeni Yapı-Yeni Ek Bağlamında Norman Foster Yapıları. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Kuşçuoğlu, G. Ö. ve Taş, M. (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi* , 58-67.
- Levent, Y. S. (2009). Tarihi Çevre Koruma Mevzuatına Genel Bir Bakış. Dosya 14-1: Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımlar ve Uygulamalar, 62-69.
- Misirlişoy, D. (2019). New Designs in Historic Context: Starchitecture vs Arhitectural Conservation Principles. *Research Gate*, 211-212.
- Özden, S. ve Çetinor, B. (1984). İshak Paşa Sarayı Doğubeyazıt.
- Ömercioğlu, H. T. 2010. Tarihi Yapıların Yapısal Güçlendirilmesinde ana İlkeler ve Yaklaşımlar. *Politeknik Dergisi*, 13(3), 233-237.
- Parsons, R. 2010. New design in historic settings. Scotland, Edinburgh: Architecture+ Design.
- Piotr, M. 2020. Historic Ruin-Interventions and Their Conditions. *Protection of Cultural Heritage* , 62-68.
- Preservation, N. T. 1981. Old and New Architecture Design Relationship. Washington DC: Preservation Press.
- Ray, K. 1980. Contextual Architecture: Responding to existing style. New York: McGraw-Hill.
- Roth, L. M. 2006. Mimarlığın Öyküsü. Kabalcı.
- Sağlam, K. ve Tavşan, Ç., 2019. Tarihi Çevrede Çağdaş Eklerin Biçimsel ve Kavramsal Kriterlere Bağlı Karşılaştırılması. *Yakın Mimarlık Dergisi*, 3(1), 48-65.
- Semes, S. W. 2007. Differentiated and Compatible: Four Strategies for Additions to Historic Settings. "Sense of Place: Design Guidelines for New Construction in Historic Distinct" 4-11.
- Sudi, W. M. 2003. New Buildings Old Settings Conservation and Development in the City. New Buildings Old Settings Conservation and Development in the City (s. 114-121). içinde TUSNAD Conference.

- Sulimowska, O. 2021. Glass Structures in Post-Industrial Buildings and the Role of the Industrial Heritage in Shaping Creative Urban Spaces. *Civil Engineering and Architecture*, 281-292.
- Şahin, M. 2011. Bir Yanılsama Ek. *TMMOB Mimarlık Dergisi*, 359, 33-39.
- Tanaç Zeren, M. 2010. Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu: Çağdaş Yaklaşım Örnekleri. *Yalın Yayıncılık*, 94s, İstanbul.
- Torres, Z. N. G. 2009. Historic Buildings and Contemporary Additions: The elements of a cohesive design relationship. (Masters Final Project), University of Maryland, College Park.
- Ülgen, A. S. 1949. Doğubayazıt'da İshak Paşa Sarayı. *Mimarlık*, 17.
- Weeks, K. D. ve Grimmer, A. E. 2010. New Exterior Additions to Historic Buildings: Preservation Concerns. *National Park Service U.S. Department of Interior*.
- Yener, S. 2018. Sosyal Bilimlerde Kuramın Rolü. *Social Sciences Research Journal* , 102-113.
- Yıldırım, B. 2011. Structural Studies, Repairs and Maintenance of Heritage Architecture XII. Transformation of Ishak Pasha Palace.
- Yurttaş, H. 2004. Türk Saray Mimarisi içinde İshak Paşa Sarayının Yeri. Güneşin Doğduğu Yer: Doğubeyazıt Sempozyumu . Çekül Vakfı Yayınları.
- Yüceer, H. 2005. An Evaluation of Interventions in Architectural Conservation: New Exterior Additions to Historic Buildings. *İzmir Institute of Technology*.
- Velioğlu, A. 1992. Tarihi Çevre İçinde Mimari Tasarım ve Süreci Üzerine Bir Araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Trabzon.
- Zakar, L. 2018. Tarihi Binalara Ek Bina Tasarımında Yapısal Bütünleştirme Performansını Değerlendirmek İçin Bir Model Önerisi. *Doktora Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Zakar, L. ve Eyüpgiller, K. K. 2020. Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri. *İstanbul*.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Gülay KÜÇÜK
Doğum tarihi:	
Doğum Yeri:	
Uyruğu:	
Adres:	
Tel:	
E-mail:	
Eğitim	
Lise:	Nevzat Karabağ Anadolu Öğretmen Lisesi
Lisans:	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,Mimarlık Fakültesi Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü,
Yüksek lisans:	Restorasyon ve Konservasyon Anabilim Dalı (2022)
Yabancı Dil Bilgisi	
İngilizce:	İyi
Üye Olunan Mesleki Kuruluşlar	
TMMOB Mimarlar Odası	